

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิจัยถึง ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกตั้งของสมาชิกวุฒิสภา : ศึกษาเฉพาะกรณีการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา จังหวัดเชียงใหม่ รอบสอง เมื่อวันที่ 29 เมษายน 2543 ในครั้งนี้ ได้ข้อมูลมาจากการสำรวจ 2 ครั้ง คือครั้งที่หนึ่งในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงธันวาคม 2543 ซึ่งเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเปิดกว้างจากกลุ่มตัวอย่างโดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือ และครั้งที่สองระหว่างเดือนมิถุนายนถึงกรกฎาคม 2544 อันเป็นการสืบค้นข้อมูลอย่างไม่เป็นทางการจากผู้สังเกตการณ์ (focussed group) โดยวิธีการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องอย่างเฉพาะเจาะจง

ประเด็นศึกษา

เนื้อหาที่ทำการสำรวจจากประชาชนโดยทั่วไปด้วยแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนแรก ข้อมูลส่วนตัวโดยทั่วไป ส่วนที่สอง ทศนคติ พฤติกรรมการเลือกตั้ง ตลอดจนปัจจัยเงื่อนไขสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการพิจารณาตัดสินใจใช้สิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา ส่วนที่สาม ข้อมูลเกี่ยวกับข้อเท็จจริง และความคิดเห็นที่มีต่อประเด็นเรื่อง สัมพันธภาพระหว่างอิทธิพลของนักการเมืองและพรรคการเมืองกับการได้มาซึ่งคะแนนเสียงของสมาชิกวุฒิสภาของผู้ตอบแบบสอบถาม

ส่วนการสัมภาษณ์แบบยั้งลึกและไม่เป็นทางการ ด้วยการพบปะพูดคุยกับกลุ่มเป้าหมายเพื่อต้องการทราบว่า ปัจจัยใดที่มีผลต่อการเลือกตั้งของสมาชิกวุฒิสภา กลวิธีในการหาคะแนนเสียงของผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาเป็นอย่างไร รวมถึงว่านักการเมืองในพื้นที่มี ลักษณะรูปแบบ และวิธีการอย่างไร ในการให้ความช่วยเหลือสนับสนุนผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา พร้อมข้อเสนอแนะอื่น ๆ

ทั้งนี้จะทำการวิเคราะห์โดยการเชื่อมโยงข้อมูลซึ่งได้จากการสำรวจทั้งสองครั้งเข้าด้วยกัน เพื่อที่จะให้เห็นถึงปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกตั้งของสมาชิกวุฒิสภาได้อย่างชัดเจน การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจจะกระทำทั้งรายเขตเลือกตั้งทั้ง 6 เขต และการวิเคราะห์ในภาพรวมทั้งจังหวัด ทั้งนี้โดยการตรวจสอบความถูกต้องของผลการวิเคราะห์ข้อมูลให้สอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการสังเกตการณ์หรือการศึกษาอย่างยั้งลึกในภาคสนาม

การนำเสนอผลการศึกษาวิจัยในบทนี้ จะคละกันไป ไม่แบ่งอย่างเด็ดขาดว่ามาจากข้อมูลทางด้านใดเป็นการเฉพาะ โดยที่จะแบ่งการนำเสนอเนื้อหาออกเป็น 5 ส่วน ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

- (1) คุณลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง
- (2) พฤติกรรมการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา
- (3) ประชาธิปไตยสองรูปแบบ
- (4) กลวิธีในการที่จะทำให้ได้มาซึ่งคะแนนเสียงของผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา
- (5) ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกตั้งของสมาชิกวุฒิสภา

คุณลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง

การสำรวจครั้งที่หนึ่ง ด้วยแบบสอบถามกระทำในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงธันวาคม 2543 โดยที่มีกลุ่มตัวอย่างเพื่อการวิจัยมาจาก 6 เขตเลือกตั้งของจังหวัดเชียงใหม่ คือเขตเลือกตั้งที่ เขตเลือกตั้งที่ 1, 2, 3, 4, 7 และ 8 แห่งละ 100 ราย รวมเป็นประชากร 600 ราย ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ เป็นผู้ชายจำนวน 359 คน คิดเป็นร้อยละ 59.8 และเป็นผู้หญิงจำนวน 241 คน คิดเป็นร้อยละ 40.2 อาศัยอยู่ในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ หรือในเขตเทศบาลจำนวน 290 คน คิดเป็นร้อยละ 48.3 อาศัยอยู่นอกเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ หรือนอกเขตเทศบาลจำนวน 292 คิดเป็นร้อยละ 48.7

ด้านอายุ กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยบุคคลผู้มีอายุระหว่าง 20-29 ปี เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งถือว่าเป็นผู้มีสิทธิเลือกตั้งในวัยหนุ่ม คิดเป็นร้อยละ 37.2 รองลงมา มีอายุระหว่าง 30-39 ปี คิดเป็นร้อยละ 30.2 อายุระหว่าง 40-49 ปี คิดเป็นร้อยละ 22.0 อายุ 50 ปี ขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 8.3 และอายุต่ำกว่า 20 ปี คิดเป็นร้อยละ 8.3 ตามลำดับ โดยที่กลุ่มตัวอย่างมีค่าเฉลี่ยอายุเท่ากับ 35.24 ปี

เมื่อจำแนกกลุ่มตัวอย่างตามระดับการศึกษา ปรากฏว่า กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยบุคคลทุกระดับการศึกษา ตั้งแต่ประถมศึกษาถึงระดับปริญญาเอก กล่าวคือ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีการศึกษาระดับปริญญาตรี และมัธยมศึกษา จำนวน 199 คน เท่ากัน คิดเป็นร้อยละ 33.2 รองลงมา มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า จำนวน 110 คน คิดเป็นร้อยละ 18.3 ระดับประกาศนียบัตร จำนวน 63 คน คิดเป็นร้อยละ 10.5 ระดับปริญญาโท จำนวน 28 คน คิดเป็นร้อยละ 4.7 และระดับปริญญาเอก จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 0.2

ในด้านอาชีพ พบว่า กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยบุคคลทุกกลุ่มอาชีพ ในอัตราส่วนดังต่อไปนี้ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีอาชีพข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ จำนวน 198 คน คิดเป็นร้อยละ 33.0 รองลงมา มีอาชีพผู้ใช้แรงงาน รับจ้าง จำนวน 124 คน คิดเป็นร้อยละ 20.7 เกษตรกร

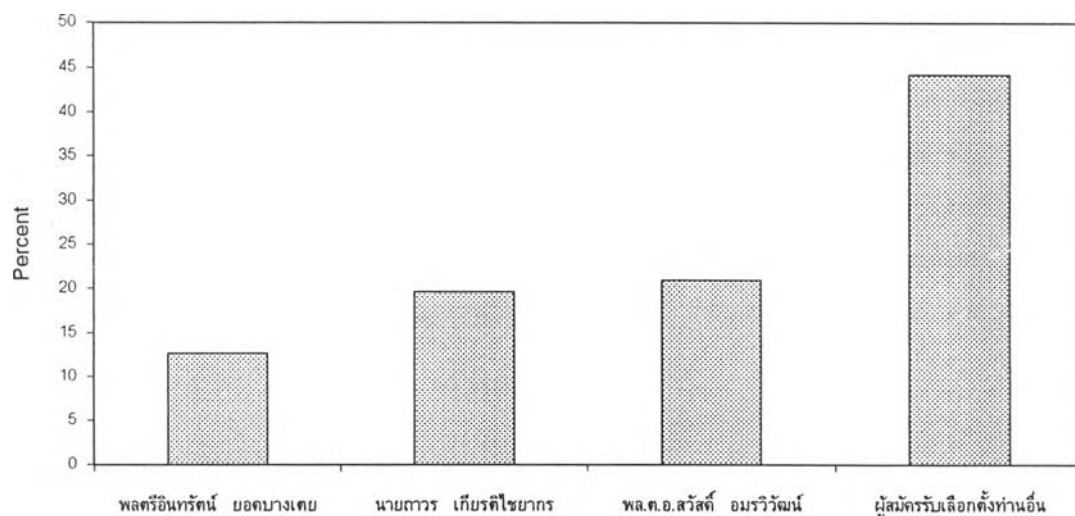
จำนวน 82 คน คิดเป็นร้อยละ 13.7 นิสิต นักศึกษา จำนวน 71 คน คิดเป็นร้อยละ 11.8 ค้าขาย/ประกอบธุรกิจส่วนตัว จำนวน 59 คน คิดเป็นร้อยละ 9.8 แม่บ้าน จำนวน 30 คน คิดเป็นร้อยละ 5.0 และผู้ใช้วิชาชีพอิสระ จำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 2.8

ด้านรายได้ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีรายได้ต่อเดือนระหว่าง 5,000-10,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 42.8 รองลงมา มีรายได้ต่อเดือนอยู่ต่ำกว่า 5,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 36.5 มีรายได้ต่อเดือนระหว่าง 10,001-15,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 17.7 มีรายได้ต่อเดือนระหว่าง 15,001-20,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 1.8 และมีรายได้ต่อเดือนอยู่ที่ 20,001 ขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 1.2 โดยที่ผู้ตอบแบบสอบถามมีค่าเฉลี่ยของรายได้ต่อเดือนเท่ากับ 8,151.15 บาท

การสำรวจครั้งที่สอง กระทำในเดือนมิถุนายนถึงกรกฎาคม 2544 โดยการสัมภาษณ์ผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา นักการเมืองท้องถิ่น นักวิชาการในพื้นที่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการการเลือกตั้งในทุกระดับ สื่อมวลชนประจำท้องถิ่น ทั้งโทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ ข้าราชการ ตำรวจ ทหาร และประชาชนทั่วไป รวมทั้งหมดจำนวนทั้งสิ้น 30 คน

พฤติกรรมการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา

จากการสำรวจพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ จำนวน 493 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 82.2 ไปเลือกตั้ง จำนวน 63 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 10.5 ไม่ไปเลือกตั้ง และอีกจำนวน 44 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 7.3 ไปเลือกตั้งแต่ไม่ลงคะแนนเสียงเลือกใคร ในการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา จังหวัดเชียงใหม่ รอบสอง เมื่อวันที่ 29 เมษายน 2543 (ดังรูปที่ 4.1)

รูปที่ 4.1 : การไป การไม่ไป การไปแต่ไม่ลงคะแนนเสียง ในการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา

หากพิจารณาโดยจำแนกตามเขตเลือกตั้งของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตเลือกตั้งที่ 7 ไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งมากที่สุด ผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตเลือกตั้งที่ 3 ไม่ไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งมากที่สุด และผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตเลือกตั้งที่ 1 และ 3 ไปแต่ไม่ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งมากที่สุดเท่ากัน (ดูข้อมูลจากตารางที่ 2.1 ในภาคผนวก ค)

เหตุผลที่ไม่เลือกตั้ง

เหตุผลที่ไม่เลือกตั้ง กลุ่มตัวอย่างจำนวนมาก คิดเป็นร้อยละ 81.1 บอกว่าเป็นการทำหน้าที่ตามกฎหมาย คือให้ความสำคัญในด้านการปฏิบัติตามที่กฎหมายบัญญัติเป็นหลัก รองลงมา ร้อยละ 59.2 บอกว่าต้องการได้คนที่พอใจมาทำงาน และร้อยละ 51.7 บอกว่าเกรงว่าจะเสียสิทธิต่าง ๆ ตามที่กฎหมายได้กำหนดไว้ นอกจากนี้จำนวนเพียงเล็กน้อยตอบว่าไปเพราะเหตุผลอื่น เช่น ไปเพราะ ได้รับ เงิน/สิ่งของ/ผลประโยชน์ ตอบแทน คิดเป็นร้อยละ 2.8 เพื่อนฝูงหรือญาติพี่น้องมาชักชวน คิดเป็นร้อยละ 2.2 อิทธิพลของนักการเมือง/หัวหน้าคะแนนของนักการเมือง คิดเป็นร้อยละ 2.6 อีกร้อยละ 6.0 ไปเพราะเหตุผลจำเพาะอื่น ๆ

จะเห็นได้ว่า เงื่อนไขใหม่ทางกฎหมายที่ใช้บังคับกับการเลือกตั้งครั้งนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มาตรา 68 ของรัฐธรรมนูญที่กำหนดให้การไปใช้สิทธิเลือกตั้งเป็นหน้าที่ และต้องเสียสิทธิทางการเมืองหลายประการตามกฎหมายเลือกตั้งหากไม่ไปใช้สิทธิ มีอิทธิพลเป็นอย่างมากต่อเหตุผลในการตัดสินใจไปเลือกตั้งของประชาชนโดยทั่วไป เพราะว่าสื่อและกลไกต่าง ๆ ของรัฐ ได้มีการนำประเด็นนี้มาเป็นเครื่องมือสำคัญในการรณรงค์ให้ประชาชนออกไปใช้สิทธิเลือกตั้ง เช่นว่าเป็นความจำเป็น เป็นหน้าที่ที่ต้องไปทำ เป็นต้น

การเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาที่ผ่านมา สะท้อนให้เห็นปัญหานี้ในหลายลักษณะ เช่น มีประชาชนจำนวนไม่น้อยตื่นตระหนกเกรงจะสูญเสียสิทธิการเมืองบางด้าน โดยเข้าใจว่าจะไม่มีสิทธิลงคะแนนอีก คนแก่บางคนเข้าใจว่าหากไม่ไปลงคะแนนจะไม่ได้รับค่าดูแลรักษาพยาบาล นักศึกษาบางคนเข้าใจว่าหากไม่ไปลงคะแนน เขาจะตัดสิทธิการเป็นผู้ขอรับทุนอุดหนุนการศึกษา หรือเงินทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษา ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นความเข้าใจผิดและอาจเป็นความไม่รู้ข่าวสาร สะท้อนให้เห็นความอ่อนแอในการทำงานของภาครัฐในด้านความรู้และความเข้าใจทางการเมือง¹ ลักษณะดังกล่าวเป็นการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยถูกระดม (mobilized participation) เป็นการกระทำซึ่งได้รับการจูงใจโดยอิทธิพลทางด้านกฎหมายเป็นสำคัญ

¹ ธเนศวร์ เจริญเมือง, “พ.ศ. 2543 ปีแห่งการเลือกตั้ง,” ใน ประชาธิปไตยโดยตรงสู่พระราชรัฐสภา, หน้า 153.

เหตุผลที่ไม่ไปเลือกตั้ง

กลุ่มตัวอย่างประมาณกึ่งหนึ่ง บอกว่าสาเหตุสำคัญที่ไม่ไปเลือกตั้งเพราะมีความไม่สะดวกในการไปใช้สิทธิ ร้อยละ 53.9 บอกว่าเบื่อหน่าย คิดเป็นร้อยละ 49.2 และการที่ผู้สมัครที่พึงพอใจได้รับการเลือกตั้งไปแล้วตั้งแต่การเลือกตั้งรอบแรก คิดเป็นร้อยละ 23.8 นอกจากนี้ยังให้เหตุผลอื่นๆ อีกพอสมควรคือ ร้อยละ 17.4 บอกว่าไม่มีผู้สมัครที่พึงพอใจ ร้อยละ 4.7 บอกว่าไม่สนใจการเลือกตั้ง ร้อยละ 3.1 บอกว่าไม่เข้าใจวิธีการลงคะแนน

จากที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่ามีประชาชนจำนวนไม่น้อยเลยที่เกิดความรู้สึกเบื่อหน่ายกับการเลือกตั้งซ้ำซากขึ้นมา ตามที่คณะกรรมการการเลือกตั้งไม่ประกาศรับรองผลการเลือกตั้งจนนำไปสู่การเลือกตั้งรอบที่ 2 พลอยทำให้ตัดสินใจที่จะไม่ไปเลือกตั้งในการเลือกตั้งรอบที่ 2 นี้ด้วยทว่าเอาเข้าจริงๆ แล้ว การไม่ไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งก็อาจที่จะเป็นการแสดงออกทางการเมืองอย่างใดอย่างหนึ่งก็เป็นได้ อย่างการเลือกตั้งในหลายครั้งที่ผ่านมา จากการพบปะพูดคุยกับประชาชนโดยทั่วไป พบว่า ประชาชนจำนวนหนึ่งให้เหตุผลที่ทำให้ไม่ไปเลือกตั้งคล้ายคลึงกันว่า ไม่เห็นว่าจะมีประโยชน์อะไรเกิดขึ้นมาเลยหากออกไปเลือกตั้งไม่อาจเปลี่ยนคะแนนของผู้สมัครบางคนได้แน่นอน ลักษณะนี้เป็นคุณสมบัติของ ความรู้สึกไร้อำนาจ (powerlessness) ตามแนวคิดเรื่องความแปลกแยก (alienation)² รวมไปถึงความรู้สึกที่บางคนอยากประท้วงผู้สมัครรับเลือกตั้งบางคน ด้วยการไม่ไปลงคะแนนเสียงให้รู้ตัวเองเสียบ้าง เป็นต้น

เหตุผลที่ไปเลือกตั้งแต่ไม่ลงคะแนนเสียงเลือกใคร

เหตุผลสำคัญที่ทำให้กลุ่มตัวอย่างไปเลือกตั้งแต่ไม่ลงคะแนนเสียงเลือกใคร คือ เบื่อหน่ายมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 50.0 รองลงมาคือ ไม่มีผู้สมัครที่พึงพอใจ คิดเป็นร้อยละ 40.9 และต้องรักษาสติของตัวเองตามระบอบประชาธิปไตยกับการที่ไม่ทราบข้อมูลของผู้สมัครอย่างเพียงพอ คิดเป็นร้อยละ 34.0 เท่ากัน

² ความรู้สึกไร้อำนาจ (powerlessness) เป็นความคาดการณ์ของบุคคลว่าพฤติกรรมของตนไม่มีผลใดๆ ต่อผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น พิจารณาจากงาน On Meaning of Alienation ของ Melvin Seeman อ้างถึงใน พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, แนวคิดกับการวิเคราะห์แนวความคิดในการวิจัย (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิชาการภูมิปัญญาภูมิปัญญา, 2541), หน้า 18-19.

ธเนศวร์ เจริญเมือง³ วิเคราะห์พฤติกรรมกาตัดสินใจลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของผู้ไม่ประสงค์จะลงคะแนนให้แก่ผู้สมัครคนใดในจังหวัดเชียงใหม่ว่า กรณีจังหวัดเชียงใหม่มีความน่าสนใจมากคือว่า ในเขตชุมชนเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตเลือกตั้งที่ 1 คะแนนไม่เลือกใครจะสูง ในขณะที่ ในเขตชุมชนชนบท จะไม่เลือกใครน้อยกว่า เป็นปฏิภาคผกผันกัน ลักษณะพฤติกรรมกาตัดสินใจดังกล่าวมีความหมายทางการเมืองสองประเด็นคือ หนึ่ง ความรู้สึกที่ว่าเบื้องหน้าผู้สมัครอยากจะส่งสัญญาณให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งหลายคนทราบว่าผมไม่ชอบคุณเลย สอง เขตเลือกตั้งที่ 1 เป็นเขตที่มีนักศึกษามหาวิทยาลัยเยอะที่สุด ซึ่งมีการไม่ลงคะแนนให้ใครเป็นจำนวนมาก มีนักศึกษาจำนวนไม่น้อยไม่เลือกใครไม่ได้ด้วยเหตุผลว่าไม่พอใจผู้สมัคร แต่เหตุผลคือไม่รู้จักใคร เพราะว่า นักศึกษาส่วนใหญ่ย้ายมาจากจังหวัดอื่น จึงไม่รู้จักผู้สมัครซึ่งเป็นคนท้องถิ่นเหล่านี้ อีกประการหนึ่งคือนักศึกษาส่วนใหญ่ไม่สนใจและไม่มีความรู้เรื่องการเมือง เพราะระบบการศึกษาระดับอุดมศึกษาล้มเหลว ส่งผลทำให้นักศึกษาโดยมาก ไม่มีโอกาสได้ลงวิชาเกี่ยวกับการเมือง เพราะฉะนั้นจึงไม่สนใจ เมื่อถูกกฎหมายบีบบังคับให้ไปลงคะแนนเสียง ส่วนใหญ่จึงไปเพราะเกรงว่าจะเสียสิทธิต่างๆ ตามที่กฎหมายได้กำหนดไว้ มันก็เลยทำให้คะแนนไม่เลือกใครที่ค่อนข้างสูงในเขตเลือกตั้งที่ 1 สรุปได้เป็นสองกลุ่ม คือกลุ่มหนึ่ง ไม่พอใจคุณสมบัติของผู้สมัคร อีกกลุ่มหนึ่งก็คือ ไม่มีความรู้และไม่มีความสนใจในเรื่องการเมืองเลย

กาตัดสินใจลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง

ผลจากการสำรวจระบุว่า แหล่งข้อมูลที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งของกลุ่มตัวอย่างส่วนมาก คือ แผ่นพับ ใบปลิว ไปสเตอร์ของผู้สมัคร คิดเป็นร้อยละ 44.6 รองลงมาประสบการณ์ส่วนตัว ร้อยละ 35.0 การจัดแนะนำตัวผู้สมัครตามสถานที่หรือสื่อต่างๆ ร้อยละ 34.6 สื่อสารมวลชน ในทุกแขนง ร้อยละ 32.6 เอกสารเกี่ยวกับผู้สมัครที่ทางการส่งให้ ร้อยละ 24.9 ผู้นำท้องถิ่น เช่น กำนัน, ผู้ใหญ่บ้าน ร้อยละ 12.5 นักการเมือง/หัวหน้าคะแนนของนักการเมืองในพื้นที่ ร้อยละ 7.7 และอื่นๆ อีกร้อยละ 4.6

ในการเลือกตั้งโดยทั่วไปประชาชนที่มีสิทธิมีเหตุผลหลายอย่างเป็นเครื่องประกอบใช้พิจารณาตัดสินใจเลือก โดยที่การศึกษาครั้งนี้กลุ่มตัวอย่างได้ให้เหตุผลในเชิงคุณภาพตามคุณสมบัติส่วนตัวของผู้สมัคร คือ มีความรู้ความสามารถ และมีระดับการศึกษาที่สูง มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 54.7 มีความซื่อสัตย์ สุจริต ร้อยละ 33.2 ความมีชื่อเสียง ร้อยละ 15.6 รองลงมาให้เหตุผลในเชิงความสัมพันธ์กับท้องถิ่นว่า การทำประโยชน์ให้ท้องถิ่น ร้อยละ 27.7 เป็นคนท้องถิ่นโดยกำเนิด ร้อยละ 14.1 มีความคุ้นเคยกัน ร้อยละ 8.5 ตามลำดับ นอกจากนี้จำนวนเพียงเล็กน้อยให้เหตุผลในเชิงอิทธิพลของผู้สมัครว่า ความเป็นสถาบันเดียวกัน ร้อยละ 8.1 ผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็น

³ สัมภาษณ์ ธเนศวร์ เจริญเมือง, อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2 กรกฎาคม 2544.

ผู้ที่มีอิทธิพลในท้องถิ่น ร้อยละ 0.6 ได้รับ เงิน/สิ่งของ/ผลประโยชน์ ตอบแทน ร้อยละ 0.2 ผู้นำท้องถิ่นร้องขอ ร้อยละ 0.2 ถึงแม้ข้อมูลที่ได้รับมาในส่วนนี้จะมีสัดส่วนน้อย แต่ในภาคปฏิบัติปัจจัยในเชิงอิทธิพลของผู้สมัครจะสูงกว่านี้เห็นได้ชัด

ตารางที่ 4.1 เหตุผลสำคัญในการตัดสินใจลงคะแนนเสียงเลือกผู้สมัครของผู้ตอบ

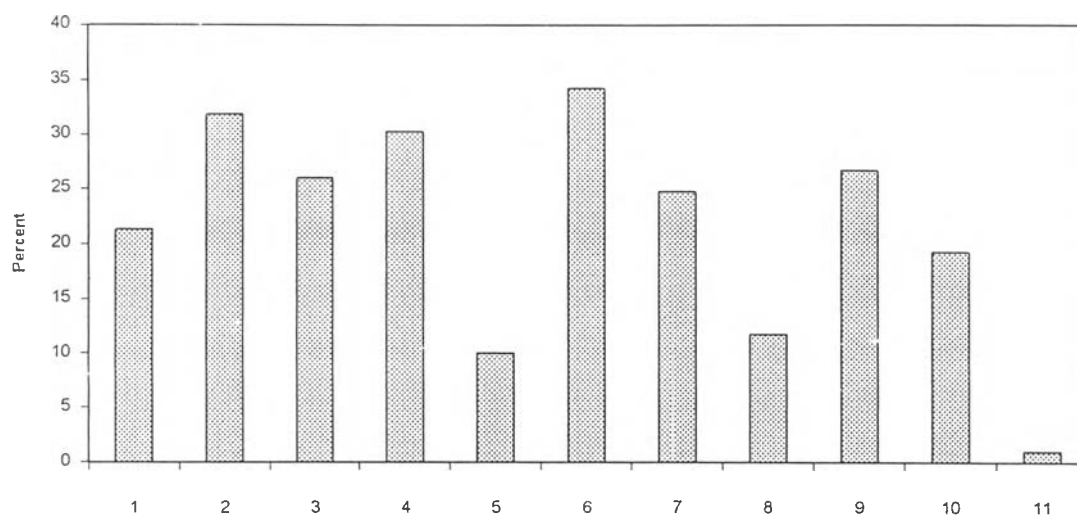
เหตุผล	จำนวน	ร้อยละ
(1) เป็นคนท้องถิ่นโดยกำเนิด **	70	14.1
(2) มีความคุ้นเคยกัน **	42	8.5
(3) มีชื่อเสียง *	77	15.6
(4) มีความซื่อสัตย์ สุจริต *	164	33.2
(5) มีความรู้ความสามารถและมีระดับการศึกษาที่สูง *	270	54.7
(6) การทำประโยชน์ในท้องถิ่น **	137	27.7
(7) ได้รับ เงิน / สิ่งของ / ผลประโยชน์ ตอบแทน ***	1	0.2
(8) เป็นผู้ที่มีอิทธิพลในท้องถิ่น ***	3	0.6
(9) ความเป็นสถาบันเดียวกัน (อาชีพเดียวกัน) ***	40	8.1
(10) ผู้นำท้องถิ่นร้องขอ ***	1	0.2
(11) อื่น ๆ	20	4.0

* = เหตุผลจากกลุ่มปัจจัยในเชิงคุณภาพตามคุณสมบัติส่วนตัวของผู้สมัคร

** = เหตุผลจากกลุ่มปัจจัยในเชิงความสัมพันธ์กับท้องถิ่นของผู้สมัคร

*** = เหตุผลจากกลุ่มปัจจัยในเชิงอิทธิพลของผู้สมัคร

ขณะที่เมื่อสอบถามกลุ่มตัวอย่างว่า คนส่วนใหญ่ในชุมชนของท่านตัดสินใจเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งโดยยึดถือเกณฑ์อะไรเป็นสำคัญ ได้รับคำตอบว่าส่วนมากแล้วจะพิจารณาด้านการทำประโยชน์ให้ท้องถิ่น เป็นเกณฑ์สำคัญอันดับหนึ่ง ร้อยละ 34.2 รองลงมาด้าน ความรู้ความสามารถ ระดับการศึกษา คิดเป็นร้อยละ 31.8 ความซื่อสัตย์ สุจริต ร้อยละ 30.2 อิทธิพลของนักการเมือง/หัวหน้าคณะของนักการเมือง/พรรคการเมือง ร้อยละ 26.7 ความมีชื่อเสียง ร้อยละ 26.0 ได้รับ เงิน/สิ่งของ/ผลประโยชน์ ตอบแทน ร้อยละ 24.7 เป็นคนท้องถิ่นโดยกำเนิด ร้อยละ 21.3 อิทธิพลของผู้นำท้องถิ่น ร้อยละ 19.2 ผู้สมัครเป็นผู้ที่มีอิทธิพลในท้องถิ่น ร้อยละ 11.7 มีความคุ้นเคยกัน ร้อยละ 10.0 (พิจารณาจากรูปที่ 4.2 และโปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมจากตารางที่ 2.22 ในภาคผนวก ค)

รูปที่ 4.2 : เกณฑ์สำคัญในการตัดสินใจเลือกผู้สมัครของคนส่วนใหญ่ในชุมชนของผู้ตอบ

ตารางที่ 4.2 เกณฑ์สำคัญในการตัดสินใจเลือกผู้สมัครของคนส่วนใหญ่ในชุมชนของผู้ตอบ

ความคิดเห็น	จำนวน	ร้อยละ
(1) เป็นคนท้องถิ่นโดยกำเนิด **	128	21.3
(2) ความรู้ความสามารถ ระดับการศึกษา *	191	31.8
(3) ความมีชื่อเสียง *	156	26.0
(4) ความซื่อสัตย์ สุจริต *	181	30.2
(5) มีความคุ้นเคยกัน **	60	10.0
(6) การทำประโยชน์ให้ท้องถิ่น **	205	34.2
(7) ได้รับ เงิน / สิ่งของ / ผลประโยชน์ ตอบแทน ***	148	24.7
(8) เป็นผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น ***	70	11.7
(9) อิทธิพลของ นักการเมือง / หัวหน้าของนักการเมือง / พรรคการเมือง ***	160	26.7
(10) อิทธิพลของผู้นำท้องถิ่น ***	115	19.2
(11) อื่น ๆ	6	1.0

* = เหตุผลจากกลุ่มปัจจัยในเชิงคุณภาพตามคุณสมบัติส่วนตัวของผู้สมัคร

** = เหตุผลจากกลุ่มปัจจัยในเชิงความสัมพันธ์กับท้องถิ่นของผู้สมัคร

*** = เหตุผลจากกลุ่มปัจจัยในเชิงอิทธิพลของผู้สมัคร

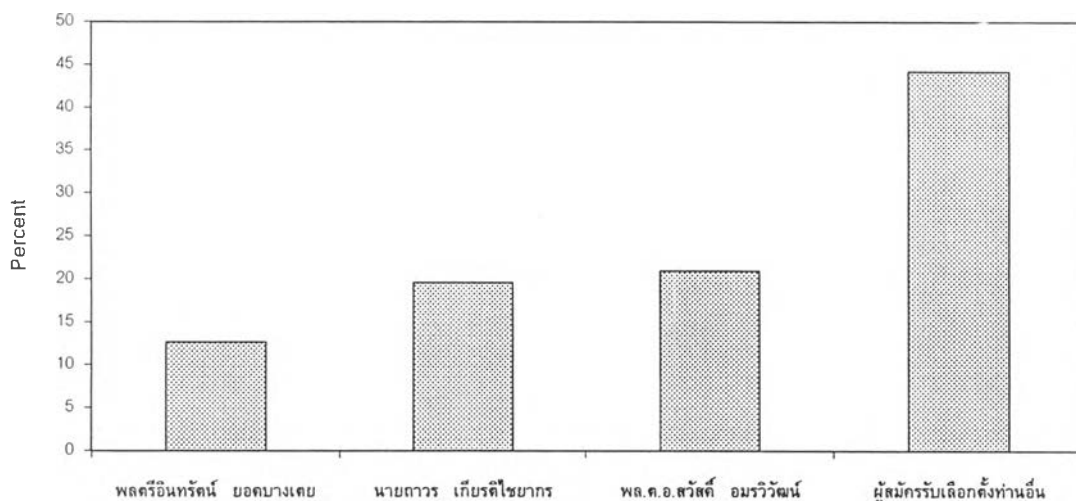
เป็นที่น่าสังเกตว่า ตัวเลขที่ได้มาจากตารางที่ 4.1 เป็นสัดส่วนที่ไม่น่าเชื่อถือนัก เพราะเมื่อพิจารณาโดยนำมาเปรียบเทียบกับตารางที่ 4.2 จะเห็นได้ว่ามีความแตกต่างกันอยู่มากพอสมควร กล่าวคือ เมื่อถามว่าตัวท่านเองมีเหตุผลอย่างไรในการใช้พิจารณาตัดสินใจเลือกผู้สมัคร จะพบว่า เหตุผลจากกลุ่มปัจจัยในเชิงความสัมพันธ์กับท้องถิ่นกับกลุ่มปัจจัยในเชิงอิทธิพลของผู้สมัครจะมีน้ำหนักน้อยมาก เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับเหตุผลจากกลุ่มปัจจัยในเชิงคุณภาพตามคุณสมบัติส่วนตัวของผู้สมัคร ในมุขกลับกัน หากถามว่าตัวท่านเองว่ามองว่าคนส่วนใหญ่ในชุมชนของท่านตัดสินใจเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งโดยยึดถือเกณฑ์อะไรเป็นสำคัญ กลับพบว่า เหตุผลจากกลุ่มปัจจัยในเชิงความสัมพันธ์กับท้องถิ่นกับกลุ่มปัจจัยในเชิงอิทธิพลของผู้สมัครจะมีน้ำหนักเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ลักษณะดังกล่าวน่าจะเป็นการตอบแบบสอบถามที่ทำให้ข้อมูลคลาดเคลื่อนจากพฤติกรรมที่แท้จริงในทางปฏิบัติของผู้ตอบไปบ้างไม่มากนักน้อย เนื่องจากความอหังการของตนเองด้วยคำตอบจากกลุ่มปัจจัยในเชิงความสัมพันธ์กับท้องถิ่นกับกลุ่มปัจจัยในเชิงอิทธิพลของผู้สมัครในการตัดสินใจลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง จะทำให้บุคคลภายนอกมองไปว่าตนเองเป็นคนไม่มีเหตุผล จึงจำเป็นต้องเลือกตอบในข้อที่เห็นว่าตนเองเป็นคนที่มีเหตุผล ซึ่งในที่นี้ก็คือการตอบด้วยเหตุผลจากกลุ่มปัจจัยในเชิงคุณภาพตามคุณสมบัติส่วนตัวของผู้สมัคร

สิ่งที่กล่าวมาแล้วข้างต้น มีส่วนสอดคล้องกับความคิดเห็นของจันทนา สุทธิจารี⁴ ที่มีต่อประเด็นดังกล่าว ดังนี้ “...ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมการเรียนรู้ทางการเมืองอย่างหนึ่งของประชาชน ในเขตพื้นที่ชนบท ซึ่งมีการรับรู้ทางการเมืองสูงขึ้น ถึงได้รู้จักกลไกที่จะปกป้องตนเองในทางการเมือง ในแง่ที่ว่าไม่ได้แสดงภาพจริงๆของการตัดสินใจทางการเมืองของตนเองออกมาให้สู่การรับรู้ของสาธารณะ เป็นกลไกปกป้องตนเอง กลไกการรักษาภาพพจน์ ภาพลักษณ์ท่ามกลางกระแสการปฏิรูปทางการเมือง ชาวสารอะไรก็ไหลไปเยอะมาก แต่จริงๆแล้ว ไม่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางการเมืองตัดสินใจเลือกตั้งของคนสักเท่าไร แต่ในทางกลับกัน เขาเหล่านั้นก็มีกลไกที่จะปกป้องตัวของเขาเองไม่ให้คนอื่นก้าวล่วงรู้ความไม่เปลี่ยนแปลงหรือไม่ให้ล่วงรู้การตัดสินใจของเขา เพื่อให้เห็นภาพลักษณ์ของเขาในทางที่ดี เป็นข้อจำกัดของการวิจัยเชิงปริมาณว่ามันไม่พอสำหรับการวิจัยบางอย่าง...”

อย่างไรก็ตาม จากการสำรวจพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ จำนวน 267 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 54.1 รู้จัก กับนักการเมืองในพื้นที่ ขณะที่อีกจำนวน 213 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 43.2 ไม่รู้จัก กับนักการเมืองในพื้นที่

⁴ สัมภาษณ์ จันทนา สุทธิจารี, อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 23 มิถุนายน 2544.

จากการพบปะพูดคุยกับชาวบ้านตามพื้นที่ห่างไกล พบว่า โดยมากแล้วชาวบ้านมักจะตัดสินใจเลือกผู้สมัครซึ่งตนเองรู้จักเป็นสำคัญ ผู้สมัครที่จะได้รับความนิยมาจากชาวบ้านจะต้องเป็นคนซึ่งเข้าถึงพื้นที่ เข้าถึงชาวบ้าน รวมถึงว่าผู้สมัครก็จะต้องมีผลงานช่วยเหลือส่วนรวม ทำประโยชน์ให้ท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านสาธารณูปโภคต่างๆ มาอย่างต่อเนื่องยาวนานด้วยเช่นกัน โดยนับนี้จะเป็นความผูกพันในทางส่วนตัวภายใต้ความสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์ค่อนข้างมาก ลักษณะข้างต้น เป็นลักษณะของผู้แทนที่ดีในสายตาของชาวบ้านตามชนบทของไทยโดยรวม ดังที่ เอนก เหล่าธรรมทัศน์ มองว่า คนดีที่ประชาชนและท้องถิ่นสนับสนุนในการเลือกตั้งก็คือคนที่คลุกคลีใกล้ชิดพวกเขาและให้เกียรติพวกเขาเสมอ ขณะเดียวกันคนเหล่านี้ก็สามารถนำโครงการต่างๆ โดยเฉพาะถนนหนทาง ไฟฟ้า ประปา โรงพยาบาล โรงเรียน อันเป็นพื้นฐานแห่งชีวิตประจำวันมาให้พวกเขาได้ด้วย⁵ สอดคล้องกันกับตัวเลขจากตารางที่ 4.2 ซึ่งกลุ่มตัวอย่างมองว่าคนส่วนใหญ่ในชุมชนของตนตัดสินใจเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งโดยยึดถือเกณฑ์ทางด้านการทำประโยชน์ให้ท้องถิ่นเป็นสำคัญ มากที่สุดถึงร้อยละ 34.2 ที่เดียว

รูปที่ 4.3 : การเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา

จากรูปที่ 4.3 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมาก คิดเป็นร้อยละ 45.2 ของผู้ตอบแบบสอบถามที่ไปเลือกตั้งทั้งหมด เลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งท่านอื่น ซึ่งไม่ได้รับการรับรองผลการเลือกตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่ ในการเลือกตั้ง รอบสอง ลำดับต่อมา ร้อยละ 21.6 เลือก พลตำรวจเอกสวัสดิ์ อมรวีวัฒน์ ร้อยละ 20.1 เลือก นายถาวร เกียรติไชยากร และอีกร้อยละ 13.1 เลือก พลตรีอินทร์นนท์ ยอดบางเตย

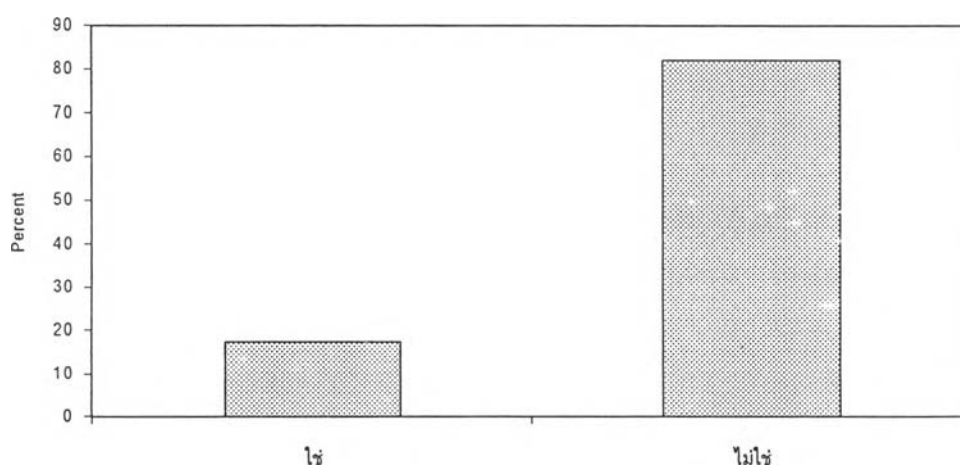
⁵ เอนก เหล่าธรรมทัศน์, เหตุอยู่ที่ท้องถิ่น : ปัญหาการเมืองการปกครองที่ระดับชาติอันสืบเนื่องจากการปกครองท้องถิ่นที่ไม่เพียงพอ, หน้า 37.

เมื่อพิจารณาโดยจำแนกตามฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ ทำให้เกิดความแตกต่างกันอย่างชัดเจนในพฤติกรรมการตัดสินใจเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ กล่าวคือ ผู้ที่เลือก พลตรีอินทร์รัตน์ ยอดบางเตย ส่วนใหญ่ มีอายุระหว่าง 40-49 ปี การศึกษาระดับมัธยมศึกษา และเป็นแม่บ้าน ผู้ที่เลือก นายถาวร เกียรติไชยากร ส่วนใหญ่ มีอายุระหว่าง 50 ปีขึ้นไป การศึกษาระดับประถมศึกษา และเป็นเกษตรกร ผู้ที่เลือก พลตำรวจเอกสวัสดิ์ อมรวิวัฒน์ ส่วนใหญ่ มีอายุระหว่าง 40-49 ปี การศึกษาระดับมัธยมศึกษา และเป็นแม่บ้าน ส่วนที่เลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งท่านอื่นนั้น มักจะมีอายุอยู่ระหว่าง 20-29 ปี การศึกษาระดับปริญญาตรีโท และเป็นนิสิต นักศึกษา (ดูข้อมูลจากตารางที่ 2.3, 2.4 และ 2.5 ในภาคผนวก ค)

สรุปโดยรวมได้ว่า กลุ่มตัวอย่างผู้ที่เป็นนิสิต นักศึกษา มีแนวโน้มที่จะเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งท่านอื่น สูงกว่า ผู้ที่ประกอบอาชีพอื่นๆ โดยที่กลุ่มตัวอย่างยิ่งมีอายุมาก และมีระดับการศึกษาต่ำ ยิ่งมีแนวโน้มที่จะเลือกผู้สมัครซึ่งได้รับการรับรองเป็น ส.ว. จังหวัดเชียงใหม่ ในการเลือกตั้งรอบสอง ทั้ง 3 คน ตรงกันข้ามกับ กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุน้อย และมีระดับการศึกษาสูง มีแนวโน้มว่าจะเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งท่านอื่น

อิทธิพลของนักการเมืองกับการตัดสินใจเลือก ส.ว.

จากการสอบถามประชาชนว่า อิทธิพลของนักการเมือง/หัวหน้าคณะของนักการเมือง/พรรคการเมือง หรือ ความเป็นเครือญาติของผู้สมัครรับเลือกตั้งกับนักการเมืองในพื้นที่ มีส่วนสำคัญทำให้ประชากรกลุ่มตัวอย่างตัดสินใจเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่ ใช่หรือไม่ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมากตอบว่า *ไม่ใช่* จำนวน 405 คิดเป็นร้อยละ 82.1 ขณะที่ผู้ตอบแบบสอบถามที่ตอบว่า *ใช่* จำนวน 86 คิดเป็นร้อยละ 17.4 ดังรูปที่ 4.4

รูปที่ 4.4 : อิทธิพลของนักการเมือง / หัวหน้าคณะของนักการเมือง / พรรคการเมือง หรือ ความเป็นเครือญาติของผู้สมัครรับเลือกตั้งกับนักการเมืองในพื้นที่ ที่มีผลต่อการตัดสินใจลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของผู้ตอบ

เมื่อพิจารณาโดยจำแนกตามเขตเลือกตั้งของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตเลือกตั้งที่ 3 ตอบว่า *ใช่* มากที่สุด ร้อยละ 28.6 ขณะที่ผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตเลือกตั้งที่ 1 ตอบว่า *ไม่ใช่* มากที่สุด ร้อยละ 97.4% เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่า อิทธิพลของนักการเมือง/หัวหน้าคณะของนักการเมือง/พรรคการเมือง หรือ ความเป็นเครือญาติของผู้สมัครรับเลือกตั้งกับนักการเมืองในพื้นที่มีส่วนน้อยมากต่อเหตุผลในการตัดสินใจลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตชุมชนเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับเขตเลือกตั้งที่ 1 (ดูข้อมูลจากตารางที่ 2.11 ในภาคผนวก ค)

สำหรับทัศนคติของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อประเด็นเรื่อง อิทธิพลของนักการเมืองและพรรคการเมืองกับการตัดสินใจลงคะแนนเสียงเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาในครั้งนี้ จากกรณีศึกษา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมากตอบว่า นักการเมือง/หัวหน้าคณะของนักการเมือง/พรรคการเมืองมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือก ส.ว. ของตน น้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 29.2 รองลงมาตอบว่า ปานกลาง ร้อยละ 19.7 น้อย ร้อยละ 12.5 มาก ร้อยละ 13.2 และมากที่สุด ร้อยละ 6.8 ของผู้ตอบแบบสอบถามที่ไปเลือกตั้งทั้งหมด

เมื่อพิจารณาโดยจำแนกตามฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ระดับการศึกษา และอาชีพ ทำให้เกิดความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สรุปโดยรวมได้ว่า กลุ่มตัวอย่างผู้ที่มีระดับการศึกษาต่ำ ประกอบอาชีพแม่บ้านหรือเกษตรกร มีแนวโน้มที่จะมองว่านักการเมือง/หัวหน้าคณะของนักการเมือง/พรรคการเมืองมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือก ส.ว. ของตนอยู่ในเกณฑ์มาก (ปานกลาง, มาก, มากที่สุด) ส่วนกลุ่มตัวอย่างผู้ที่มีระดับการศึกษาสูง ยังเป็นนิสิต นักศึกษา มีแนวโน้มที่จะมองว่านักการเมือง/หัวหน้าคณะของนักการเมือง/พรรคการเมืองมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือก ส.ว. ของตนอยู่ในเกณฑ์น้อย (น้อย, ไม่มีเลย) (ดูข้อมูลเพิ่มเติมจากตารางที่ 2.9 และ 2.10 ในภาคผนวก ค)

ขณะที่เมื่อสอบถามกลุ่มตัวอย่างว่า นักการเมือง/หัวหน้าคณะของนักการเมือง/พรรคการเมือง มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของคนส่วนใหญ่ในชุมชน มากน้อยเพียงใด ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ตอบว่า มาก ถึงร้อยละ 43.0 รองลงมาตอบว่า ปานกลาง ร้อยละ 22.0 และมากที่สุด ร้อยละ 18.2

ลักษณะที่ได้กล่าวมาแล้วทั้งหมดนี้ น่าจะชี้ให้เห็นว่า นักการเมืองในพื้นที่ และหัวหน้าคณะยังคงมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของประชาชนอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างมาก ซึ่งดูเหมือนว่าประชาชนส่วนใหญ่จะยังไม่เข้าใจเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ ที่กำหนดให้วุฒิสภาลดจากการเมือง ลักษณะดังกล่าวเป็นประเด็นหนึ่งในเรื่องของความขัดกันระหว่างข้อกำหนดในรัฐธรรมนูญกับสภาวะการณที่เป็นจริงของการเมืองในภาคปฏิบัติ

ประชาธิปไตยสองรูปแบบ

การศึกษานี้สนับสนุนแนวคิดของเอนก เหล่าธรรมทัศน์ ที่ว่าพฤติกรรมการใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งของคนไทยนั้น มีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดระหว่างคนในสังคมชนบทกับคนในสังคมเมือง ตั้งแต่ทัศนคติ ความคิดเห็นทางการเมือง ไปจนถึงพฤติกรรมที่เป็นรูปธรรมในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง เสมือนมีภาวะ *สองนคราประชาธิปไตย* ที่ขัดแย้งกันอยู่ ข้อมูลจากการสำรวจโดยรวมทำให้สามารถทดสอบสมมติฐานดังกล่าวได้

เขตเลือกตั้งกับพฤติกรรมการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง

การศึกษานี้ กำหนดให้พื้นที่ในเขตเลือกตั้งที่ 1 และ 2 ของจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเกือบจะทั้งหมดของพื้นที่เป็นพื้นที่ในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ที่มีความเป็นเมืองสูงในทุก ๆ ด้าน เป็นภาพแทนสังคมเมือง แล้วกำหนดให้พื้นที่ในเขตเลือกตั้งที่ 3, 4, 7 และ 8 ของจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งทั้งหมดเป็นพื้นที่รอบนอกที่มีความเป็นเมืองต่ำ เป็นภาพแทนสังคมชนบท โดยที่เขตเลือกตั้งในที่นี้แบ่งตามเขตเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของจังหวัดเชียงใหม่ ตามรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน ซึ่งมีได้ 10 คน จาก 10 เขตเลือกตั้ง (ดูข้อมูลเพิ่มเติมได้ในบทที่ 3)

จากการศึกษาวิจัยในเชิงปริมาณปรากฏว่า เขตเลือกตั้ง ทำให้เกิดความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ตามระดับนัยสำคัญทางสถิติซึ่งกำหนดไว้ที่ 0.05 มากมายหลากหลายประเด็น (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมจากภาคผนวก ค) แต่ในส่วนนี้จะพิจารณานำเสนอเพียงบางประเด็น ที่ซึ่งเห็นว่ามีนัยสำคัญในฐานะที่จะเป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างของพฤติกรรมทางการเมืองของคนในแต่ละเขตเลือกตั้งของจังหวัดเชียงใหม่เท่านั้น โดยที่เขตเลือกตั้งในที่นี้ได้แบ่งนัยของความแตกต่างระหว่างเขตชุมชนเมืองกับเขตชุมชนชนบทเอาไว้ด้วย

ตารางที่ 4.3 ความสัมพันธ์ระหว่างเขตเลือกตั้งกับการรู้จักนักการเมืองในพื้นที่

เขตเลือกตั้ง	การรู้จักนักการเมืองในพื้นที่ (%)		
	รู้จัก	ไม่รู้จัก	รวม
เขตเลือกตั้งที่ 1	26 (34.7)	49 (65.3)	75 (100.0)
เขตเลือกตั้งที่ 2	43 (51.8)	40 (48.2)	83 (100.0)
เขตเลือกตั้งที่ 3	24 (36.4)	42 (63.6)	66 (100.0)
เขตเลือกตั้งที่ 4	45 (54.2)	38 (45.8)	83 (100.0)
เขตเลือกตั้งที่ 7	76 (79.2)	20 (20.8)	96 (100.0)
เขตเลือกตั้งที่ 8	53 (68.8)	24 (31.2)	77 (100.0)
รวม	267 (55.6)	213 (44.4)	480 (100.0)

ค่าสถิติ $\chi^2 = 50.818$ df. = 5 Sig. = .000

จากตารางที่ 4.3 พบว่า ผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตเลือกตั้งที่ 7 รู้จัก กับนักการเมืองในพื้นที่ มากที่สุด ร้อยละ 79.2 ขณะที่ผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตเลือกตั้งที่ 1 ไม่รู้จัก กับนักการเมืองในพื้นที่ มากที่สุด ร้อยละ 65.3 แสดงให้เห็นว่า เขตเลือกตั้งมีความสัมพันธ์กับการรู้จักนักการเมืองในพื้นที่ กล่าวคือ ผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตเลือกตั้งซึ่งมีลักษณะเป็นชุมชนชนบทมีแนวโน้มที่จะรู้จักกับนักการเมืองในพื้นที่ มากกว่า ผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตเลือกตั้งซึ่งมีลักษณะเป็นชุมชนเมือง

ตารางที่ 4.4 ความสัมพันธ์ระหว่างเขตเลือกตั้งกับการเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา

เขตเลือกตั้ง	เลือก พล.ต. อินทรัตน์	เลือก นายถาวร	เลือก พล.ต.อ. สวัสดิ์	เลือก ผู้สมัคร ท่านอื่น	รวม
เขตเลือกตั้งที่ 1	6 7.8 %	4 5.2 %	12 15.6 %	55 71.4 %	77 100.0 %
เขตเลือกตั้งที่ 2	12 15.2 %	5 6.3 %	20 25.3 %	42 53.2 %	79 100.0 %
เขตเลือกตั้งที่ 3	14 21.5 %		24 36.9 %	27 41.5 %	65 100.0 %
เขตเลือกตั้งที่ 4	20 24.1 %		29 34.9 %	34 41.0 %	83 100.0 %
เขตเลือกตั้งที่ 7	5 5.2 %	55 57.3 %	7 7.3 %	29 30.2 %	96 100.0 %
เขตเลือกตั้งที่ 8	6 7.3 %	33 40.2 %	12 14.6 %	31 37.8 %	82 100.0 %
รวม	63 13.1 %	97 20.1 %	104 21.6 %	218 45.2 %	482 100.0 %

ค่าสถิติ $\chi^2 = 193.762$ df. = 15 Sig. = .000

หนึ่งสำหรับความแตกต่างในการเลือกผู้สมัครของผู้เลือกตั้งในแต่ละเขตเลือกตั้ง จากตารางที่ 4.4 ปรากฏว่าผู้ที่เลือก พลตรีอินทรัตน์ ยอดบางเตย อาศัยอยู่ในเขตเลือกตั้งที่ 4 มากที่สุด ผู้ที่เลือก นายถาวร เกียรติไชยากร อาศัยอยู่ในเขตเลือกตั้งที่ 7 มากที่สุด ผู้ที่เลือก พลตำรวจเอกสวัสดิ์ อมรวิวัฒน์ อาศัยอยู่ในเขตเลือกตั้งที่ 3 มากที่สุด และที่เลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งท่านอื่น อาศัยอยู่ในเขตเลือกตั้งที่ 1 มากที่สุด ผลการศึกษาดังกล่าวมีความสอดคล้องกับผลคะแนนอย่างเป็นทางการในแต่ละเขตเลือกตั้งของการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่ รอบสอง เมื่อวันที่ 29 เมษายน 2543 เป็นอย่างยิ่ง

สรุปได้ว่า เขตเลือกตั้งมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้ง ส.ว. กล่าวคือ กลุ่มตัวอย่างในเขตเลือกตั้งซึ่งเป็นเขตชุมชนเมือง จะเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งท่านอื่น เป็นส่วนใหญ่ ขณะที่กลุ่มตัวอย่างในเขตเลือกตั้งซึ่งเป็นเขตชุมชนชนบท จะเลือกผู้สมัครซึ่งได้รับการเลือกตั้งเป็น ส.ว. จังหวัดเชียงใหม่ ทั้งสามคน เป็นส่วนใหญ่

ตารางที่ 4.5 ความสัมพันธ์ระหว่างเขตเลือกตั้งกับอิทธิพลของนักการเมืองกับการตัดสินใจเลือก ส.ว.

เขตเลือกตั้ง	อิทธิพลของ นักการเมือง / หัวคะแนนของนักการเมือง / พรรคการเมือง ที่มีต่อการตัดสินใจเลือก ส.ว. (%)					รวม
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	ไม่มีเลย	
เขตเลือกตั้งที่ 1	4 (5.4)	9 (12.2)	12 (16.2)	12 (16.2)	37 (50.0)	74 (100.0)
เขตเลือกตั้งที่ 2	11 (12.9)	6 (7.1)	18 (21.2)	18 (21.2)	32 (37.6)	85 (100.0)
เขตเลือกตั้งที่ 3	8 (11.4)	25 (35.7)	15 (21.4)	9 (12.9)	13 (18.6)	70 (100.0)
เขตเลือกตั้งที่ 4	8 (9.6)	14 (16.9)	17 (20.5)	11 (13.3)	33 (39.8)	83 (100.0)
เขตเลือกตั้งที่ 7	8 (8.4)	14 (14.7)	24 (25.3)	16 (16.8)	33 (34.7)	95 (100.0)
เขตเลือกตั้งที่ 8	2 (2.5)	11 (13.6)	32 (39.5)	9 (11.1)	27 (33.3)	81 (100.0)
รวม	41 (8.4)	79 (16.2)	118 (24.2)	75 (15.4)	175 (35.9)	488 (100.0)

ค่าสถิติ $\chi^2 = 54.219$ df. = 20 Sig. = .000

จากตารางที่ 4.5 จะเห็นได้ว่า กลุ่มตัวอย่างผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เขตเลือกตั้งที่ 3 มีแนวโน้มที่จะมองว่านักการเมือง/หัวคะแนนของนักการเมือง/พรรคการเมือง มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือก ส.ว. ของตนอยู่ในเกณฑ์มาก (ปานกลาง, มาก, มากที่สุด) ส่วนกลุ่มตัวอย่างผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เขตเลือกตั้งที่ 1 มีแนวโน้มที่จะมองว่านักการเมือง/หัวคะแนนของนักการเมือง/พรรคการเมือง มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือก ส.ว. ของตนอยู่ในเกณฑ์น้อย (น้อย, ไม่มีเลย)

สรุปได้ว่า นักการเมือง/หัวคะแนนของนักการเมือง/พรรคการเมือง มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือก ส.ว. ของประชาชน แตกต่างกันไปในแต่ละเขตเลือกตั้ง กล่าวคือ ผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตเลือกตั้งซึ่งมีลักษณะเป็นชุมชนชนบทมีแนวโน้มที่จะตอบว่า นักการเมือง/หัวคะแนนของนักการเมือง/พรรคการเมือง มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือก ส.ว. ของตนอยู่ในเกณฑ์มาก ตรงกันข้ามกับ ผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตเลือกตั้งซึ่งมีลักษณะเป็นชุมชนเมืองมีแนวโน้มที่จะตอบว่า นักการเมือง/หัวคะแนนของนักการเมือง/พรรคการเมือง มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือก ส.ว. ของตนอยู่ในเกณฑ์น้อย

หากนำเอาข้อมูลในเชิงปริมาณที่ได้มาวิเคราะห์ร่วมกันกับข้อมูลในเชิงคุณภาพ โดยพิจารณาจากภาพรวม อาจกล่าวได้ว่า พฤติกรรมทางการเมืองของคนในจังหวัดเชียงใหม่ มีความแตกต่างกันจริง ระหว่างสังคมชนบทกับสังคมเมือง กล่าวคือ คนในชนบท โดยมากแล้วมักจะตัดสินใจเลือกผู้สมัครซึ่งตนเองรู้จักเป็นสำคัญ “...ตัวถึงตัว ใจถึงใจ...” มีแนวโน้มที่จะเลือกผู้สมัครโดยอิงกับนักการเมืองค่อนข้างมาก มักคำนึงถึง ความผูกพันหรือหนี้บุญคุณที่มีต่อผู้สมัคร อีกทั้งยังมีส่วนหนึ่งที่ตัดสินใจเลือกภายใต้วิถีคิดที่ว่า “...เงินไม่มากาไม่เป็น...” ชาวบ้านส่วนใหญ่มักจะลงคะแนนภายใต้การครอบงำของผู้นำท้องถิ่นซึ่งตนพึงพาได้เมื่อมีปัญหาในชีวิตประจำวัน ส่วนหนึ่งเพราะว่าไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญเลย ซึ่งผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภาที่ชาวบ้านส่วนใหญ่เลือกมักจะเป็นข้าราชการเก่า และนักการเมืองท้องถิ่นที่มีความคุ้นเคยกับพื้นที่ มีความเป็นผู้อุปถัมภ์ท้องถิ่นมาก่อน สรุปว่า คนในสังคมชนบท จะตัดสินใจเลือกบนพื้นฐานของความผูกพันทางส่วนตัวภายใต้ความสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์เป็นหลัก ส่วนคนในเมืองนั้นจะมีความตื่นตัวทางการเมืองสูง และมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญพอสมควร จึงมีแนวโน้มที่จะเลือกผู้สมัครโดยอิงกับนักการเมืองค่อนข้างน้อย และมักเป็นการตัดสินใจโดยพิจารณาข้อมูลข่าวสารของผู้สมัครที่ได้รับจากสื่อมวลชนต่าง ๆ คนในเมืองส่วนใหญ่จะลงคะแนนโดยอิสระตามแต่ปัจเจกบุคคล ซึ่งผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภาที่คนในเมืองส่วนใหญ่เลือกมักจะเป็นคนที่มีชื่อเสียง มีภาพลักษณ์ในทางที่ดี เป็นที่ยอมรับของสื่อมวลชนโดยทั่วไป ดังนั้น นักวิชาการ และนักเคลื่อนไหวจากองค์กรพัฒนาเอกชน จึงเป็นผู้ที่ได้รับความนิยมน้อยมากจากคนในเมือง สรุปว่า คนในสังคมเมือง จะตัดสินใจเลือกบนพื้นฐานแห่งความสอดคล้องกันกับเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญเป็นหลัก

จริงอยู่ แม้ว่า ในภาพรวมแล้ว จะเห็นได้ว่ามีความแตกต่างกันอยู่จริง ในพฤติกรรมการเลือกตั้งระหว่างเขตเลือกตั้งที่เป็นสังคมเมืองกับเขตเลือกตั้งที่เป็นสังคมชนบท แต่ทว่า หากพิจารณาอย่างจำแนกโดยละเอียดแล้วจะพบว่า แม้แต่ภายในเขตเลือกตั้งที่เป็นสังคมเมืองเอง ก็ยังมีความแตกต่างกันอยู่ด้วย แบ่งอย่างกว้างๆ ออกได้ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่หนึ่ง เป็นชนชั้นกลาง มีการศึกษาสูง กลุ่มนี้จะมีลักษณะของวิถีคิดเช่นเดียวกันกับวิถีคิดของคนในสังคมเมืองในภาพรวม ส่วนกลุ่มที่สอง เป็นชนชั้นล่าง มีการศึกษาน้อย กลุ่มนี้ยังมีวิถีคิดที่ไม่มีอะไรแตกต่างไปจากวิถีคิดของคนในเขตชนบทรอบนอกเท่าใดนัก คนกลุ่มนี้จะอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นเขตชุมชนแออัดต่างๆ ในตัวเมืองเชียงใหม่

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่า จะมีการปฏิรูปการเมือง โดยมีรัฐธรรมนูญใหม่แล้วนั้น ก็มีโอกาสที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเมืองของคนในชนบทส่วนใหญ่และคนในเมืองส่วนหนึ่งได้ ณ เวลานี้ คนในชนบทจำนวนมากและคนในเมืองจำนวนหนึ่งยังคงมีวิถีคิดทางการเมืองไม่แตกต่างไปจากเดิมในการเลือกตั้งโดยทั่วไป กล่าวคือ พฤติกรรมการเลือกตั้งของคนไทยส่วนใหญ่ในภาพรวมยังคงตัดสินใจโดยอิงปัจจัยทางด้านผลประโยชน์เป็นสำคัญ โดยที่มักจะมองว่า เลือกเขาไปแล้ว เขาจะช่วยอะไรเราได้บ้าง หวังว่าเขาจะให้อะไรกับเรามากกว่าเหตุผลอื่นใด

กลวิธีในการที่จะทำให้ได้มาซึ่งคะแนนเสียงของผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา

เนื่องจากสมาชิกวุฒิสภามีอำนาจหน้าที่สำคัญยิ่งและด้วยความประสงค์จะให้สมาชิกวุฒิสภาทำหน้าที่โดยอิสระปลอดจากการแทรกแซงทางการเมือง ดังนั้น การเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาในครั้งนี้ จึงมีลักษณะสำคัญอยู่ประการหนึ่ง ซึ่งแตกต่างจากการเลือกตั้งโดยทั่วไปอย่างยิ่ง คือ การที่พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. 2541 มาตรา 91 บัญญัติว่า ห้ามมิให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภาหรือบุคคลใดดำเนินการหาเสียงเลือกตั้ง เว้นแต่การแนะนำตัวผู้สมัคร เพราะยึดหลักว่าผู้สมัครรับเลือกตั้ง ควรเป็นผู้ทรงเกียรติ มีคุณวุฒิสูง มีชื่อเสียง สะสมผลงานจนเป็นที่ประจักษ์และยอมรับของประชาชนในเขตจังหวัด เมื่อแนะนำตัวว่าเป็นผู้สมัครก็น่าจะได้รับการเลือกตั้งโดยไม่ต้องหาเสียง ไซ้แต่เท่านั้น เหตุผลอีกประการที่ห้ามหาเสียงก็คือไม่ต้องการให้ผู้สมัครไปขอรับการสนับสนุนจากพรรคการเมืองหรือบุคคลใด อันอาจทำให้สมาชิกวุฒิสภาตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของนักการเมืองนั้น หรือถ้าสมาชิกวุฒิสภามีการฝักใฝ่พรรคการเมือง อาจทำให้การทำงานของวุฒิสภาขาดอิสระได้ เจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญที่จะให้วุฒิสภาเป็นสภาที่เป็นกลางทางการเมือง ก็จะถูกเบี่ยงเบนไป⁶

โดยที่การแนะนำตัวในที่นี้หมายถึงการบอกเล่าข้อเท็จจริงและสิ่งที่ได้ทำไปแล้ว คือบอกประวัติส่วนตัว ประวัติการศึกษา ประวัติการทำงานหรือประสบการณ์ในการทำงาน การแนะนำตัวโดยผู้สมัครหรือบุคคลใด ให้ทำได้เพียงการพิมพ์เอกสารในรูปของแผ่นปลิวหรือแผ่นพับ ขนาดกว้างไม่เกิน 32 ซม. ยาวไม่เกิน 46 ซม. จำนวนไม่เกิน 2 เท่าของผู้มีสิทธิเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งที่สมัคร แผ่นประกาศหรือแผ่นป้าย ขนาดกว้างไม่เกิน 45 ซม. ยาวไม่เกิน 65 ซม. จำนวนไม่เกิน 10 เท่าของผู้มีสิทธิเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งที่สมัคร การจัดทำเอกสารรูปเล่ม ขนาดกว้างไม่เกิน 21 ซม. ยาวไม่เกิน 30 ซม. จำนวนไม่เกินร้อยละ 50 ของผู้มีสิทธิเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งที่สมัครเท่านั้น และเอกสารทุกฉบับต้องระบุชื่อ ที่อยู่ ผู้จัดพิมพ์ ผู้พิมพ์โฆษณา และวันที่พิมพ์ ในการแจกจ่ายเอกสารดังกล่าว ห้ามใช้เครื่องขยายเสียงหรือโปรยเอกสารในที่สาธารณะหรือแจกจ่ายพร้อมหรือควบไปกับสิ่งใดอันอาจคำนวณเป็นเงินได้ และห้ามแจกหรือแทรกไปกับเอกสารสิ่งพิมพ์อื่นตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่คณะกรรมการการเลือกตั้งกำหนด⁷

⁶ สิริรัตน์ เจ้าประเสริฐ, กระบวนการเลือกตั้ง ส.ว.(เลือกตั้งใหม่) (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง, 2543), หน้า 12-13.

⁷ คณะกรรมการการเลือกตั้ง, “ประกาศของคณะกรรมการการเลือกตั้ง เรื่อง การแนะนำตัวผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา,” 22 มิถุนายน 2542.

ตามประกาศของคณะกรรมการการเลือกตั้ง เรื่องการแนะนำตัวผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา ลงวันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2542 จากข้อกฎหมายดังกล่าวหากผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา แนะนำตัวเกินกว่าที่กฎหมายบัญญัติไว้ อาจเข้าข่ายการหาเสียง และอาจมีความผิดตามกฎหมายได้

ทั้งนี้ตาม มาตรา 92 บัญญัติว่า เพื่อประโยชน์ในการแนะนำตัวผู้สมัครโดยเท่าเทียมกัน ให้คณะกรรมการการเลือกตั้งประสานงานกับหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินการดังต่อไปนี้ (1) จัดให้มีการติดประกาศและแผ่นป้ายเกี่ยวกับการเลือกตั้งและผู้สมัครรับเลือกตั้ง ณ ศาลากลางจังหวัด ที่ว่าการอำเภอ หรือที่ทำการขององค์กรปกครองท้องถิ่น หรือในที่ชุมชนหนาแน่นที่เห็นสมควร (2) พิมพ์และจัดส่งเอกสารเกี่ยวกับการเลือกตั้งและผู้สมัครรับเลือกตั้งไปให้ผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง (3) จัดหาสถานที่เพื่อแนะนำตัวผู้สมัครรับเลือกตั้ง (4) จัดสรรเวลาการออกอากาศทางวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์เพื่อแนะนำตัวผู้สมัครรับเลือกตั้ง (5) กิจกรรมอื่นที่คณะกรรมการเลือกตั้งประกาศกำหนด

อย่างไรก็ตาม ในทำนองเดียวกับการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร การเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาก็มีการกระทำที่ต้องห้ามหลายประการ อาทิ

- (1) ห้ามซื้อเสียงหรือจัดเตรียมซื้อเสียง (มาตรา 44 (1))
- (2) ห้ามให้หรือสัญญาว่าจะให้เงิน ทรัพย์สิน หรือประโยชน์อื่นใดแก่ชุมชน สมาคม มูลนิธิ วัด สถาบันการศึกษา (มาตรา 44 (2))
- (3) ห้ามจัดมหรสพหรือการรื่นเริง (มาตรา 44 (3))
- (4) ห้ามจัดเลี้ยง (มาตรา 44 (4))
- (5) ห้ามหลอกลวง บังคับขู่เข็ญ ใ้ร้าย (มาตรา 44 (5))
- (6) ห้ามจูงใจให้เข้าใจผิดในคะแนนนิยมของผู้สมัคร (มาตรา 44 (5))
- (7) ห้ามจัดยานพาหนะนำผู้มีสิทธิเลือกตั้งไปยังที่เลือกตั้ง (มาตรา 45)
- (8) ห้ามเจ้าหน้าที่ของรัฐใช้ตำแหน่งโดยมิชอบเพื่อเป็นคุณหรือเป็นโทษแก่ผู้สมัคร ฯลฯ (มาตรา 47)

โดยที่การกำหนดโทษสำหรับความผิดนั้น ให้ถืออัตราเดียวกันกับการกระทำผิดเกี่ยวกับการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

ดังนั้น การเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาจึงมีความแตกต่างจากการเลือกตั้งระดับหรือประเภทอื่นๆ เป็นอย่างมาก และค่อนข้างเห็นได้ชัดว่าคุณลักษณะของคนที่จะมาเป็นสมาชิกวุฒิสภาได้นั้น จะต้องเป็นแบบอย่างอันดีในสังคมไทยให้แก่การปฏิรูปการเมืองด้วย

แต่เพราะสภาพความเป็นจริงของการเลือกตั้งในทางปฏิบัตินี้เอง ที่ส่งผลทำให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาโดยรวมหาได้แสดงพฤติกรรมการหาคะแนนความนิยมแตกต่างไปจากผู้สมัครรับเลือกตั้งในการเลือกตั้งระดับหรือประเภทอื่นเท่าใดนัก การเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภายังมี ปัญหาความสอดคล้องกันระหว่างเจตนารมณ์อันเป็นอุดมคติของการเลือกตั้งกับสภาพความเป็นจริงในทางปฏิบัติอยู่มาก ซึ่งจะได้กล่าวถึงในรายละเอียดต่อไป

รูปแบบของการได้มาซึ่งคะแนนเสียงที่เปิดเผยหรือแบบเป็นทางการ

ลักษณะตามที่กฎหมายบัญญัติตั้งที่กล่าวมาแล้วนี้เอง อันเป็นข้อจำกัดสำคัญที่มีผลต่อรูปแบบของการได้มาซึ่งคะแนนเสียงของผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาในลักษณะที่เปิดเผยหรือเป็นทางการ จะกระทำได้เพียงการแนะนำตัวภายใต้ขอบเขตที่กฎหมายกำหนดเอาไว้เท่านั้นเอง

การเข้าถึงตัวผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง

เมื่อพิจารณาในภาพรวมของผู้สมัครสมาชิกวุฒิสภาเชียงใหม่ในครั้งนี้อันแล้วพบว่า ผู้สมัครส่วนใหญ่จะอาศัยการแนะนำตัวด้วยตนเองแบบเข้าถึงตัวประชาชนตามที่ชุมชนที่มีผู้คนอยู่หนาแน่น เช่น ชุมชน ตลาด ฯลฯ ด้วยการพบปะพูดคุยแนะนำตัวเอง และแจกเอกสารแนะนำตัวของตนเองให้กับชาวบ้าน โดยปรกติแล้วในการออกไปแนะนำตัวกับชาวบ้าน ผู้สมัครจะมีผู้ติดตามออกไปคอยแจกเอกสารแนะนำตัวไปด้วย การออกพบประชาชนในลักษณะนี้ นอกจากจะให้ภาพพจน์ว่าเป็นผู้สมัครที่ชาวบ้านจะเข้าถึงได้แล้ว ยังจะเป็นการทำให้ชาวบ้านได้ทำความรู้จักภายในเวลาอันสั้น อย่างเช่น

สุรพงศ์ พงศ์เดชขจร⁸ ผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่ที่ได้รับคะแนนถึง 42,215 คะแนน สูงสุดเป็นลำดับ 4 ในการเลือกตั้งครั้งที่สอง ซึ่งเน้นหนักไปที่การลงพื้นที่ด้วยตนเองเป็นหลัก ด้วยการเดินยกมือไหว้ประชาชนตามบ้านให้ทั่วถึง โดยจะให้ความสำคัญกับพื้นที่ซึ่งไม่มีผู้สมัครคนอื่น ๆ เคยเข้าไปแนะนำตัวมาก่อนให้มาก โดยที่พื้นที่เหล่านี้จะห่างไกล และคนส่วนใหญ่ยังเข้าไม่ถึง เขาได้กล่าวถึงรูปแบบที่มาของคะแนนในการเลือกตั้งรอบที่ 2 ของเขาเองว่า “...ผมเป็นผู้สมัครเพียงคนเดียวที่หลังจากคะแนนออกวันนี้ วันพรุ่งนี้ก็ออกไปทุกพื้นที่ ไปไล่ขอบคุณชาวบ้าน ไปเดินตลาด ไปเดินชุมชน ไปเดินยกมือไหว้เขาทั่วบ้านทั่วเมือง ชาวบ้านก็บอกว่าคนที่ได้ทั้งหมดนั้นไม่เคยมีคนไหนคนใดเลยที่มาหา มีคนนี้คนเดียว ที่สอบตกแต่มาเดินขอบคุณทั่วบ้านทั่วเมืองไปหมด อันนี้เชื่อว่าเป็นคะแนนหนึ่งที่เขาพูดกันปากต่อปากไปถึงกันแล้วเขาก็ยก

⁸ สัมภาษณ์ สุรพงษ์ พงศ์เดชขจร, ผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่, 4 กรกฎาคม 2544.

หมู่มาทะเลาะแนนนียมตรงนี้ให้ ซึ่งมันก็เลยทำให้งวดหลังนี้ ตรงนี้ก็กลายเป็นผลบวกสะท้อนกลับมาแบบกลมทลายอย่างที่เราก็นึกไม่ถึงเหมือนกัน...”

โดยที่ สุวิทย์ รุ่งวิสัย⁹ เห็นว่า ผู้สมัครที่เลือกใช้วิธีนี้ จะต้องรู้สึกเหน็ดเหนื่อยมาก เพราะว่าจังหวัดเชียงใหม่มีขนาดพื้นที่ที่กว้างขวางมาก นับตั้งแต่อำเภอแม่ฮาดถึงอำเภอแม่อาย แต่การเลือกใช้วิธีการนี้ก็จะได้ผลดีมากขึ้นไปตามไปด้วยเช่นกัน

เช่นเดียวกันกับ พล.ต.อินทรัตน์ ยอดบางเตย ซึ่งมีหลายคนมองว่า ในช่วงระหว่างที่มีการเลือกตั้งครั้งนี้ แกมมักจะไปปรากฏตัว พร้อมกับกับแนะนำตัวเอง ตามงานสาธารณะต่างๆ โดยทั่วไปบ่อยครั้ง ไม่ว่าจะเป็นการไปร่วมงานรดน้ำดำหัวผู้ว่าราชการจังหวัด งานสงกรานต์ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรบางคน และอีกหลายงานเทศกาลประเพณีของจังหวัดเชียงใหม่¹⁰

สะท้อนให้เห็นว่า การออกพบประชาชนในลักษณะนี้ ไม่อาจจะละเว้นได้ เพราะว่าอาจช่วยให้ผู้สมัครได้รับคะแนนเพิ่มขึ้นมาก ถ้าผู้คนที่ตนได้พบปะพูดคุยด้วยนั้นไม่รู้จักกับผู้สมัครรายอื่นๆ เลย หรือยังไม่ได้ตัดสินใจลงไปอย่างเด็ดขาดว่าจะเลือกใคร

การใช้สื่อสิ่งพิมพ์กับการแนะนำตัว

ส่วนอีกรูปแบบหนึ่งของการแนะนำตัวที่พบเห็นได้มาก คือ การประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในจังหวัดได้รู้จักผู้สมัครด้วยสื่อสิ่งพิมพ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การพิมพ์ป้ายประกาศหรือใบปลิวแนะนำตัว บอกชื่อ หมายเลข และรูปของผู้สมัคร เป็นสิ่งที่มักจะขาดเสียมิได้ โดยที่จะติดตั้งป้ายเหล่านี้ตามสถานที่ชุมชน หรือตามจุดต่างๆ ที่คนผ่านไปผ่านมาเห็นได้ถนัด ซึ่งส่วนใหญ่มักนิยมติดกันมากอยู่ที่เสาไฟฟ้าตามถนนหนทางต่างๆ

สำหรับการใช้สื่อสิ่งพิมพ์ในการแนะนำตัวที่สำคัญอีกรูปแบบหนึ่ง ได้แก่ การใช้อาสาสมัครหรือลูกจ้างของตัวเองไปช่วยแจกเอกสารแนะนำตัวให้แทน เช่น อุทัยวรรณ กาญจนกามล¹¹ ผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่ที่ได้รับคะแนนสูงสุดเป็นลำดับ 1 ของเขตเลือกตั้งที่ 1 ในการเลือกตั้งรอบสอง ที่ให้อาสาสมัครซึ่งเป็นนักศึกษาปริญญาโท ร่วมปั่นจักรยานช่วย

⁹ สัมภาษณ์ สุวิทย์ รุ่งวิสัย, ผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่, 11 กรกฎาคม 2544.

¹⁰ สัมภาษณ์ ทวี ใจบาล, ผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านสบปั้ง ตำบลแม่ปิง อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่, 14 กรกฎาคม 2544.

¹¹ สัมภาษณ์ อุทัยวรรณ กาญจนกามล, ผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่, 10 กรกฎาคม 2544.

กันติดแผ่นป้ายแนะนำตัวของเขาตามสถานที่สำคัญๆ และเอาเอกสารแนะนำตัวของเขาไปมอบให้กับประชาชนถึงที่บ้าน โดยตรงด้วยการให้กับมือ หรือโดยอ้อมด้วยการเสียบไว้ที่รั้วบ้าน หรือใส่ในตู้ไปรษณีย์เอาไว้ โดยที่เนื้อหาในเอกสารแนะนำตัว จะเน้นไปที่การนำเสนอผลงานของเขาที่เคยทำไว้ให้กับสังคมมาก่อน เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายของเขามองเห็นเป็นหลัก

อย่างไรก็ดี มีผู้สมัครบางคนซึ่งพอมีกำลังทรัพย์ ก็จะใช้วิธีการลงโฆษณาแนะนำตัวเองผ่านทางสื่อมวลชนท้องถิ่น ในช่วงที่มีการเลือกตั้งรอบแรกไปแล้ว แต่ยังไม่ได้มีการประกาศรับรองผลการเลือกตั้งอย่างเป็นทางการ กรณีนี้สามารถที่จะทำได้ทางเดียวก็คือหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นนั่นเอง เช่นที่ สุรพงษ์ พงศ์เดชขจร¹² กล่าวว่า “...ผมยอมลงทุนควักเงินลงขอบคุณหนึ่งหน้าในหนังสือพิมพ์ เนื่องจากว่าเราไม่สามารถกลับไปขอบคุณชาวบ้านได้อย่างทั่วถึงในพื้นที่ อันนี้เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้คนถูกใจแล้วหันมาทะเลาะแค้นให้ผมในการเลือกตั้งใหม่...”

อย่างไรก็ตาม ยังมีผู้สมัครอีกหลายคน ซึ่งไม่สามารถที่จะทำเช่นที่กล่าวมาแล้วได้ ด้วยข้อจำกัดในหลายๆด้าน ไม่ว่าจะเป็นทางด้านระยะเวลาที่กระชั้นชิด ขนาดพื้นที่ที่กว้างขวาง รวมถึงงบประมาณอันจำกัด ผู้สมัครเหล่านี้มักจะเลือกใช้วิธีการฝากเอกสารแนะนำตัวที่ตนเองหรือผู้สนับสนุนจัดพิมพ์ขึ้น อันได้แก่ บัตรแนะนำตัว แผ่นพับ เอกสารรูปเล่ม ซึ่งมีเนื้อหาเป็น ประวัติส่วนตัว ประวัติการศึกษา ประวัติการทำงาน หรือประสบการณ์ในการทำงานของตนเอง ให้คนใกล้ชิด ทั้งที่เป็นเครือญาติ เพื่อนฝูง หรือลูกน้องของตน นำเอาไปเผยแพร่ให้ หรือนำเอาเอกสารแนะนำตัวต่างๆ ไปวางไว้ให้สำหรับผู้ที่สนใจศึกษาตามสถานที่ราชการต่างๆ ที่ซึ่งมีความสำคัญ และมีคนพลุกพล่าน อย่างเช่น โรงพยาบาล สถานีตำรวจ ที่ว่าการอำเภอ เป็นต้น

สำหรับสื่อสิ่งพิมพ์ซึ่งจะเป็นเครื่องมือในการแนะนำตัวที่มีประสิทธิภาพได้นั้น ควรอย่างยิ่งที่จะต้องทำรูปแบบของสื่อสิ่งพิมพ์ ให้มีความโดดเด่น และสวยงาม เพื่อเรียกร้องความสนใจของผู้พบเห็นให้จงได้ ดังเช่นที่มีชาวบ้านมาบอกให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งรายหนึ่งพึงภายหลังว่า ที่ตัดสินใจเลือกเขาไปนั้น เพราะดูจากรูปแล้วเห็นว่า เขามีบุคลิกภาพที่ดี มีความน่าเชื่อถือ มีความน่าไว้วางใจ หรือเนื่องจากว่า “...เลือกเพราะเห็นว่ามันหล่อดี...” นั่นเอง

ทว่าจากการสังเกตการณ์ในพื้นที่ ปรากฏว่าเกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำในการใช้สื่อสิ่งพิมพ์เพื่อการแนะนำตัว คือมีผู้สมัครรับเลือกตั้งบางคน พิมพ์แผ่นพับหรือแผ่นป้ายประกาศออกเผยแพร่แก่ประชาชนเป็นจำนวนมากเกินกว่าที่กฎหมายกำหนดเอาไว้หลายเท่าตัว อย่างเช่น กรณีเขตเลือกตั้งจังหวัดเชียงใหม่ตามกฎหมายกำหนดให้พิมพ์แผ่นป้ายประกาศได้ประมาณไม่เกินสองหมื่นใบ แต่ผู้สมัครบางคนกลับพิมพ์ไปถึงกว่าห้าหมื่นใบ เป็นต้น แล้วในท้ายที่สุดผู้สมัครคนนั้นได้

¹² สัมภาษณ์ สุรพงษ์ พงศ์เดชขจร, ผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่, 4 กรกฎาคม 2544.

รับการรับรองผลการเลือกตั้ง ขณะที่คณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดเองกลับมองข้ามประเด็นปัญหานี้ไป ทั้งที่ข้อกำหนดดังกล่าวเป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญเพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกันในการแนะนำตัวผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา

การแนะนำตัวผ่านการดำเนินการโดยรัฐ

เจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 129 คือ ให้รัฐดำเนินการช่วยเหลือผู้สมัคร เพื่อให้คนดีแต่จน ได้มีโอกาสรับใช้ประเทศชาติได้เช่นเดียวกับคนรวยที่ไม่อาจแน่ใจได้ว่าจะเป็นคนดีหรือไม่ จะเห็นได้จากการที่รัฐธรรมนูญกำหนดให้รัฐดำเนินการจัดให้มีการแนะนำตัวให้กับผู้สมัครรับเลือกตั้งในหลากหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการปิดประกาศและติดแผ่นป้ายเกี่ยวกับการเลือกตั้งและผู้สมัครรับเลือกตั้ง การพิมพ์พร้อมทั้งจัดส่งเอกสารเกี่ยวกับการเลือกตั้งและผู้สมัครรับเลือกตั้งไปให้ผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง การจัดหาสถานที่และจัดสรรเวลาออกอากาศทางวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์เพื่อการแนะนำตัวผู้สมัครรับเลือกตั้ง ถ้าหากการแนะนำตัวให้โดยภาครัฐมีประสิทธิภาพ ผู้สมัครจะไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายมากในการแนะนำตัวหรือจำเป็นต้องอาศัยการสนับสนุนจากนักการเมืองหรือพรรคการเมืองเพื่อมาใช้หาเสียงเลยแต่อย่างใด

สำหรับกรณีการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาเชียงใหม่ ปรากฏว่า คณะกรรมการการเลือกตั้งประจำเขตเลือกตั้งจังหวัดเชียงใหม่ ได้ดำเนินการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา¹³ ดังนี้ (1) จัดทำรายการวิทยุโดยคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดเชียงใหม่ทุกวัน 4 สถานี (2) จัดทำเอกสารรูปเล่ม แผ่นพับ โปสเตอร์ ใบปลิว ธงราว เผยแพร่ไปยังชุมชน หมู่บ้าน ตำบล ทุกแห่งอย่างต่อเนื่อง (3) ได้จัดส่งป้ายแนะนำตัวผู้สมัครรับเลือกตั้งทั้ง 51 ราย ไปประชาสัมพันธ์เผยแพร่ ณ อำเภอ กิ่งอำเภอ เทศบาล อบต. ทุกแห่งในจังหวัดเชียงใหม่ (4) ได้จัดทำป้ายประกาศ (กัทเอาร์ท) ขนาดใหญ่ ติดตั้ง ณ อำเภอ กิ่งอำเภอ เทศบาล และ อบต. ทุกแห่ง (5) ได้จัดส่งเอกสารข้อมูลส่วนตัวของผู้สมัครรับเลือกตั้งทั้ง 51 ราย ไปให้หัวหน้าครัวเรือนทุกครัวเรือนในจังหวัดเชียงใหม่ (6) ได้จัดทำบทแนะนำตัวผู้สมัครรับเลือกตั้งทุกราย ออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงในจังหวัดเชียงใหม่ทุกวัน ทุกสถานี (17 สถานี) (7) ได้จัดส่งคณะกรรมการเลือกตั้งประจำเขตเลือกตั้งจังหวัดเชียงใหม่ วิทยากรการเลือกตั้งจังหวัดเชียงใหม่ และเจ้าหน้าที่ออกบรรยายให้ความรู้แก่กลุ่มและองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน อย่างต่อเนื่องทั่วจังหวัดเชียงใหม่ (8) ได้รับการสนับสนุนป้ายผ้าจากบริษัท ห้างร้าน และพรรคการเมืองบางพรรค ส่งไปปิดประกาศทั่วจังหวัดเชียงใหม่ (9) ได้จัดส่งตารางประทับตราประชาสัมพันธ์การเลือกตั้งให้แก่สำนักงานไปรษณีย์ทุกแห่งในจังหวัดเชียงใหม่ ประทับตราบนจดหมาย สิ่งพิมพ์ และพัสดุทุกชิ้น (10) ได้

¹³ สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดเชียงใหม่, เลือกตั้ง ส.ว. เชียงใหม่, ภาคผนวก.

ประสานงานสำนักงานสรรพากรเขตขอความร่วมมือจัดทำข้อความป้ายวิ่งประชาสัมพันธ์ในชุมชนหนาแน่นทุกแห่ง (11) ได้จัดเวทีแนะนำตัวผู้สมัคร ระดับอำเภอ และกิ่งอำเภอ อำเภอละ 1 ครั้ง ระดับจังหวัด 4 ครั้ง ในการเลือกสมาชิกวุฒิสภาครั้งที่หนึ่ง และระดับอำเภออีก 4 ครั้ง และระดับจังหวัดอีก 1 ครั้ง ในการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาครั้งที่สอง

อย่างไรก็ดี การดำเนินการแนะนำตัวผู้สมัครรับเลือกตั้งโดย กกต. นั้น ถึงแม้ว่าจะมีการแนะนำตัวอย่างทัดเทียมกันแล้ว แต่ทว่ายังมีข้อจำกัดอยู่มาก สำหรับตัวผู้สมัครเอง ถือได้ว่าการแนะนำตัวผ่านการดำเนินการโดยรัฐอาจไม่เพียงพอต่อการทำให้ผู้ออกเสียงเลือกตั้งตัดสินใจมาลงคะแนนให้กับตนได้ การใช้วิธีนี้แต่เพียงอย่างเดียว ยังคงไม่สามารถที่จะทำให้ชาวบ้านรู้จักกับตนเองได้ทั้งหมด ...จะรอให้ทางราชการจัดการแนะนำตัวให้ ก็คงหวังผลเลิศได้ยาก เพราะเอาเข้าจริงทางราชการก็ทำไปตามหน้าที่ตามกฎหมายกำหนดเท่านั้นเอง ซึ่งอย่างนี้ก็พิมพ์ไปปลิวแนะนำตัวกับแผ่นป้ายชื่อแบบทางการติดไว้ตามหน้าหน่วยเลือกตั้ง...¹⁴

ส่วนเรื่องการจัดสรรเวลาออกอากาศทางวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์เพื่อแนะนำตัวผู้สมัคร ที่ผ่านมา ตามที่รัฐธรรมนูญระบุไว้ แสดงให้เห็นว่า ยังน่าเบื่อหน่าย และทำได้ไม่ทั่วถึงอย่างแท้จริง อีกทั้งประชาชนเองก็ยังไม่ใส่ใจด้วย ประชาชนเลยไม่ทราบได้โดยทั่วถึงว่าในเขตเลือกตั้งจังหวัดของตนนั้น มีผู้ใดเป็นผู้สมัครรับเลือกตั้งบ้าง

ขณะที่การจัดเวทีแนะนำตัวผู้สมัครของคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำเขตเลือกตั้งจังหวัดเชียงใหม่ ก็ไม่ได้รับความสนใจจากประชาชนอย่างดีเท่าที่ควร โดยครั้งที่มีการประชุมรวมเข้าฟังมากที่สุด คือที่ อำเภอจอมทอง เมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2543 (ประมาณด้วยสายตาไม่น่าจะต่ำกว่าสองพันคน) ซึ่งดูเหมือนจะเป็นตัวเลขที่น่าพึงพอใจ แต่หากพิจารณาให้ดีแล้ว จะพบว่า เป็นตัวเลขที่น้อยมากเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งของทั้งจังหวัดเชียงใหม่ซึ่งมีถึงหนึ่งล้านกว่าคน อีกทั้งจำนวนผู้ที่เข้าร่วมฟังการแนะนำตัวในครั้งนั้น กว่าครึ่งหนึ่งอาจจะเป็นคนของผู้สมัครส่วนหนึ่งเสียด้วยซ้ำ ขณะที่ในครั้งอื่นๆ หลายครั้งมีประชาชนมาร่วมเข้าฟังนับได้ไม่ถึงร้อยคนเลยด้วยซ้ำ ดังเช่นที่ สุวิทย์ รุ่งวิสัย¹⁵ กล่าวถึงความล้มเหลวของการจัดเวทีแนะนำตัวผู้สมัครว่า "...มีครั้งหนึ่งไปบางแห่ง เพื่อนผู้สมัครคนหนึ่งบอกขอให้คนที่มาติดตามสนับสนุนผู้สมัครออกไปข้างนอก ปรากฏคนกลุ่มนี้มีประมาณ 60 % ผู้ฟังมีเพียง 40 % บางแห่งมีเพียง 20 % มันไม่เกิดประโยชน์อะไร เพราะไปฟังกันแบบนี้ แล้วหนักไปกว่านั้นบางแห่งกลัวไม่มีคนฟังก็ไปเกณฑ์นักเรียนซึ่งไม่มีสิทธิในการเลือกตั้งมาฟังด้วย..."

¹⁴ อภิชาติ ศักดิ์เศรษฐ์, "ไม่หาเสียง-ไม่มีคะแนน," มติชน (11 พฤศจิกายน 2542): 6.

¹⁵ สัมภาษณ์ สุวิทย์ รุ่งวิสัย, ผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่, 11 กรกฎาคม 2544.

แสดงให้เห็นว่า รูปแบบต่างๆ ของการแนะนำตัวผ่านการดำเนินการโดยรัฐตั้งที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ยังมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งของผู้ลงคะแนนเสียงน้อยมากหรือแทบจะไม่มีเลยก็ว่าได้ เพราะว่าคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัด ยังมีปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัดในหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นการที่มีบุคลากรไม่เพียงพอต่อความรับผิดชอบงานจัดการเลือกตั้งทั้งจังหวัด งบประมาณอันจำกัดทำให้ไม่สามารถดำเนินงานในบางกิจกรรมได้ การประชาสัมพันธ์ซึ่งค่อนข้างจะทั่วถึงแล้ว แต่เนื่องจากเป็นเรื่องที่ใหม่จึงทำให้ประชาชนทั่วไปยังสับสนอยู่บ้าง เป็นต้น

เมื่อรัฐอำนวยความสะดวกโดยการจัดการแนะนำตัวให้แก่ผู้สมัครได้อย่างไม่มีประสิทธิภาพ ด้วยเหตุนี้เองที่ส่งผลทำให้ผู้สมัครจำนวนหนึ่งยังมีความจำเป็นที่จะต้องใช้เงินส่วนตัวหรืออาศัยการสนับสนุนจากนักการเมืองหรือพรรคการเมือง ฯลฯ เพื่อเข้ามาช่วยในการหาคะแนนเสียงในอีกทางหนึ่งอยู่มาก ลักษณะดังกล่าวยังคงจะเป็นการปิดโอกาสไม่ให้คนดีมีความสามารถแต่ไม่มีเงินและไม่อิงกับการเมืองสามารถเข้ามาสู่วงการการเมืองได้โดยง่ายนัก ดังเช่นที่ผ่านมา

รูปแบบของการได้มาซึ่งคะแนนเสียงที่ไม่เปิดเผย

จากการสัมภาษณ์ความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิต่างๆ ทำให้สามารถกล่าวได้ว่า รูปแบบของการได้มาซึ่งคะแนนเสียงที่ไม่เปิดเผยต่างๆ หรือหมายถึงกระบวนการหาคะแนนเสียงของผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่และผู้สมัครพรรคพวกที่ขัดต่อข้อห้ามในกฎหมายเลือกตั้งนั้น เท่าที่พบจะมีอยู่มากมายหลากหลายรูปแบบด้วยกัน สรุปได้ดังต่อไปนี้คือ

เครือข่ายหัวคะแนนของนักการเมืองในพื้นที่

เป็นที่ยอมรับกันว่า หัวคะแนน เป็นบุคคลที่มีส่วนเกือบจะสำคัญที่สุด (ถ้าไม่ถึงกับสำคัญที่สุด) ในความสำเร็จของการได้รับเลือกตั้งของผู้สมัครแต่ละคน¹⁶ ในการเลือกตั้งทั่วไป เรื่อยมาโดยตลอด อาจกล่าวได้ว่า เครือข่ายหัวคะแนน เป็นรูปแบบหนึ่งของลักษณะความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ของสังคมการเมืองไทย กล่าวคือ เครือข่ายหัวคะแนน เป็นการตอบแทนแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กันระหว่างผู้อุปถัมภ์กับผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์ของการเมืองไทย (นักการเมือง-หัวคะแนน-ชาวบ้าน) เป็นเครือข่ายที่นักการเมืองระดับชาติ (ส.ส.) วางฐานเอาไว้ในพื้นที่เขตเลือกตั้งของตน เพื่อเชื่อมโยงตนเองเข้ากับหัวคะแนน เชื่อมโยงหัวคะแนนเข้ากับชาวบ้านอีกทีหนึ่ง โดยที่ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองกับหัวคะแนน และหัวคะแนนกับชาวบ้าน มีลักษณะในเชิงแลกเปลี่ยนผล

¹⁶ สมบัติ จันทรวงศ์, เลือกตั้งวิกฤต : ปัญหาและทางออก, หน้า 111.

ประโยชน์ซึ่งกันและกันทั้งสองฝ่าย เป็นไปในลักษณะต่างตอบแทน โดยเครือข่ายนี้จะมี ส.ส. เป็นศูนย์กลาง

ห้วคะแนนส่วนใหญ่ในสังคมไทย มักจะเป็นชนชั้นนำในท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กำหนดผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นผู้ที่มีอิทธิพลเหนือชาวบ้านในทุกๆด้าน เมื่อมีการเลือกตั้ง ห้วคะแนนซึ่งได้แก่คนเหล่านี้ ก็จะแสดงบทบาทในการแนะนำ ชักจูง และควบคุมประชาชน ให้เกิดความโน้มเอียงไปตามแนวทางที่ตนต้องการ ห้วคะแนนมักจะใช้ เงิน หรือ สิ่งของ ฯลฯ เป็นสิ่งจูงใจให้กับชาวบ้าน ภายใต้การสนับสนุนจากนักการเมืองที่ห้วคะแนนให้ความช่วยเหลืออยู่ โดยที่ห้วคะแนนจะได้รับผลประโยชน์ต่างๆ จากนักการเมืองเป็นการตอบแทน ห้วคะแนนในระบบการเมืองไทยจึงมีสถานะเป็นตัวเชื่อมระหว่างนักการเมืองกับชาวบ้านในท้องถิ่น เพราะฉะนั้น การจัดตั้งเครือข่ายห้วคะแนนภายใต้อิทธิพลของระบบอุปถัมภ์จึงกลายเป็นวิธีการยอดนิยมที่นักการเมืองแทบจะทุกระดับใช้ในการหาคะแนนเสียงโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากชนบท

จะเห็นได้ว่าการหาคะแนนจากเครือข่ายห้วคะแนนของนักการเมืองระดับชาติ (ส.ส.) เป็นวิธีการที่จำเป็นที่สุดในการเลือกตั้งแทบจะทุกระดับ ไล่ตั้งแต่ระดับท้องถิ่น คือ สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล สมาชิกสภาเทศบาล สมาชิกสภาจังหวัด เรื่อยไปจนถึงระดับชาติ ไม่เว้นแม้แต่สมาชิกวุฒิสภาด้วย อาจกล่าวได้ว่า หากผู้สมัครรับเลือกตั้ง ส.ว. ผู้ใดสามารถที่จะเข้าถึงเครือข่ายห้วคะแนนของ ส.ส. ได้ เท่ากับว่าผู้สมัครรับเลือกตั้ง ส.ว. ผู้นั้นจะมีคะแนนส่วนหนึ่งอย่างแน่นอน

จากการศึกษาโดยวิธีการสัมภาษณ์ความเห็นของผู้สังเกตการณ์ พบว่า นักการเมืองบางคนซึ่งมีฐานเสียงหนาแน่นมากในบางพื้นที่ มีบทบาทในการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้สมัครบางคนซึ่งได้รับการเลือกตั้งจริง โดยที่บทบาทของนักการเมืองในที่นี้จะเป็นบทบาทในทางอ้อม ในแง่ที่ว่านักการเมืองในพื้นที่จะชี้แนะห้วคะแนนในเครือข่ายของตนให้ไปสนับสนุนผู้สมัครรายใดรายหนึ่งเป็นพิเศษ หรือไม่เช่นนั้นก็จะให้ผู้สมัครหิ้วบิ๋มเอาเครือข่ายห้วคะแนนของตนไปใช้ในการหาคะแนนในการเลือกตั้ง

หนึ่งในผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาเชียงใหม่ อธิบายให้เห็นถึงปรากฏการณ์ที่เป็นรูปธรรมในประเด็นนี้จากการลงพื้นที่ของเขาเองว่ามีนักการเมืองใหญ่ระดับที่เป็น ส.ส. หลายสมัยติดต่อกัน ได้ลงไปช่วยเหลือผู้สมัคร ส.ว. บางคนจริงอย่างชัดเจน แต่วิธีการช่วยในที่นี้คือการเรียกประชุมกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน รวมถึงหัวหน้ากลุ่มต่างๆ ในท้องถิ่นที่เป็นคนของตัวเอง หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ ห้วคะแนน นั่นเอง โดยที่จะเรียกห้วคะแนนทั้งหมดให้มาประชุมกันแล้วจะบอกไปว่า “...ให้จัดการให้คนนั้นคนนั้น...” ห้วคะแนนก็จะจัดการให้ ปรากฏว่าในกรณีนี้ เงินค่าใช้จ่าย ส.ส. ไม่ต้องจ่ายเลย แต่ ส.ว. คนนั้นจะเอามาให้เอง ลักษณะดังกล่าวเป็นรูปแบบของการใช้เครือข่ายร่วมกันระหว่างนักการเมืองในพื้นที่กับผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาเชียงใหม่ เฉพาะบางคนเท่านั้น

โดยที่ บุญญฤทธิ์ ตูลาพันธ์พงศ์¹⁷ มองถึงสาเหตุที่ทำให้เครือข่ายหัวคะแนนของนักการเมืองในพื้นที่มีอิทธิพลต่อการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาเชียงใหม่ค่อนข้างสูงเนื่องมาจากว่า “...ระบบอุปถัมภ์ การให้ การรับ การซื้อสิทธิ ขายเสียง ซึ่งมีมาแต่เดิม เพราะระบบนี้ ผังรากลึกมาก เพราะผู้ที่ได้รับคือราษฎร คือชาวบ้านผู้ลงคะแนน เขาเลยคิดว่า คะแนนที่ให้ไปต้องมีสิ่งแลกเปลี่ยน ฉะนั้นระบบนี้จึงได้เจริญงอกงาม ถูกหล่อเลี้ยงด้วยฝ่ายการเมืองมาผิตๆถูกๆโดยตลอด เพราะฉะนั้น เมื่อมีการเลือกตั้งคราวใดอิทธิพลของนักการเมืองเดิมๆที่จะเชียร์ใคร หรือเทคะแนนให้กับใครก็ยังมีส่วนแน่นอน รวมถึงคราวนี้ด้วย...”

จากที่ได้กล่าวมาแล้วทั้งหมดนี้ จะเห็นได้ว่า เครือข่ายหัวคะแนนของนักการเมืองในพื้นที่เป็นการได้มาซึ่งคะแนนเสียงที่ไม่เปิดเผยรูปแบบหนึ่งที่มีส่วนสำคัญยิ่งในชัยชนะของผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่ ดังจะได้กล่าวรายละเอียดเพิ่มเติมในส่วนของ ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกตั้งของสมาชิกวุฒิสภา ต่อไป

พรรคการเมืองกับการรณรงค์หาเสียง

“...เพราะบ้านเราความผูกพันหรือความเชื่อมโยงโดยตรงระหว่างนักการเมืองกับพรรคการเมือง อาจจะไม่ค่อยชัดเจนนัก เพราะความเป็นพรรคการเมืองกับนักการเมือง มันสามารถเปลี่ยนแปลงได้ค่อนข้างง่าย ไม่มีหลักที่แน่นอนว่าพรรคการเมืองนี้จะต้องมีอุดมการณ์แบบนี้ที่แน่นอนและแตกต่างจากพรรคการเมืองอื่น เพราะฉะนั้น พรรคการเมืองบ้านเราจึงค่อนข้างเป็นไปตามตัวบุคคล ถ้าถามมาว่าผลของนักการเมืองหรือพรรคการเมืองที่มีต่อการเลือกตั้ง ส.ว. ของจังหวัดเชียงใหม่ ถ้าในภาพรวมที่ผมมอง ผมยังคิดว่าจริงๆแล้ว มันก็คือตัวนักการเมืองนั่นแหละ ที่มีบทบาทต่อการเลือกตั้ง ส.ว. เสียมากกว่า ส่วนพรรคการเมือง ผมยังจะมองว่ามันอาจจะต่างจากความหมายของพรรคการเมืองในเมืองนอกหรือในต่างประเทศ จริงๆแล้วก็คือตัวนักการเมืองนั่นเอง...”ไพรัช ตระการศิรินนท์¹⁸

กล่าวได้ว่า กรณีเชียงใหม่ ผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาส่วนใหญ่ไม่ได้หวังพึ่งพรรคการเมืองมากนัก หากจะมีก็เป็นเพียงส่วนน้อย เฉพาะกับผู้สมัครที่เคยคลุกคลีอยู่ในแวดวงของพรรคการเมืองมาก่อนเท่านั้น ดังเช่นกรณีของ พล.ต.อินทรีรัตน์ ยอดบางเตย ที่ค่อนข้างจะแน่นกับพรรคประชาธิปัตย์ เพราะเคยประกาศตัวว่าจะลงสมัคร ส.ส. ในนามพรรคประชาธิปัตย์ ในเขตเลือกตั้งที่ 4 ของจังหวัดเชียงใหม่ โดยที่ก่อนหน้านี้ เขาได้สนับสนุนพรรคการเมืองมาโดยตลอด

¹⁷ สัมภาษณ์ บุญญฤทธิ์ ตูลาพันธ์พงศ์, ผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่, 25 มิถุนายน 2544.

¹⁸ สัมภาษณ์ ไพรัช ตระการศิรินนท์, อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 26 มิถุนายน 2544.

ไม่ว่าจะเป็น พรรคพลังธรรม หรือพรรคความหวังใหม่ ในขณะที่ยังเป็นทหาร ทำให้สามารถควบคุมคะแนนเสียงให้กับพรรคที่เขาช่วยเหลืออยู่ได้ “...กรณีนี้เกี่ยวข้องกับพรรคการเมืองชัดเจน...”¹⁹ กับกรณีของนายถาวร เกียรติไชยากร ที่ค่อนข้างจะใกล้ชิดกับพรรคไทยรักไทย เคยมีกระแสข่าวออกมาว่าเขามีแนวโน้มที่จะเป็นตัวแทนของพรรคไทยรักไทยลงสมัคร ส.ส. ในเขตเลือกตั้งที่ 6 ของจังหวัดเชียงใหม่ และเคยทำงานให้กับพรรคไทยรักไทยในพื้นที่มาก่อนที่จะตัดสินใจลงสมัครสมาชิกวุฒิสภา

ถึงแม้ว่าพรรคการเมืองจะไม่ได้มีการช่วยเหลือผู้สมัครสมาชิกวุฒิสภาโดยตรง ทางการเมืองการสนับสนุนทางด้านเงินทุนหรือการรณรงค์หาเสียงเพื่อการเลือกตั้งเช่นเดียวกันกับที่ให้แก่ผู้สมัคร ส.ส. แต่อาจจะมีในแง่ของการช่วยเหลือทางอ้อมอย่างลับ ๆ โดยผ่านทางเครือข่ายของพรรคในพื้นที่ อย่างเช่น นักการเมืองของพรรค สาขาของพรรค สมาชิกของพรรค เป็นต้น ทว่า ลักษณะดังกล่าวยังปรากฏให้เห็นได้ไม่ชัดเจนเหมือนกับที่ผู้สมัครสมาชิกวุฒิสภาอาศัยเครือข่ายห้วคะแนนของนักการเมืองในพื้นที่แต่อย่างใด หากจะมีน่าจะเป็นเช่นดังคำบอกเล่าของคนของพรรคการเมืองพรรคหนึ่งที่ว่า “...คนระดับสูงของพรรคจะสั่งมาในสายของพรรค ให้ผมช่วยผู้สมัครบางคนอย่างเต็มตัว แต่ให้ช่วยในนามส่วนตัวนะ ไม่ใช่ในนามพรรค คนของพรรคจะรู้ว่า ถ้าหากผมเอ่ยปากช่วยใคร ใครเป็นคนของพรรคก็ต้องช่วยด้วยสายโดยอัตโนมัติ ในความเป็นจริงแล้ว ใครไม่หึ่งพรรคการเมือง ไม่สนใจพรรคการเมือง หรือไม่เกี่ยวข้องกับพรรคการเมืองมาก่อน สมัครอีกก็ทีก็ยาก...”

การเมืองท้องถิ่นกับการเลือกตั้ง

นักการเมืองท้องถิ่น เป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญต่อสังคมและได้รับการยกย่องให้เป็นผู้นำของสังคมส่วนรวม เนื่องจากนักการเมืองท้องถิ่น ได้รับอำนาจหน้าที่มาโดยได้รับความไว้วางใจจากประชาชน ประกอบกับในสมัยก่อนบุคคลเหล่านี้มักจะนำความเจริญเชิงสาธารณูปโภคมาสู่ประชาชนและชุมชนอยู่เสมอ ดังนั้นการชี้แนะและการตัดสินใจของบุคคลเหล่านี้ จึงมักจะได้รับ ความเชื่อถือและการยอมรับจากประชาชน การชักนำให้บุคคลเหล่านี้มาเป็นห้วคะแนนจะมีผลต่อการชักนำบุคคลอื่นในกลุ่มให้มาเป็นห้วคะแนนได้ ในขณะที่เดียวกันก็มีส่วนที่จะชี้แนะการตัดสินใจและการลงคะแนนของประชาชนได้อีกด้วย

กลุ่มนักการเมืองท้องถิ่น จะได้แก่ นายกเทศมนตรี คณะเทศมนตรี สมาชิกสภาเทศบาล สมาชิกสภาจังหวัด สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ฯลฯ ซึ่งได้รับการเลือกตั้งมาจากประชาชน บุคคลในกลุ่มนี้จะมีประสบการณ์ในการหาเสียงเลือกตั้งเป็นอย่างดี และมีฐานคะแนนเสียงของ

¹⁹ สัมภาษณ์ ขวัญชัย สกุลทอง, ผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่ เขตเลือกตั้งที่ 4 พรรคประชาธิปัตย์, 9 สิงหาคม 2544.

ตนเองในระดับชุมชนใหญ่ชุมชนหนึ่ง เช่น ในระดับอำเภอหรือในเขตเทศบาล การมีหัวคะแนนที่เป็นนักการเมืองท้องถิ่นจะช่วยให้ผู้สมัครสมาชิกวุฒิสภาสามารถที่จะมีฐานะคะแนนในการเลือกตั้งที่แน่นอนได้

สำหรับจังหวัดเชียงใหม่ลักษณะนี้ จะคล้ายคลึงกันกับทัศนะของวาทณัฐ ชัยรัต²⁰ ที่ว่า “...จังหวัดเชียงใหม่มันมีปรากฏการณ์พิเศษ คือ มันมีคนที่มีงมงายจะเป็น เขาก็จะใช้ฐานนักการเมือง เพราะเค้ารู้ว่าต้องใช้ฐานนี้เท่านั้น เนื่องจากเชียงใหม่มันกว้าง ไม่สามารถไปให้ทั่วได้ ฐานนักการเมืองที่สำคัญ ที่เค้ามองไว้ก็คือฐานของนักการเมืองท้องถิ่น ระดับองค์การบริหารส่วนจังหวัด คือหมายความว่าถ้าเขาขอเสียง ส.จ. ได้ทุกอำเภอมันก็ชนะ มันเป็นคะแนนรวม มันไม่มีใครที่คนยี่สิบสองอำเภอจะรู้จัก แต่ถ้า ส.จ. ทั้งยี่สิบสองอำเภอสนับสนุนใครโดยที่จัดตั้งไปจากองค์การบริหารส่วนจังหวัด เพราะฉะนั้นตรงมีโอกาส หากศึกษาการเลือกตั้ง ส.จ. ที่ผ่านมาของจังหวัดเชียงใหม่ให้ดูจะพบว่า มีแต่เงินเท่านั้น ส.จ. เชียงใหม่ประชาชนจะไม่เลือก คือประชาชนไม่รู้ว่าเอา ส.จ. ไปทำอะไร เพราะฉะนั้นลักษณะนี้ก็คือว่า ส.จ. ถ้าอยากเป็นเอาเงินไปแจกก็ได้เป็น อันนี้คือข้อเท็จจริงของส.จ. คนไม่ได้ให้ความสำคัญ คนให้ความสำคัญกับ อบต. เทศบาล และ ส.ส. เพราะฉะนั้นตรงนี้มันเป็นช่องว่าง เป็นช่องว่างที่สำคัญเลย ที่ว่า ส.จ. มีบทบาทช่วยให้ผู้สมัคร ส.ว. บางคนชนะได้ พิจารณาได้จากกรณีที่มีผู้ที่เป็นวุฒิสมาชิกคนหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ เป็นผู้ที่เคยเป็น ส.จ. และเป็นรองนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดมาก่อน น่าสนใจ ในรอบสองนี้ด้วย ในรอบแรกแพ้ไปนิดหนึ่ง แต่ในรอบสองนี้ชนะเลย เพราะว่ามันรู้จักอ่อน โดยเอาผลคะแนนในครั้งที่หนึ่งของหมายเลขที่พุดถึงกับครั้งที่สองมาดูเปรียบเทียบกัน จะเห็นได้ว่า บางอำเภอคะแนนมันไม่น่าจะขึ้นแล้วเขามีภูมิลำเนาอยู่เขตไหน เราดู ถ้าเขตนั้นขึ้นเราไม่แปลก หากคนจอมทองบอกว่าจะเลือกคนนี้นะ มันเป็นเรื่องไม่แปลก เพราะเขาไม่รู้จะเลือกใคร เขาขาดข้อมูล เขาก็เลือกคนที่เขารู้จัก แต่ไ้การที่คนอำเภออื่นมาเลือกกับคนอำเภอจอมทอง อันนี้แปลก เพราะว่ารอบสองช่วงของมันแค่ไม่ถึงเดือน มันจะไปหาคะแนนเสียงให้ขึ้นขนาดนั้นเป็นไปได้ อันนี้คืออิทธิพลของการเมืองท้องถิ่นที่เข้ามาช่วยให้ครั้งนี้สำเร็จ...”

อย่างไรก็ดี อดีต ส.จ. ของจังหวัดเชียงใหม่คนหนึ่ง กลับมองต่างออกไป “...ต้องยอมรับว่าปัจจุบันนี้ ส.จ. เชียงใหม่อ่อนแรงลงไปมาก คือบารมีที่ ส.จ. ทั้งยี่สิบสองคนเคยมีมาเมื่อก่อนที่สั่งคนในพื้นที่ให้ช่วยกัน ขว้างกันได้ เดี่ยวนี้อ่อนลงไปมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อการเลือกตั้ง ส.ว. ที่ผ่านมานั้น ส.จ. แตกกันเอง ส.จ.บางคนจะช่วย พล.ต.อินทรัตน์ ขณะที่ ส.จ. อีกกลุ่มหนึ่งจะช่วยนายประพันธ์...”

²⁰ สัมภาษณ์ วาทณัฐ ชัยรัต, ผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่, 24 มิถุนายน 2544.

อีกปรากฏการณ์หนึ่งซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบอิทธิพลของการเมืองท้องถิ่นในการช่วยเหลือผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาคนหนึ่ง คือ “...การเลือกตั้งครั้งนี้ ความช่วยเหลือมันมาจากความช่วยเหลือของท้องถิ่นคือเทศบาล เพราะว่ามีนายกเทศมนตรีเป็นน้องชายของผู้สมัคร ส.ว. แล้วก็มีการช่วยเหลือโดยการที่ว่า บังเอิญ การจะเลือกตั้ง ส.ว. มันมาคาบเกี่ยวกับการเลือกตั้ง ส.ท. กับ ส.จ. ของเชียงใหม่ โดยที่มีการเลือก ส.ท.ก่อน แล้ว ส.จ. ตามมาทีหลัง ส.ว. แต่สิ่งเหล่านี้มันอยู่ในช่วงใกล้เคียงกัน ไอ้คนที่จะเตรียมการเลือกตั้ง ส.ว. นี้ มันรู้ล่วงหน้ามาเป็นปีแล้วนะ เขาก็โยงโยงอันนี้ พูดง่ายๆว่า พอหาเสียงเป็น ส.ท. จัดตั้งก็บอกเลยว่า ส.ว.ต้องด้วยนะ ปรากฏว่ามีผู้สมัครคนหนึ่งทีชณะครั้งแรก แล้วถูกแขวนไป ได้คะแนนในชุมชนเมืองมากมายเลย แต่ถ้าเรามาดูคะแนนที่ได้มานั้นถามว่าเขาตั้งขนาดไหน แล้วถามว่าคนคนนั้นเป็นผู้มีชื่อเสียงหรือ เป็นที่รู้จักหรือ อยู่เฉยๆโผล่ขึ้นมา มันเป็นการจัดตั้งโดยขบวนการท้องถิ่น ว่าสมัย ส.ท. คุณเลือกผมแล้วตอนนี้ผมมาขอ ส.ว. คุณก็ควรจะเลือกอีกนะ ซึ่งถ้ามองในแง่ของการชื่อเสียงอาจกล่าวได้ว่าลักษณะดังกล่าวเป็นการชื่อเสียงแบบเป็นแพคเกิดขึ้นเอง...”²¹

อีกทั้งยังมีลักษณะที่นักการเมืองระดับสูงบางคนใช้วิธีการส่งคนใกล้ชิดของตนหรือคนที่ตนสนับสนุนให้ลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นนักการเมืองท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อบต. เพื่อที่จะเชื่อมโยงเครือข่ายของตนเอาไว้ เป็นการวางฐานเสียงทางการเมืองของตนเองในระยะยาวด้วย²² เช่นเดียวกับกับ ชุมพร ชุนิการณณ์ ที่มีความเห็นในเรื่องนี้ว่า “...ณ เวลานั้น มันเชื่อมโยงกันหมด ทั้ง ส.ว. ส.ส. ส.จ. ส.ท. อบต. เชื่อมโยงกันเป็นระบบแล้ว...”²³

คล้ายคลึงกับความเห็นของ อุทัยวรรณ กาญจนกามล²⁴ ที่ว่า “...ประเด็นสำคัญในขณะนี้ก็คือว่า ระบบอุปถัมภ์กับระบบการซื้อเสียงด้วยเงิน มันเข้ามาผูกพันกันจนกลายเป็น วิถีชีวิตประจำวันของสังคมไทยไปแล้ว ไม่ใช่เฉพาะแต่ในชนบทอย่างเดียว ถ้าดูให้ดีจะเห็นว่า ทั้งที่ในตัวเมืองเองก็ได้มีการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กันโดยการให้เทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นฐาน ไม่ว่าจะเทศบาลตำบล หรือเทศบาลนคร เป็นโครงข่ายของการเรียกคะแนนได้อย่างมี

²¹ สัมภาษณ์ วาณิชฐ์ ชัยรัตน์, ผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่, 24 มิถุนายน 2544.

²² สัมภาษณ์ อุบล ยะไวทย์, ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลดอนแก้ว อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่, 10 กรกฎาคม 2544.

²³ สัมภาษณ์ ชุมพร ชุนิการณณ์, ผู้อำนวยการเอกชนตรวจสอบการเลือกตั้ง, 27 มิถุนายน 2544.

²⁴ สัมภาษณ์ อุทัยวรรณ กาญจนกามล, ผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่, 10 กรกฎาคม 2544.

ประสิทธิภาพ ดูได้จากการที่คนที่ไม่ค่อยมีคุณูปการกับเมืองเชียงใหม่ ในแง่ของการออกมาทำงานเพื่อส่วนรวม หรือว่าในภาคประชาชน ภาคสิ่งแวดล้อม คนเหล่านี้กลับได้คะแนนสูงไปจากในตัวเมืองมากพอสมควรอีกด้วย...”

ขณะที่ โดม สุวาลย์²⁵ ระบุว่า วิธีการใช้ระบบห้วคะแนนผ่านทางฐานของนักการเมืองท้องถิ่นในเชียงใหม่ นั้นจะมีมาก เพราะว่า “...คุณจะทำอะไรไปหาเสียงให้ประชาชนในเชียงใหม่ทุกอำเภอ รู้จักคุณ ซึ่งมันเป็นไปได้อยู่แล้ว ฉะนั้นจะต้องแยกโซนที่คิดว่าตัวเองเป็นที่รู้จักในเขตนั้น แล้วไปเก็บเอาที่เหลือ โดยที่เห็นได้ชัดที่สุดก็คือใช้ ส.จ. เมื่อ ส.จ. รับงานมาแล้วก็จะไปส่งต่อให้กำนันอีกทอดหนึ่ง หากบางที่กำนันไม่ทำเองกำนันก็จะส่งต่อให้กับ อบต. เพราะมันมีความสัมพันธ์กัน เป็นโครงสร้างของระบบการเมืองเก่าๆเน่าๆที่มีอยู่เดิม โดยวิวัฒนาการมาจากการกระจายอำนาจ โดยที่เมื่อก่อนนี่จะเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แต่เดี๋ยวนี้จะเป็น อบต. โดยที่ ส.จ. จะมีอิทธิพลต่อ อบต. ในลักษณะของผู้ที่ถืองบประมาณ คือถ้าอบต. ไม่เลือกคนที่ ส.จ. กำหนดไว้ ส.จ. ในฐานะที่กุมอำนาจของ อบจ. ไว้ ก็จะไม่มียงบประมาณเอาไปให้ อบต. นั่นเอง...”

เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่า การเข้าหาฐานคะแนนของนักการเมืองท้องถิ่นนั้น เป็นรูปแบบของการได้มาซึ่งคะแนนเสียงที่ไม่เปิดเผยรูปแบบหนึ่งของผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่จำนวนหนึ่งเลือกที่จะใช้ในการหาคะแนนให้กับตนเอง

สถาบันทางราชการกับการรณรงค์หาเสียง

การที่เจ้าหน้าที่ราชการเข้าไปมีส่วนช่วยเหลือผู้สมัครคนใดคนหนึ่งนั้นเป็นสิ่งที่เราจะได้ยินได้ฟังว่ามีเกิดขึ้นทุกครั้งที่มีการเลือกตั้ง ไม่เว้นแม้แต่การเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาเมื่อปี 2543 โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีของจังหวัดเชียงใหม่ เราจะเห็นได้อย่างชัดเจนทีเดียวว่า ผู้สมัครหลายคนซึ่งมีที่มาจากสถาบันทางราชการ มักจะอาศัยเครือข่ายของสถาบันที่ตนเองสังกัดมาใช้เป็นฐานที่สำคัญของการหาคะแนนเสียงในการเลือกตั้งครั้งนี้

ฐานของข้าราชการที่มีบทบาทอย่างมากในการหาคะแนนเสียงเลือกตั้งนั้น จะมาจากฐานของข้าราชการต่างๆ ที่เข้าไปปฏิบัติงานในพื้นที่โดยมีหน้าที่ต้องทำงานสัมพันธ์กับประชาชนอยู่เป็นประจำ อย่างเช่น ข้าราชการฝ่ายปกครอง ข้าราชการฝ่ายตำรวจ ข้าราชการฝ่ายทหาร ข้าราชการทางสาธารณสุข ข้าราชการทางการศึกษา เป็นต้น กลุ่มข้าราชการเหล่านี้ ถ้ายินยอมที่จะช่วยหาคะแนนให้กับผู้สมัครคนใดคนหนึ่งก็มักจะกระทำการอย่างแอบแฝง ไม่เป็นทางการ คือ ไม่ยอมเปิดเผยตัวว่าให้การสนับสนุนผู้สมัครคนใดคนหนึ่ง เพราะว่าจะผิดวินัย เนื่องจากกฎหมายเลือกตั้งบัญญัติห้ามมิให้ช่วยผู้สมัครคนใดคนหนึ่งหาเสียงไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น แต่ที่ผ่านมา ในการเลือก

²⁵ สัมภาษณ์ โดม สุวาลย์, บรรณาธิการข่าวภาคเหนือ สำนักข่าวเครือเนชั่น, 28 มิถุนายน 2544.

ตั้งสมาชิกวุฒิสภาของจังหวัดเชียงใหม่ ข้าราชการบางคนกลับไม่วางตัวเป็นกลางและช่วยผู้สมัครหาเสียง ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม อย่างชัดเจน

ตั้งที่ผู้สันทัดกรณีหลายคนมีความเห็นคล้ายคลึงกันว่า ข้าราชการประจำจะเลือกช่วยสถาบันของตัวเอง สุวิทย์ รุ่งวิสัย²⁶ เช่นเดียวกันที่มีความเห็นในเรื่องนี้ว่า “...ผมคิดว่าฐานอำนาจทางบุคคล ผู้มีอำนาจที่จะร้องขอให้มีการสนับสนุนใคร ผมคิดว่ายังมีอยู่ แล้ววิธีการรณรงค์หาเสียงหรือว่าการแนะนำของ ส.ว. ในแง่ที่เปิดเผยต่อสาธารณะได้ยังมีลักษณะที่เป็นไปตามกฎหมาย แต่ว่าในการติดต่อแบบปากต่อปาก หรือการที่มีหวัคะแนน หรือมีบุคคลที่ไปช่วยบรรยายสรรพคุณของการสนับสนุนยังคงเป็นแบบเดิมอยู่ มีการขอร้อง หรือมีการเงิน หรือมีเส้นสายที่เขาจะบังคับบัญชากันได้ บางแห่งถึงขนาดที่เป็นระดับราชการเอง โดยไม่ได้หวังในเรื่องจะถูกพิจารณาเลย กระโดดลงไปหาเสียงให้เต็มตัวว่าคนนั้นคนนี้เป็นนายเก่าเขา เรียกกำหนดผู้ใหญ่บ้านมาประชุมแล้วบอกในที่ประชุมไปเลยว่า เพื่อให้สวัสดิการของทางกำหนดผู้ใหญ่บ้านดียิ่งขึ้น จะต้องเลือกตัวแทนของเราเข้าไป เพราะว่าการเลือก ส.ว. คือการเลือกตัวแทนจากหน่วยราชการต่างๆเข้าไป ถึงขนาดนั้นเลย ผมไปเจอด้วยตนเองว่า ยังมีลักษณะอย่างนี้อยู่...”

ผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาของจังหวัดเชียงใหม่คนหนึ่ง กล่าวถึงเรื่องนี้ในทำนองเดียวกันว่า ข้าราชการตำรวจมีการช่วยเหลือผู้สมัครที่เป็นตำรวจด้วยกันเองอย่างออกหน้าออกตา “...ถ้ายังเลือกตั้งอย่างนี้ ตำรวจจะต้องได้เข้าทุกอำเภอ ทุกจังหวัด เทียบนี้ สถาบันของข้าราชการมีอิทธิพลสูง หากตำรวจเห็นตำรวจด้วยกันเองสมัครก็ต้องพยายามผลักดันให้เข้าไปให้ได้เพราะ ส.ว. มันมีอำนาจมาก ถ้าตำรวจเข้าไป ถ้าใครจะทำอะไรตำรวจ ส.ว. กลุ่มตำรวจจะช่วยปกป้องสถาบันของเขาเอาไว้ได้ มันใหญ่ยิ่งกว่าอะไรอีกนะ...” โดยที่ลักษณะดังกล่าวมีรูปแบบที่เป็นรูปธรรม อย่างเช่น การออกไปแนะนำตัวตามพื้นที่ต่างๆ ให้ประชาชนโดยทั่วไปได้รู้จักนั้น ถือว่าเป็นการยากลำบากมากสำหรับผู้สมัครส่วนใหญ่ เพราะว่าจังหวัดเชียงใหม่มีขนาดพื้นที่ที่กว้างขวางและมีมากถึง 22 อำเภอ แต่ไม่ใช่กับผู้สมัครที่เป็นตำรวจเพราะว่าเขาจะมีศักยภาพ สามารถที่จะใช้เครือข่ายองค์กรเดียวกันกับเขาให้ไปช่วยเหลือเขาได้อย่างทั่วทั้งจังหวัด “...อย่างคนอื่นจะมีปัญหาหรือครีบ จะไปเอาใคร ถ้าไม่ไปเอง ใครจะไปติดให้ ต้องจ้างทั้งนั้น แต่ของเขาไม่ต้องจ้าง...” เคยมีผู้กำกับบางคนได้เล่าให้ผู้สมัครคนดังกล่าวฟังว่า เขาถูกผู้บังคับบัญชาสั่งให้นำเอาป้ายปิดประกาศของผู้สมัครที่เป็นตำรวจด้วยกันไปติดประกาศ ซึ่งในการที่จะติดป้ายปิดประกาศให้ครบทั้ง 22 อำเภอได้นั้น เขาจะต้องใช้ให้ตำรวจที่เป็นสายสืบไปทำงานโดยนำเอาป้ายปิดประกาศไปส่งให้ชาวบ้านช่วยติดประกาศด้วย

²⁶ สัมภาษณ์ สุวิทย์ รุ่งวิสัย, ผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่, 11 กรกฎาคม 2544.

ส่วนผู้สมัครซึ่งเป็นทหารจะไปขอร้องกลุ่มทหารและครอบครัวให้ช่วยสนับสนุนในการลงคะแนนเสียงให้ พวกทหารจะต้องช่วยเหลือพวกเดียวกันอยู่แล้วค่อนข้างแน่ เพราะว่าพฤติกรรมของทหารจะเป็นไปตามคำแนะนำหรือคำสั่งแนะของผู้บังคับบัญชา ทหารได้รับการฝึกมาให้ต้องเชื่อฟังผู้บังคับบัญชา โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกพลทหาร และทหารเกณฑ์ ที่มีกำลังกระจายกันอยู่ในทุกหมู่บ้าน ที่จะช่วยคนที่เป็ทหารด้วยกันเอง โดยมากจะเป็นการช่วยแนะนำตัวและจะหาคะแนนเสียงจากชาวบ้านให้มากกว่า

ยิ่งไปกว่านั้น ข้าราชการประจำจากสถาบันต่างๆ ที่ได้กล่าวมาแล้ว ยังมีบทบาทในแง่ที่ว่าไปขอความร่วมมือจากผู้นำท้องถิ่นให้มาสนับสนุนผู้สมัครซึ่งมีที่มาจากสถาบันเดียวกันกับตนได้อีกทางหนึ่งด้วย เช่นเดียวกันกับที่ สินธุ์ มุ่งดี²⁷ มองว่า “...กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ส่วนมากจะมาในสายของข้าราชการ ซึ่งเป็นข้าราชการเก่าที่มาลงสมัคร ส.ว. โดยในส่วนพื้นที่นี้จะเป็นสายปกครองของมหาดไทย ขณะที่บางส่วนก็จะเป็นสายตำรวจบ้าง สายทหารบ้าง ก่อนล่วงหน้าสามถึงสี่เดือน ลูกน้องของผู้สมัครจะมาตีสนิทกับ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แล้วก็เรียกไปคุยกันตามร้านอาหาร เพื่อวางแผนเตรียมการเลือกตั้งในครั้งนี้...”

เช่นเดียวกันกับที่สื่อมวลชนท้องถิ่นอิสระทางวิทยุคนหนึ่งกล่าวว่า “...พี่สนใจประเด็นนี้ พี่ก็ไปถาม ผู้ใหญ่บ้านเยอะ ทั่วไปหมด สัมภาษณ์ว่า ถ้ามีตำรวจ สารวัตรใหญ่ หรือ นายอำเภอ หรือ ผู้ที่เคยช่วยเหลือกันมาก่อนมาขอสามสิบคะแนน พ่อหลวงหาให้ได้ไหม พี่ไปถามพ่อหลวงที่ไหน เขาบอกว่าได้ทั้งนั้น ให้ได้หมดเลยด้วยนะ ถ้าให้สามสิบไม่ได้ เป็นผู้ใหญ่บ้านไม่ได้หรือครับ อันนี้มันเรื่องปกติ แล้วสารวัตรใหญ่มาขอถึงบ้าน เป็นบุญเป็นคุณ มันทำไมจะไม่ได้ และหมู่บ้านหนึ่งขอเพียงสามสิบ แต่หากลองเอาสามสิบมาคูณกับจำนวนหน่วยเลือกตั้งทั้งหมดประมาณสองพันหน่วย มันคือหกหมื่นคะแนนนั่นเอง เพราะฉะนั้น ขอเพียงสามสิบได้มายี่สิบยังได้เป็นเลย...”

จะเห็นได้ว่าความเป็นสถาบันเดียวกัน หรือการที่ผู้สมัครรับเลือกตั้งกับผู้ที่มีสิทธิเลือกตั้งประกอบอาชีพเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็น ตำรวจ ทหาร ข้าราชการมหาดไทย แพทย์ พยาบาล ฯลฯ นั้น มีส่วนอย่างมากในคะแนนเสียงของผู้สมัครหลายคน²⁸ เพราะว่า “...อันนี้เป็นธรรมชาติและ

²⁷ สัมภาษณ์ สินธุ์ มุ่งดี, ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลไชยสถาน อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่, 9 กรกฎาคม 2544.

²⁸ สัมภาษณ์ ธาริน วิริยดิถีธรรม, อนุกรรมการการเลือกตั้งประจำเขตเลือกตั้งที่ 1 จังหวัดเชียงใหม่, 2 กรกฎาคม 2544.

เป็นพฤติกรรมของสังคมไทยเรา ที่มีความเกื้อกูลกัน คนนั้นเป็นนาย คนนี้เป็นลูกน้อง เคยรู้จักกัน เป็นสายงานเดียวกัน สีเดียวกัน...”²⁹

จากที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่า นอกจากแรงสนับสนุนของนักการเมืองในพื้นที่หรือผู้นำระดับท้องถิ่นที่สามารถส่งผลกระทบต่อจำนวนคะแนนในการลงสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาแล้ว สถาบันทางราชการก็มีบทบาทในการไปหาคะแนนเสียงให้แก่ผู้สมัครสมาชิกวุฒิสภาได้อย่างดีด้วยเช่นเดียวกัน

กลุ่มบุคคลที่มีบทบาทในท้องถิ่นกับการหาคะแนนเสียงเลือกตั้ง

กลุ่มบุคคลที่มีบทบาทในท้องถิ่นในกรณีศึกษา นี้ จะได้แก่ ผู้นำท้องถิ่น อย่างเช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประธานกลุ่มสตรีระดับตำบล ประธานกลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น ผู้นำท้องถิ่นเหล่านี้มักเป็นบุคคลที่ประชาชนให้การยอมรับนับถือ และในบางกรณีมีฐานเสียงในท้องถิ่นอยู่แล้ว เนื่องจากการขึ้นมามีตำแหน่งอย่างเป็นทางการเหล่านี้จะต้องผ่านการเลือกตั้งของประชาชนในท้องถิ่นมาก่อน

กลุ่มผู้นำท้องถิ่นนี้ก็เช่นเดียวกับข้าราชการที่ถูกกฎหมายบัญญัติห้ามไว้มิให้ช่วยผู้สมัครคนใดคนหนึ่งหาเสียง โดยเฉพาะกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แต่โดยทั่วไปกำนันและผู้ใหญ่บ้านมักจะเป็นหัวคะแนนให้กับผู้สมัครในการเลือกตั้งแทบจะทุกระดับอยู่แล้ว จากการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาที่ผ่านมา พบว่า กลุ่มผู้นำท้องถิ่นส่วนใหญ่จะช่วยหาเสียงให้กับผู้สมัครโดยทางอ้อม (ไม่ใช่ การทุจริตการเลือกตั้ง) คือ จะไม่ลงไปหาเสียงจากชาวบ้านให้กับผู้สมัคร ส.ว. อย่างชัดเจนนัก แต่จะใช้วิธีการโน้มน้าวใจให้บุคคลอื่นช่วยหาเสียงให้แทน หรือโน้มน้าวใจให้ประชาชนเห็นความสำคัญของผู้สมัครบางคน เป็นต้น เนื่องด้วยเงื่อนไขทางกฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวกับการเลือกตั้งนั่นเอง แต่ทว่าก็ยังคงมีกลุ่มผู้นำท้องถิ่นอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งดำเนินการหาเสียงให้กับผู้สมัครโดยตรง (การทุจริตการเลือกตั้ง) โดยการแจกเงินหรือสิ่งของ จัดเลี้ยง และบริจาคทรัพย์สินให้แก่ชุมชนท้องถิ่น ในนามของผู้สมัครคนหนึ่งคนใดอย่างชัดเจน

ความสำคัญของบุคคลเหล่านี้อยู่ที่การได้รับความยอมรับและเกรงใจจากคนในท้องถิ่น จึงสามารถที่จะชักจูงให้คนในท้องถิ่นมีพฤติกรรมการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งตามคำแนะนำของตนเองได้ ดังนั้น การลงคะแนนเสียงเลือกตั้งในแต่ละครั้งจึงมักเกิดจากการแนะนำชักจูงโดยผู้นำของท้องถิ่น ไม่ได้เป็นไปตามการตัดสินใจของประชาชนฝ่ายเดียวอย่างที่ควรจะเป็นแต่อย่างใด

²⁹ สัมภาษณ์ สุรพงษ์ พงศ์เดชขจร, ผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่, 4 กรกฎาคม 2544.

เนื่องจากว่า กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มีอิทธิพลในเชิงที่จะเข้าถึงตัวคนได้ง่าย เพราะได้ดำเนินกิจกรรมในเรื่องสาธารณะต่างๆ มาโดยตลอด ส่งผลทำให้สามารถที่จะเข้าหาประชาชนได้ทุกๆ คริว เรือน เพราะฉะนั้นการสื่อสารทางการเมืองในกรณีนี้จึงมีความสะดวกมาก

เหมือนกันกับที่ สุรพงษ์ พงศ์เดชขจร³⁰ มีความเห็นว่า กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน จะมีบทบาทมากในเขตชนบทรอบนอก เพราะ “...ชาวบ้านไม่ว่าจะมีอะไรเดือดร้อน เขาจะไปหาพ่อหลวงก่อน ตรงนี้ความเกรงใจมันมีอยู่ เวลาพ่อหลวงขออะไรมาชาวบ้านมักจะยอม และชาวบ้านส่วนใหญ่จะไม่รู้จักผู้สมัคร พ่อหลวงว่าอย่างไร มักจะเอาพ่อหลวงเป็นหลัก ณ เวลานั้นยังมีกลุ่มผู้นำชุมชนต่างๆ ซึ่งไม่ใช่แต่พ่อหลวงอย่างเดียวเท่านั้นขณะนั้นยังมีกลุ่มแม่บ้าน ซึ่งเป็นหลักมากกว่ากลุ่มพ่อบ้าน ด้วยซ้ำ คณะเสียงซึ่งมาจากกลุ่มแม่บ้าน ส่วนใหญ่เทให้ใครค่อนข้างชัดเจน ไม่เหมือนพ่อบ้าน แต่ขณะเดียวกันลูกบ้านซึ่งเป็นผู้สูงอายุทั้งหลายจะฟังพ่อหลวง เพราะมีการเกื้อกูลกัน บางครั้งเขาเดือดร้อนเขาก็จะไปขอจากพ่อหลวง พ่อหลวงก็จะช่วย...”³¹

ขณะที่ บุรพา มหาบุญญานนท์³² แสดงความเห็นไว้ว่า กลวิธีหนึ่งซึ่งผู้สมัครรับเลือกตั้งโดยมากนิยมใช้กันอย่างแพร่หลายที่สุดก็คือการที่จะเข้าหาผู้นำท้องถิ่นให้वानให้เขาไปช่วยหาเสียงให้ที่นั่นเอง เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มแม่บ้าน ฯลฯ กล่าวคือ “...พอเข้าไปแล้ว ก็จะไปสัญญาว่า ถ้าผมได้เป็นแล้ว ผมจะนำความเจริญมาให้ โดยที่ความเจริญตรงจุดนี้ ผู้สมัครจะเน้นไปที่การให้โภชนาการเสียมากกว่า อย่างเช่นว่า จะตัดเสื้อให้กลุ่มแม่บ้าน หรือว่าจะสนับสนุนเงินกลุ่มแม่บ้านเพื่อจะพัฒนาความเป็นอยู่หรือว่าอาชีพ แต่พอไปหา กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน จะเป็นอีกอย่างหนึ่ง ผู้ใหญ่บ้านจะมาขอให้ทำถนน ทำแหล่งน้ำ แล้วที่นี้พอเข้าวัด วัดก็จะขอไปว่า ให้สร้างศาลาสร้างโบสถ์ให้ ต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นต้น ลักษณะต่างๆ เหล่านี้ ส่งผลทำให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งหลายรายจะต้องถูกแขวนชื่อจากการเลือกตั้งรอบแรก โดยสาเหตุที่ทำให้ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน มีอิทธิพลในพื้นที่ เพราะว่า โดยพฤติกรรมของชาวบ้าน จะออกไปเลือกใครก็จะถามจากผู้ใหญ่บ้าน เพราะผมเคยเป็นนายอำเภอ ผมรู้ว่าไง พ่อหลวง วันนี้จะเอาใครดี เพราะเขาไม่รู้จักใครซักคน อ่านหนังสือก็ไม่ออก เห็นแต่รูปแล้วก็ไม่รู้จักว่าเป็นรูปใครด้วยซ้ำ เขาก็จะมาถามว่า เอาเบอร์นั้น เบอร์นี้ หรือผู้นำท้องถิ่น โดยเฉพะอย่างยิ่ง ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน มีส่วนอย่างมากที่จะเป็นตัวชี้นำ โดยที่อาจจะไม่ได้ผลประโยชน์จากผู้สมัครเลยก็ได้ อาจจะไปชี้หน้าเพราะความรู้จักกันเท่านั้นเอง...”

³⁰ สัมภาษณ์ สุรพงษ์ พงศ์เดชขจร, ผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่, 4 กรกฎาคม 2544.

³¹ พ่อหลวง เป็นคำในภาษาเหนือ (ท่าเมือง) เอาไว้สำหรับใช้เรียก ผู้ใหญ่บ้าน

³² สัมภาษณ์ บุรพา มหาบุญญานนท์, ประธานกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดเชียงใหม่, 25 มิถุนายน 2544.

ส่วนปลัด อบต. แห่งหนึ่ง ในอำเภอสารภี³³ มองประชาชนในพื้นที่รับผิดชอบของตนเอง ว่า “...ชาวบ้านไม่ค่อยได้รับข่าวสารอะไรจากข้างนอกมากนัก อย่างเช่น การเลือกตั้ง ส.ว. ซึ่งมีผู้สมัครหลายคน และแต่ละคนก็ค่อนข้างจะไกลตัว ไม่ได้เป็นคนในพื้นที่ของตนเอง ชาวบ้านก็จะไม่มีข้อมูล ดังนั้นก็ต้องฟังข้อมูลจากผู้นำชุมชนของตนเอง ผู้นำชุมชนว่าอย่างไร ประชาชนก็จะว่าอย่างนั้น ซึ่งส่วนใหญ่ผู้นำชุมชนจะเป็นเช่นนั้น โดยที่ผู้นำชุมชนจะใช้โอกาสผ่านทางการเรียกประชุมหมู่บ้าน เพื่อชี้แจงเกี่ยวกับการเลือกตั้ง ส.ว. นั้นเอง...”

จากการศึกษาภาคสนาม พบว่า เกือบจะทุกพื้นที่ในทุกเขตเลือกตั้งของจังหวัดเชียงใหม่ จะมีลักษณะที่ว่า กำหนดมักจะฝากผู้ใหญ่บ้านให้ไปบอกกับลูกบ้านว่าจะต้องเลือกผู้สมัครคนนั้นคน นี้ ตามผลประโยชน์ที่ซึ่งกำหนดเห็นว่าท้องถิ่นจะได้รับจากผู้สมัคร โดยที่ความคิดของลูกบ้านในการเลือก ส.ว. นั้น จะเหมือนกันกับการเลือก ส.ส. คือ ผู้นำหมู่บ้านจะมีอิทธิพลมากที่สุด ฉะนั้น การใช้บุคคลเหล่านี้ในการหาเสียงเลือกตั้ง จึงเป็นรูปแบบหนึ่งในการได้คะแนนเสียงมาของผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่จำนวนหนึ่ง

การทุจริตการเลือกตั้ง

หลังการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่ รอบสอง เมื่อวันที่ 29 เมษายน 2543 ปรากฏมีเรื่องเล่าต่างๆ ที่เกี่ยวกับพฤติกรรมที่ทำให้ได้มาซึ่งคะแนนเสียงที่ผิดกฎหมายหรือไม่เปิดเผยของผู้สมัครรับเลือกตั้งอยู่เสมอๆ เช่น แจกเงิน แจกของ จัดเลี้ยง บริจาคเพื่อการกุศล การสัญญาว่าจะให้ประโยชน์ แจกคูปองไปแลกเป็นเงินหลังเลือกตั้ง การหาเสียง ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ปรกติแล้วตัวผู้สมัครจะไม่กระทำเอง แต่จะเป็นการกระทำของผู้สนับสนุนหรือที่มักเรียกกันรวมๆ ว่า หัวคะแนน นั่นเอง

เช่นเดียวกันกับการศึกษาครั้งนี้ในประเด็นเรื่อง การรับรู้เกี่ยวกับการทุจริตเลือกตั้งแบบต่างๆ ในช่วงระหว่างที่มีการเลือกตั้ง ซึ่งพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามประมาณร้อยละ 40-60 ยืนยันว่ามีประเด็นเกี่ยวกับการทุจริตการเลือกตั้งแบบต่างๆ เกิดขึ้น ประเด็นปัญหาต่างๆ ซึ่งผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เชื่อว่ามีจริง ได้แก่ การที่นักการเมือง/หัวคะแนนของนักการเมืองมีการเคลื่อนไหวหาเสียงให้กับผู้สมัคร (ร้อยละ 53.5) ผู้สมัครได้รับการสนับสนุนจากผู้นำท้องถิ่น (ร้อยละ 53.2) พรรคการเมืองของนักการเมืองในพื้นที่ให้ความช่วยเหลือสนับสนุนผู้สมัคร (ร้อยละ 48.2) นักการเมือง/หัวคะแนนของนักการเมืองใช้วิธีการแจกเงินซื้อเสียงให้กับผู้สมัคร (ร้อยละ 42.0) และผู้สมัคร/นักการเมือง/หัวคะแนนของนักการเมืองสัญญาว่าจะให้ประโยชน์ (ร้อยละ 41.8) ตามลำดับ โดยที่ประเด็นปัญหาซึ่งผู้ตอบแบบสอบถามตอบว่าไม่แน่ใจมากที่สุด ก็คือ การที่กรรมการ

³³ สัมภาษณ์ ปภาดา ศรีชัยวงศ์, ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลป่าบง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่, 9 กรกฎาคม 2544.

การเลือกตั้งไม่วางตัวเป็นกลางและไร้ประสิทธิภาพ คิดเป็นร้อยละ 53.8 ขณะที่ประเด็นปัญหาซึ่งผู้ตอบแบบสอบถามเห็นว่าไม่น่าที่จะมีเกิดขึ้นจริงมากที่สุด ก็คือ การที่ผู้สมัคร/นักการเมือง/หัวหน้าคณะของนักการเมือง ใช้อิทธิพลคุกคาม บีบบังคับ และข่มขู่ คิดเป็นร้อยละ 27.8 (ดูรายละเอียดจากตารางที่ 4.6)

ตารางที่ 4.6 แสดงการรับรู้เกี่ยวกับการทุจริตเลือกตั้งแบบต่าง ๆ ในช่วงระหว่างที่มีการเลือกตั้ง

ประเด็นปัญหา	มี	ไม่มี	ไม่แน่ใจ
นักการเมือง/หัวหน้าคณะของนักการเมือง มีการเคลื่อนไหวหาเสียงให้กับผู้สมัคร	321 (53.5)	72 (12.0)	188 (31.3)
พรรคการเมืองของนักการเมืองในพื้นที่ ให้ความช่วยเหลือสนับสนุนผู้สมัคร	289 (48.2)	70 (11.7)	213 (35.5)
นักการเมือง/หัวหน้าคณะของนักการเมือง ใช้วิธีการแจกเงินซื้อเสียงให้กับผู้สมัคร	252 (42.0)	84 (14.0)	242 (40.3)
ผู้สมัคร/นักการเมือง/หัวหน้าคณะของนักการเมือง สัญญาว่าจะให้ประโยชน์	251 (41.8)	92 (15.3)	225 (37.5)
ผู้สมัคร/นักการเมือง/หัวหน้าคณะของนักการเมือง มีการจัดมหรสพ หรือ จัดเลี้ยง	213 (35.5)	120 (20.0)	245 (40.8)
ผู้สมัคร/นักการเมือง/หัวหน้าคณะของนักการเมือง ใช้อิทธิพลคุกคาม บีบบังคับ และข่มขู่	96 (16.0)	167 (27.8)	304 (50.7)
ผู้สมัครได้รับการสนับสนุนจาก ผู้นำท้องถิ่น	319 (53.2)	75 (12.5)	182 (30.3)
ผู้สมัครได้รับการสนับสนุนจาก เจ้าหน้าที่ของรัฐ	163 (27.2)	111 (18.5)	290 (48.3)
กรรมการการเลือกตั้งไม่วางตัวเป็นกลาง และ ไร้ประสิทธิภาพ	107 (17.8)	137 (22.8)	323 (53.8)

โดยที่หากแยกพิจารณาออกเป็นรายเขตเลือกตั้งแล้วจะพบว่า เขตเลือกตั้งทำให้เกิดความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติต่อการรับรู้เกี่ยวกับการทุจริตเลือกตั้งในหลายๆ ประเด็น (ดูรายละเอียดจากตารางที่ 2.24 ในภาคผนวก ค) สรุปโดยรวมได้ว่า เขตเลือกตั้งที่มีลักษณะเป็นชุมชนชนบท (เขตเลือกตั้งที่ 3, 4, 7 และ 8) มีแนวโน้มจะมีประเด็นปัญหาเกี่ยวกับการทุจริตเลือกตั้งแบบต่าง ๆ เกิดขึ้นมากกว่าเขตเลือกตั้งซึ่งมีลักษณะเป็นชุมชนเมือง (เขตเลือกตั้งที่ 1 และ 2)

จากการสัมภาษณ์ความเห็นของผู้สันักตกรณีและผู้ทรงคุณวุฒิต่างๆ พิจารณาโดยรวมๆ แล้ว ปรากฏว่า รูปแบบของการทุจริตการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาที่ผ่านมา จะมีทั้งที่เป็นรูปแบบเดิม และที่เป็นรูปแบบใหม่ กล่าวคือ

การทุจริตการเลือกตั้งในรูปแบบเดิม เช่น การแจกเงิน แจกสิ่งของ หรือ ทรัพย์สินที่ตีค่าเป็นเงินได้ ให้กับผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งโดยตรง โดยส่วนใหญ่จะเป็นการแจกสิ่งของมากกว่า ทั้งข้าวสาร อาหารแห้ง น้ำปลา ผงซักฟอก เสื้อยืด ฯลฯ พบในทุกๆ พื้นที่ ส่วนกรณีการแจกเงิน นั้นยังไม่ชัดเจนเท่าใด จากที่ได้ฟังมาพบว่ามียุ่่น้อยมาก และจะพบได้ในบางพื้นที่เท่านั้น โดยจะอยู่ที่ประมาณหัวละตั้งแต่ 50-300 บาท³⁴ สำหรับระบบการจ่ายเงินซื้อเสียงในพื้นที่ห่างไกลนั้นจะหวังผลได้อย่างมีประสิทธิภาพ คล้ายกับการขายโดยตรง (direct sale) ของนักการตลาดสมัยใหม่

“...ผมลงไปลึก ลงไปหาหวัคคะแนนในชุมชนเทศบาล ไปนั่งคุยกัน เขาบอกว่า วิธีการจ่ายคือ เขาจะต้องไปประตมเสียงมาเลยว่า เครือข่ายของเขามีอยู่ก็เสียง สมมติว่าเครือข่ายของเขามีอยู่ พันเสียง ขอเสียงละห้าสิบบาท จะเอาเงินมาให้ห้าหมื่น มันก็จะได้พันเสียง แล้วก็บวกกลับสิบบาทจะเหลือแปดร้อยถึงเก้าร้อยเสียง แค่นั้นเขาพอใจแล้ว เพราะเขาประเมินกันแล้วว่า คคะแนนเสียงของ ส.ว. ควรจะอยู่ตรงที่ห้าหมื่นคคะแนน ถ้าต้องการห้าหมื่นคคะแนน เขาก็จะต้องใช้เงินประมาณห้าสิบบจุด เท่ากับว่าเขาจะต้องจ่ายว่าเต็มทีเลยสองแสนห้า ถ้ามาคำนวณกับการที่จะต้องไปติดโปสเตอร์ ค่าใช้จ่ายอะไรต่างๆ ตลอดจนการจัดตั้งขบวนการทั้งในทุกอำเภอ นั้น ปรากฏว่าเขาคำนวณแล้ว เงินสองแสนห้า แบทจะไม่พอ เห็นได้ว่าถ้ามันคำนวณเป็นแบบธุรกิจแล้วมันทำได้...”

ข้อสังเกตนี้อ้างอิงจากคำบอกเล่าของผู้สมัครรับเลือกตั้งคนหนึ่ง โดยที่ลักษณะดังกล่าวจะเป็นการซื้อเสียงเฉพาะกลุ่มซึ่งสามารถบังคับควบคุมได้เท่านั้น

การจัดเลี้ยง ในแต่ละพื้นที่ยังมีอยู่มาก เพราะว่าการที่ผู้สมัครจะทำให้ชาวบ้านรู้จักกับตัวเองได้นั้น จำเป็นที่จะต้องมีโอกาสด้วย งานเลี้ยงต่างๆ จึงเป็นโอกาสสำคัญของผู้สมัครในการแนะนำตัว โดยทั่วไป ผู้สมัครมักจะใช้ผู้นำท้องถิ่นให้เป็นคนไปเชิญชวนชาวบ้านมาร่วมในงานเลี้ยงต่างๆ โดยคนที่ออกเงินช่วยเหลือในการจัดเลี้ยงนั้นจะเป็นผู้สมัครไปโดยปริยาย

การสัญญาว่าจะให้ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์บ่งชี้ว่า มีผู้สมัครบางคน ได้ไปสัญญากับชาวบ้านในพื้นที่ว่าหากในพื้นที่นี้ตนชนะได้คคะแนนมาเป็นที 1 หรือได้คคะแนนตามเป้าหมายที่วางเอาไว้แล้ว ตนจะให้รางวัลกับกองกลางของหมู่บ้าน เป็นการให้เพื่อส่วนรวม โดยที่ผู้สมัครสามารถจะตรวจสอบคคะแนนของตนในพื้นที่ได้ด้วย เพราะว่าการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภานั้น ยังจะทำการนับคคะแนนกันทีหน่วยเลือกตั้ง

³⁴ สัมภาษณ์ วัฒนา คำฤทธิ์, หัวหน้ากลุ่มงานจัดการเลือกตั้ง สำนักงานคณะกรรมการเลือกตั้งประจำจังหวัดเชียงใหม่, 25 มิถุนายน 2544.

การทุจริตการเลือกตั้งในรูปแบบใหม่ที่ได้พบเห็นจากการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาในครั้งนี้ สำหรับผู้สมัครที่มีประสบการณ์ทางการเมืองสูง จะมีการเตรียมการวางแผนหาคะแนนมาเป็นอย่างดีตั้งแต่ก่อนที่จะมีพระราชกฤษฎีกาประกาศให้มีการเลือกตั้งแล้วหลายเดือน โดยที่ผู้สมัครจะต้องรู้ให้ชัดเจนว่าจะคะแนนในพื้นที่ไหน อำเภอใด ตำบลใด หมู่บ้านใด มีเท่าไร และคนในพื้นที่นั้นๆ มีพฤติกรรมในการลงคะแนนอย่างไร แล้วในเขตพื้นที่นั้นเป็นเขตอิทธิพลของใคร และคนที่มีอิทธิพลในเขตพื้นที่นั้นจะช่วยสนับสนุนใคร หากเป็นเขตพื้นที่ของผู้สมัครคู่แข่งฝ่ายตรงข้ามคนอื่น เราจะไปหาคะแนนในเขตพื้นที่นั้นได้อย่างไร จากตรงไหน อย่างเช่น โดยการจัดแบ่งผู้มีสิทธิเลือกตั้งในพื้นที่ต่างๆ ออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่ม ก คือ พวกที่ตัดสินใจแล้วว่าลงคะแนนให้กับตน กลุ่ม ข คือ พวกที่ยังไม่ได้ตัดสินใจว่าจะลงคะแนนให้กับใคร กลุ่ม ค พวกที่ตัดสินใจแล้วว่าลงคะแนนให้กับผู้สมัครคนอื่นๆ เมื่อทราบแล้วว่า คนในพื้นที่ไหนจัดอยู่กลุ่มใด ก็จะต้องวางแผนกลยุทธ์ในการที่จะทำให้คนในพื้นที่ซึ่งเป็นกลุ่ม ข และ ค ตัดสินใจมาลงคะแนนให้กับตนให้ได้ ด้วยวิธีการต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการใช้เงินโดยการจ้างงานให้ชาวบ้านในพื้นที่ ซึ่งเป็นกลุ่ม ข และ ค มาช่วยทำงานรณรงค์หาคะแนนให้กับตน สำหรับบางพื้นที่ซึ่งเป็นเขตคะแนนนิยมของผู้สมัครคนอื่น คนหนึ่งคนใด เมื่อเจาะเข้าไปไม่ได้ ก็จำเป็นที่จะต้องใช้เงินซื้อเสียง หรือยุทธวิธีอื่นประกอบ ดังนี้

การซื้อเสียงทางอ้อมในรูปแบบของการจ้างงาน เช่น จังหวัดเชียงใหม่มีหน่วยเลือกตั้งกว่า 2,000 หน่วยเลือกตั้ง ผู้สมัครจะต้องประมาณการให้ได้ว่า จะต้องหาคะแนนให้ได้เท่าไรจึงจะได้รับเลือกตั้ง แล้วทำการจ้างอาสาสมัครหน่วยเลือกตั้งละ 10 คน เพียง 1,000 หน่วยเลือกตั้งเป้าหมาย ผู้สมัครจะได้คะแนนโดยตรงมาแล้ว 10,000 คะแนน โดยที่คะแนนซึ่งจะได้เพิ่มเติมมาอีกก็คือ คะแนนจากเครือข่ายของอาสาสมัครซึ่งได้จ้างไว้ จากทั้ง 10,000 คนนั้น โดยที่ไม่ต้องไปจ่ายเป็นรายหัว จ่ายเฉพาะ 10 คนใน 1,000 หน่วยเลือกตั้งเป้าหมายเท่านั้น จาก 10 คะแนน ก็อาจจะเป็น 100 คะแนน เป็น 10,000 คะแนนได้ หรือไม่เช่นนั้นก็จะเป็นการจ้างติดป้ายโปสเตอร์แนะนำตัวให้ทั่วทั้งตำบล หมู่บ้าน ซึ่งไม่ใช่ฐานคะแนนของตัวเอง ค่าแรงควรจะตกอยู่ที่ประมาณวันละ 100-300 บาท แต่อาจจะจ้าง 500 บาท หรือจ้าง 300 บาท โดยที่ลูกจ้างไม่ต้องทำงานเลยสักวัน ลักษณะเช่นนี้จะพบเห็นได้มากบริเวณพื้นที่รอบๆ ของเขตอำเภอเมือง ขณะที่ในบริเวณพื้นที่ห่างไกลนั้นจะไม่เจอ ลักษณะของการแจกเงินดังกล่าวแฝงมาในรูปแบบของสัญญาการจ้างงาน ซึ่งในทางกฎหมายแล้ว ถูกต้อง ผู้สมัครรับเลือกตั้งมีสิทธิที่จะกระทำในลักษณะเช่นนี้ได้ ดังที่มีผู้สมัครคนหนึ่งกล่าวว่า "...เราไปจับเขาไม่ได้ เพราะว่าเขาบอกว่าได้เงินจากค่าจ้างแรงงาน แต่นั่นคือการซื้อเสียง คุณไปติดป้ายเดียวที่บ้านคุณ คุณก็ได้ไปแล้วร้อยห้าสิบบาท อันนี้คือวิธีใหม่ของการซื้อเสียง โดยอาศัยการจ้างงาน..." ขณะที่ผู้สมัครบางคนมีการเตรียมการถึงขนาดที่ว่าให้เงินเดือนกับหัวคะแนนล่วงหน้ามาเป็นปีๆ เลยทีเดียว โดยเอาหัวคะแนนมาเป็นเจ้าหน้าที่ประจำบริษัทเพื่อกินเงินเดือนของตน หรือบางพื้นที่มีการใช้ให้หัวคะแนนไปเชิญชาวบ้านมาร่วมประชุมสัมมนาในหัวข้อ

เรื่องต่างๆ โดยที่จะมีค่าใช้จ่ายให้กับห้วคณะนั้น อาจจะเรียกได้ว่าเป็นค่าเผยแพร่ประชาธิปไตย ขณะที่มีการสัมมนาห้วคณะนั้นจะแนะนำชาวบ้านไปด้วยว่า ถ้ามีการเลือกตั้งแล้วควรจะเลือกใครดี

การซื้อเสียงในการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา เงินจะไม่ถึงมือชาวบ้าน เงินจะถึงแค่คนที่รับจ้างไปทำงาน แจกบัตรแนะนำตัว ติดป้ายประกาศ หรืออาจจะเรียกได้ว่าเป็นนายหน้า (broker) ซึ่งไปชี้แนะให้ผู้อื่นเลือกเท่านั้น ในการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาเชียงใหม่ที่ผ่านมา การยิงตรงกับชาวบ้านอย่างชัดเจนจะไม่มี โดยเท่าที่คณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดเชียงใหม่พบจะไม่มี การให้เป็นรายหัวเลย³⁵ โดยมากจะเป็นการซื้อเสียงรายกลุ่มผ่านทาง การให้เงินช่วยสนับสนุนกิจกรรมของกลุ่มหรือองค์กรในชุมชน เช่น วัด มูลนิธิ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มหนุ่มสาว กลุ่มชมรมผู้สูงอายุ กลุ่มสหกรณ์ ฯลฯ ซึ่งมักจะเป็นแกนหลักของหมู่บ้าน หรือการบริหารการเงินหรือสิ่งของเพื่อช่วยงานสังคมของท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นการสร้างศาลา ทำบุญ ยกข้อฟ้าใบระกา หรือการให้เครื่องใช้อุปโภค บริโภค อุปกรณ์กีฬา ต่างๆ นานา อันเป็นผลประโยชน์ร่วมกันของชุมชนท้องถิ่นที่ไม่ใช่เป็นผลประโยชน์ส่วนตัวของใครเป็นการเฉพาะ³⁶ ลักษณะดังกล่าวเป็นการให้เป็นกลุ่มไม่ได้ให้เป็นตัวบุคคลว่า “...ห้วละเท่านั้น เท่านั้น...”

การกระทำทุจริตเลือกตั้งดังกล่าวมาแล้วทั้งหมดข้างต้นนั้น มักจะไม่มีหลักฐานเป็นวัตถุพยานให้เห็นอย่างชัดเจน เป็นวิธีการที่ทำแล้วคณะกรรมการการเลือกตั้งไม่สามารถที่จะไปตรวจสอบเอาผิดได้ ซึ่งบางที่ผู้สมัครไม่ได้เป็นผู้ที่นำไปให้เองโดยตรง แต่จะเป็นการให้โดยอ้อมผ่านทางเครือญาติหรือห้วคณะของผู้สมัคร

ผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาเชียงใหม่คนหนึ่ง กล่าวโดยรวมว่า ส.ว. คนหนึ่งจะต้องใช้เงินถึงกว่าสิบล้านบาทเลยทีเดียวในการเลือกตั้งครั้งนี้ จะเห็นได้ว่า เงินเป็นปัจจัยส่วนหนึ่งในการหาเสียงเลือกตั้ง แต่ไม่ใช่มีสิ่งที่ทำให้ได้รับชัยชนะทั้งหมด กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ หากมีเงิน

³⁵ กรณีจังหวัดเชียงใหม่ พบว่ามีผู้สมัครถูกคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดเชียงใหม่ร้องเรียนที่สถานีตำรวจภูธรตำบลช้างเผือกให้ดำเนินคดีอาญาในข้อหาจัดทำ ให้ เสนอให้ สัญญาว่าจะให้ หรือจัดเตรียมว่าจะให้ทรัพย์สินหรือผลประโยชน์อื่นใด เพื่อชักจูงให้ผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งลงคะแนนให้กับตนเอง โดยที่มีของกลางเป็นเอกสารแนะนำตัวผู้สมัครหมายเลข 22 และธนบัตรฉบับละ 50 บาท และ 100 บาท รวมเป็นเงินจำนวน 46,100 บาท ตลอดจนบัญชีรายชื่อผู้มีสิทธิเลือกตั้งด้วย อ้างถึงใน “ความหาญกล้าที่ กกต. ไม่รับรองคนโกง,” กรุงเทพธุรกิจ (8 มีนาคม 2543): 15.

³⁶ สัมภาษณ์ พงษ์ศักดิ์ ธรรมเขตต์, อนุกรรมการการเลือกตั้งประจำเขตเลือกตั้งที่ 7 จังหวัดเชียงใหม่, 3 กรกฎาคม 2544.

แต่ใช้ไม่เป็น ก็อย่าหวังได้เป็นผู้แทน สะท้อนให้เห็นว่า ผู้สมัครที่จะชนะการเลือกตั้งได้ จะต้องมีการวางแผนการที่ชัดเจนแน่นอนด้วยนั่นเอง

กระบวนการของการหาคะแนนเสียงในรูปแบบต่างๆ ของผู้สมัครจำนวนหนึ่งซึ่งเข้าข่ายการทุจริตการเลือกตั้งนั้น เริ่มมีขึ้นตั้งแต่ก่อนที่จะมีพระราชกฤษฎีกาประกาศให้มีการเลือกตั้ง การทุจริตการเลือกตั้งจะมีมากในช่วงระยะเวลาก่อนที่จะมีการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 4 มีนาคม 2543 เป็นเวลานานหลายเดือน (นับตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน 2542 เป็นต้นไป) ซึ่งการทุจริตในระยะนี้เป็นไปในลักษณะที่ค่อนข้างเปิดเผย โดยมีแนวโน้มจะพบการทุจริตลดน้อยลงหลังจากที่มี พระราชกฤษฎีกาประกาศให้มีการเลือกตั้งแล้ว หรือหากจะมีการทุจริตในช่วงนี้ การทุจริตที่พบก็จะเป็นไปในลักษณะที่สลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้นตาม ขณะที่ในช่วงระยะเวลาก่อนที่จะมีการเลือกตั้งใหม่ เมื่อวันที่ 29 เมษายน 2543 ประมาณ 1 เดือนนั้น แทบจะไม่พบเห็นกระบวนการทุจริตการเลือกตั้งใดๆ อาจจะเป็นเพราะมาจากว่าผู้สมัครจำนวนหนึ่งซึ่งกระทำการเข้าข่ายการทุจริตการเลือกตั้งนั้น ไม่กล้า และไม่ยอมเสี่ยง เพราะได้เห็นถึงความเอาจริงเอาจังในการทำงานของคณะกรรมการการเลือกตั้ง ดูได้จากกรณีที่คณะกรรมการการเลือกตั้งพิจารณาไม่ประกาศรับรองผล (แขวน) ว่าที่สมาชิกวุฒิสภาในการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 4 มีนาคม 2543 ซึ่งกระทำการไม่ถูกต้องตามระเบียบและประกาศคณะกรรมการการเลือกตั้งเป็นจำนวนถึง 78 คน ใน 35 จังหวัด จากจำนวนของสมาชิกวุฒิสภาที่พึงมีทั่วประเทศ 200 คน ทว่า การกระทำการทุจริตของผู้สมัครที่เกิดขึ้นในช่วงระหว่างที่มีการเลือกตั้งรอบแรกนั้น กลับมีผลส่งถึงคะแนนในการเลือกตั้งรอบสองของผู้สมัครด้วยเช่นกัน ดังว่า “...การเลือกตั้งครั้งที่สองแทบไม่มีการจ่ายเลย แต่เป็นเรื่องที่มีการจ่ายแต่เดิม ชาวบ้านเขามีความรู้สึกว่ารับเขามาแล้วก็ต้องเลือกอีก...”

สำหรับกรณีการเลือกตั้งของไทยที่ผ่านมา รวมถึงการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาครั้งแรกในประวัติศาสตร์การเมืองไทยเมื่อปี 2543 ด้วย นับว่าปัญหาการทุจริตในการเลือกตั้งนั้นยังเป็นปัญหาที่ยากแก่การแก้ไข อันเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการปฏิรูปการเมืองอย่างยิ่ง

จากการศึกษา พบว่า รูปแบบของการได้มาซึ่งคะแนนเสียงที่ไม่เปิดเผยต่างๆ จะมีผลต่อการเลือกตั้งของสมาชิกวุฒิสภาค่อนข้างมาก มากกว่า รูปแบบต่างๆ ของการได้มาซึ่งคะแนนเสียงที่เปิดเผยหรือแบบเป็นทางการที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของผู้ลงคะแนนเสียงส่วนใหญ่ค่อนข้างน้อย

ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกตั้งของสมาชิกวุฒิสภา

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกตั้งของสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่ รอบสอง เมื่อวันที่ 29 เมษายน 2543 ที่ผ่านมานั้น มีปัจจัยหลายประการด้วยกัน ทั้งปัจจัยทางด้านการที่ผู้สมัครเป็นผู้มีผลงาน มีชื่อเสียง มีเงิน อิทธิพลท้องถิ่นหนุน ข้าราชการช่วยเหลือ ฐานเสียงจากพรรคการเมืองสนับสนุน การทุจริตการเลือกตั้ง คณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัด ไม่โปร่งใส ผักใฝ่การเมือง และอื่นๆ อีกมากมาย

กระนั้นก็ดี จากการศึกษาเชิงคุณภาพโดยวิธีการสัมภาษณ์ความเห็นของผู้สังเกตการณ์กับผู้ทรงคุณวุฒิ และจากการวิเคราะห์ค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ผสมผสานกันกับการศึกษาเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถามในการสำรวจทัศนคติของประชาชนโดยทั่วไป ทำให้สามารถสรุปได้ว่ากรณีจังหวัดเชียงใหม่ ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการเลือกตั้งของสมาชิกวุฒิสภา รอบสอง มีอยู่ด้วยกัน 3 ประการ คือ

1. แรงสนับสนุนของนักการเมืองในพื้นที่
2. ความช่วยเหลือของสถาบันทางราชการ
3. ความมีชื่อเสียงของผู้สมัครรับเลือกตั้ง

ดังจะกล่าวในรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. แรงสนับสนุนของนักการเมืองในพื้นที่

จากการศึกษาแสดงให้เห็นว่า ปัจจัยทางด้านแรงสนับสนุนของนักการเมืองในพื้นที่นั้น เป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อชัยชนะของผู้สมัครที่ได้รับการรับรองการได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่จากการเลือกตั้งครั้งที่ 2 ทั้ง 3 คน โดยที่จะมีส่วนมากน้อยแตกต่างกันออกไปตามผู้สมัครแต่ละบุคคล

โดยที่จะมีส่วนอย่างมากต่อชัยชนะของสมาชิกวุฒิสภาเชียงใหม่ 2 คนที่มีสายสัมพันธ์โดยตรงทางสายเลือดกับนักการเมืองในพื้นที่อย่างชัดเจน คือนายถาวร เกียรติไชยากรนั้น เป็นน้องชายของนายสุรพล เกียรติไชยากร สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรคนปัจจุบันในเขตเลือกตั้งที่ 7 ในนามพรรคไทยรักไทย และอดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่ 3 สมัย และ พล.ต.อ.สวัสดิ์ อมรวิวัฒน์ เป็นพี่ชายของนายสมพงษ์ อมรวิวัฒน์ อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่ 5 สมัย ส่วนกรณีของ พล.ต.อินทรัตน์ ยอดบางเตยนั้น จริงอยู่ ถึงแม้ว่าแกจะไม่มีสายสัมพันธ์โดยตรงทางสายเลือดกับนักการเมืองในพื้นที่ดังเช่นสมาชิกวุฒิสภาเชียงใหม่ทั้ง 2 คนข้างต้น แต่เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า แกนั้นมีสายสัมพันธ์โดยอ้อมกับนักการเมืองในพื้นที่อย่างชัดเจน จึงกล่าวได้ว่านักการเมืองในพื้นที่อาจมีส่วนช่วยเหลือแกด้วยเช่นกัน

แน่นอนว่าการที่ผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภาเชียงใหม่บางคนเป็นเครือญาติกันกับนักการเมืองในพื้นที่ ย่อมที่จะทำให้ผู้สมัครคนนั้นมีความได้เปรียบกว่าคนอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ของฐานทางการเมือง (เครือข่ายห้วคะแนนของนักการเมืองในพื้นที่) ดังนั้น บุคคลเหล่านั้นจึงมีโอกาสประสบความสำเร็จได้รับเลือกตั้งมากกว่าบุคคลอื่น ๆ สำหรับกรณีเชียงใหม่แล้ว จะเห็นลักษณะดังกล่าวได้อย่างชัดเจน

สอดคล้องกันกับมุมมองของ สุรพงษ์ พงศ์เดชขจร³⁷ ที่มีต่อการที่ผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาเชียงใหม่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับนักการเมืองระดับชาติในพื้นที่ว่า “...นักการเมืองในพื้นที่เขาจะมีขอบเขตของเขาเองเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งไม่สามารถจะครอบคลุมทั้งจังหวัดได้ ขณะเดียวกัน ก็จะทำให้เขามีฐานเสียงที่แน่นอนอยู่แล้ว ในการที่ผู้สมัครเป็นญาติพี่น้องเป็นอะไรกันกับนักการเมืองในพื้นที่ ผู้สมัครก็จะมีคะแนนดูไว้ส่วนหนึ่งแน่นอน แล้วที่เหลือก็ต้องไปหาเพิ่มเอาเอง...”

นอกจากนี้ อนุกรรมการการเลือกตั้งประจำเขตเลือกตั้งที่ 7 คนหนึ่ง วิเคราะห์ถึงรูปแบบที่มาของคะแนนส่วนใหญ่ของนายถาวร เกียรติไชยากรไว้ได้อย่างน่าสนใจว่า “...เป็นคะแนนซึ่งมีที่มาจากฐานเสียงเก่าๆ ของพี่ชายที่เป็นอดีต ส.ส. ในเขตพื้นที่นี้มาก่อน เป็นฐานเสียงเดิม ที่มีทั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นตัวสนับสนุนอยู่เก่าแล้ว รูปแบบดังกล่าวเป็นลักษณะของฐานเสียงร่วมกันระหว่างพี่กับน้อง...”

ขณะที่ อนุกรรมการการเลือกตั้งประจำเขตเลือกตั้งที่ 3 คนหนึ่ง มองคะแนนส่วนใหญ่ของ พล.ต.อ.สวัสดิ์ อมรวิวัฒน์ ว่า “...เป็นการใช้ฐานเสียงเดิมของน้องชาย ซึ่งมีอยู่อย่างต่อเนื่องยาวนานแล้ว เพราะฉะนั้นน้องชายของท่านเป็นคนดี วางฐานเสียงทางการเมืองไว้ดี ชาวบ้านให้ความไว้วางใจ ฐานเสียงดังกล่าวจะมีทั้งชาวบ้าน ผู้นำท้องถิ่น และห้วคะแนน...”

โดยที่ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลแห่งหนึ่ง ในพื้นที่เขตเลือกตั้งที่ 3 เล่าให้ฟังถึงกลวิธีที่นายสมพงษ์ อมรวิวัฒน์ น้องชายซึ่งเป็น ส.ส. ใช้ช่วยเหลือ พล.ต.อ.สวัสดิ์ อมรวิวัฒน์ พี่ชายซึ่งเป็นผู้สมัครรับเลือกตั้ง ส.ว. กล่าวคือ “...ก่อนหน้าที่จะมีการเลือกตั้ง น้องชายจะเรียกกำนัน ผู้ใหญ่บ้านไปประชุมกันตามสถานที่ซึ่งนัดแนะกันไว้แล้ว เพื่อที่จะพูดคุยเกี่ยวกับเรื่องนี้ ว่าให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้านไปช่วยดูแลให้หน่อยนะ หากว่าครั้งต่อไปแกจะเอาใครมาลงอีก คนของแกก็จะได้อีกทุกครั้งไป เพราะว่าฐานเสียงของแกค่อนข้างจะแน่นมาก...” เห็นได้ว่ารูปแบบที่มาของคะแนนของสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่ทั้ง 2 คนดังกล่าว จะมีความคล้ายคลึงกันมาก

³⁷ สัมภาษณ์ สุรพงษ์ พงศ์เดชขจร, ผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่, 4 กรกฎาคม 2544.

ขณะที่กรณี พล.ต.อินทร์รัตน์ ยอดบางเตย หลายฝ่ายยอมรับว่า พล.ต.อินทร์รัตน์ มีบทบาทมากในการเลือกตั้งหลายครั้งที่ผ่านมา ไม่ว่าจะเป็นการเลือกตั้งระดับชาติ ที่ทำให้พรรคความหวังใหม่ได้ ส.ส. ในภาคเหนือตามเป้าหมาย รวมถึงการได้ช่วยเหลือ ส.ส. และ อดีต ส.ส. ของจังหวัดเชียงใหม่มาโดยตลอด หรือแม้แต่ระดับท้องถิ่นอย่างเลือกตั้งเทศบาล ที่สามารถทำให้ กลุ่มนวัตรัฐพัฒนา ที่เขาดั้งขึ้นมา ชนะการเลือกตั้งแบบยกกลุ่ม และยังทำให้นางบุษบา ยอดบางเตย ภรรยาของเขาได้เป็นนายกเทศมนตรีได้ในที่สุด³⁸ รูปแบบความสัมพันธ์ต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นนี้เองที่ส่งผลทำให้มีนักการเมืองบางคน ในบางพื้นที่เขตเลือกตั้งของจังหวัดเชียงใหม่ตัดสินใจตอบแทนบุญคุณของแกเมื่อครั้งอดีตด้วยการเข้ามามีบทบาทในการช่วยเหลือสนับสนุนฐานเสียงในการเลือกตั้งครั้งนี้ให้กับแก โดยที่จะชี้นำไปผ่านทาง การเรียกประชุมหัวคะแนนที่เป็นคนของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับกำนันและผู้ใหญ่บ้าน ลักษณะดังกล่าวเป็นรูปแบบของการใช้เครือข่ายร่วมกันระหว่างนักการเมืองกับผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาเชียงใหม่ในรูปแบบหนึ่ง

อาจกล่าวได้ว่า นักการเมืองในพื้นที่ที่มีบทบาทในการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้สมัครซึ่งได้รับการเลือกตั้งจริง โดยที่บทบาทของนักการเมืองในที่นี้จะเป็นบทบาทในทางอ้อม ในแง่ที่ว่านักการเมืองในพื้นที่ที่จะชี้นำหัวคะแนนในเครือข่ายของตนให้ไปสนับสนุนผู้สมัครรายใดรายหนึ่งเป็นพิเศษหรือไม่เช่นนั้นก็จะให้ผู้สมัครหยิบยืมเอาเครือข่ายหัวคะแนนของตนไปใช้ในการหาคะแนนในการเลือกตั้งเท่านั้น

พิจารณาได้จากคำพูดของไพรัช ตระการศิรินนท์³⁹ ที่ว่า “...แล้วถ้าถามว่ามี ส.ว. เชียงใหม่คนไหนที่ปลอดจากการเมือง ที่ไม่มีนักการเมืองเข้าไปสนับสนุนไหม ผมตอบได้เลยว่าไม่มี มีการเมืองเข้าไปสนับสนุน เข้าไปเกี่ยวข้อง โดยทางอ้อมชัดเจนที่สุดว่ามี แต่มีในขอบเขตที่ไม่ชัดเจนอกกฎหมาย...”

ส่วนทัศนคติของประชาชนต่อความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งได้รับการรับรองผลในการเลือกตั้ง รอบสอง ทั้ง 3 คน ที่มีกับนักการเมืองในพื้นที่ (เฉพาะ ส.ส. หรือ อดีต ส.ส. เท่านั้น) และพรรคการเมือง ประชากรกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มองว่า โดยรวมแล้วมีความสัมพันธ์อยู่ในระดับมากและมากที่สุด ถึงประมาณร้อยละ 45-55 เลยทีเดียว ดังตารางที่ 4.7 และเป็นเช่นเดียวกันกับผลที่ได้รับจากการออกสัมภาษณ์ภาคสนาม

³⁸ “วิบากกรรม เศษ.ม่อย ทางชีวิตที่ไม่ได้โรยด้วยกลีบกุหลาบ,” กรุงเทพธุรกิจ (15 มีนาคม 2543): 17.

³⁹ สัมภาษณ์ ไพรัช ตระการศิรินนท์, อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 26 มิถุนายน 2544.

ตารางที่ 4.7 ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่กับนักการเมืองและพรรคการเมือง

ชื่อผู้สมัคร	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
พล.ต.อินทรัตน์ ยอดบางเตย	170 (28.3)	144 (24.0)	76 (12.7)	26 (4.3)	131 (21.8)
นายถาวร เกียรติไชยากร	109 (18.2)	158 (26.3)	119 (19.8)	31 (5.2)	136 (22.7)
พล.ต.อ.สวัสดิ์ อมรวิวัฒน์	149 (24.8)	143 (23.8)	106 (17.7)	20 (3.3)	134 (22.3)

จากตารางที่ 4.7 หากพิจารณาโดยแจกแจงออกเป็นรายบุคคล จะพบว่า พล.ต.อินทรัตน์ ยอดบางเตย เป็นผู้ซึ่งผู้ตอบแบบสอบถามให้ทัศนะว่ามีความสัมพันธ์กับนักการเมืองและพรรคการเมือง มากและมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 52.3 พล.ต.อ.สวัสดิ์ อมรวิวัฒน์ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่แสดงทัศนะว่า มากและมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 48.6 และ นายถาวร เกียรติไชยากร ผู้ตอบแบบสอบถามให้ทัศนะว่า มากและมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 44.5

ตารางที่ 4.8 อิทธิพลของนักการเมือง / หัวคะแนนของนักการเมือง / พรรคการเมือง หรือ

ความเป็นเครือญาติของผู้สมัครรับเลือกตั้งกับนักการเมืองในพื้นที่
ที่มีผลต่อการตัดสินใจ ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของผู้ตอบ

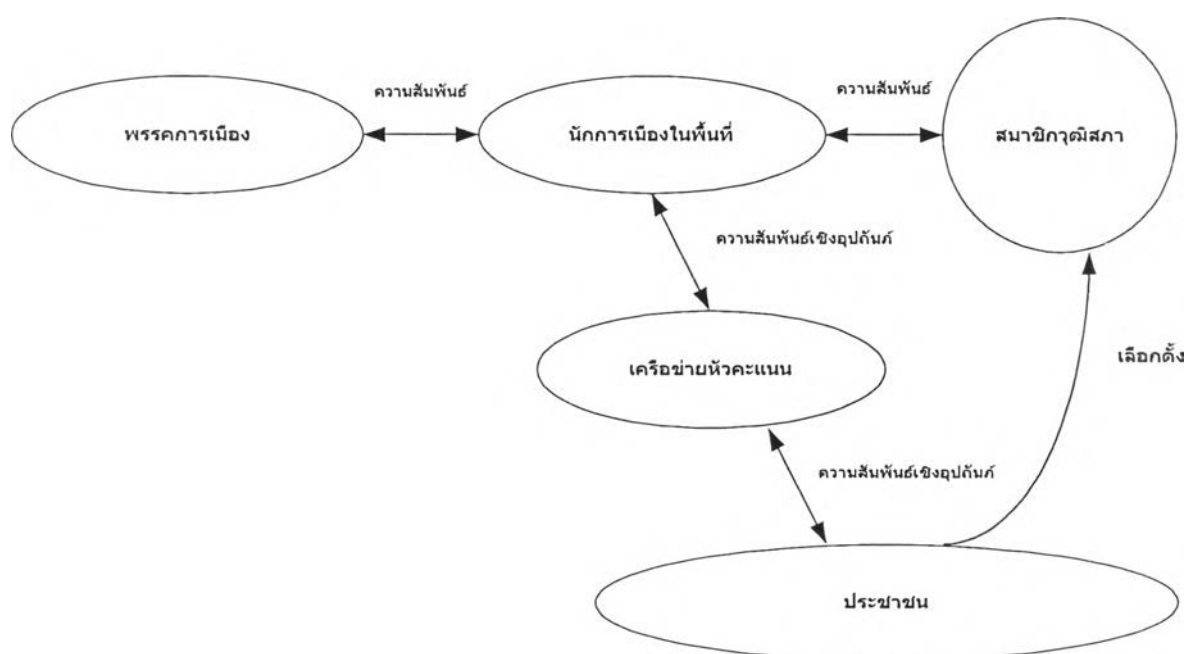
เหตุผล	เลือก พล.ต. อินทรัตน์	เลือก นาย ถาวร	เลือก พล.ต.อ. สวัสดิ์	เลือก ผู้สมัคร ท่านอื่น	รวม
ใช่	19 (30.2)	27 (27.8)	26 (25.0)	11 (5.1)	83 (17.3)
ไม่ใช่	44 (69.8)	70 (72.2)	78 (75.0)	205 (94.9)	397 (82.7)
รวม	63 (100.0)	97 (100.0)	104 (100.0)	216 (100.0)	480 (100.0)

ค่าสถิติ $\chi^2 = 41.630$ df. = 3 Sig. = .000

จากตารางที่ 4.8 สำหรับเหตุผลในการตัดสินใจเลือกผู้สมัคร ส.ว. ของประชากรกลุ่มตัวอย่างว่าเนื่องมาจากอิทธิพลของนักการเมืองหรือหัวหน้าของนักการเมืองหรือพรรคการเมือง หรือส่วนหนึ่งเป็นเพราะว่าผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นเครือญาติกับนักการเมืองในพื้นที่นั้น จะมีผลต่อประชากรกลุ่มตัวอย่างที่เลือกผู้สมัครที่ได้รับการรับรองผลจากการเลือกตั้งในครั้งที่สองทั้งสามคน โดยรวม ประมาณร้อยละ 30 และถ้าหากพิจารณาโดยจำแนกการตัดสินใจเลือกผู้สมัคร ส.ว. ตามรายบุคคลแล้ว จะพบว่า ประชากรกลุ่มตัวอย่างเลือก พล.ต.อินทร์รัตน์ เพราะเหตุผลดังกล่าว มากถึงร้อยละ 30.2 เลือก นายถาวร และ พล.ต.อ.สวัสดิ์ ด้วยเหตุผลเดียวกันมากพอสมควร คิดเป็นร้อยละ 27.8 และ 25.0 ตามลำดับ ขณะที่ผู้ตอบแบบสอบถามที่ตอบว่าเลือกผู้สมัครท่านอื่น ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้กลับมีเพียงร้อยละ 5.1 เท่านั้น

จากที่ได้กล่าวมาแล้วทั้งหมดนี้ อาจกล่าวโดยรวมในประเด็นเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกตั้งของสมาชิกวุฒิสภาได้ว่า ฐานเสียงจากนักการเมืองในพื้นที่เป็นปัจจัยเงื่อนไขสำคัญประการหนึ่งสู่ชัยชนะของผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับผู้สมัคร 2 คนที่ซึ่งมีความสัมพันธ์โดยตรงทางสายโลหิตในฐานะเครือญาติของนักการเมืองในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ยืนยันสมมติฐานในการศึกษาวิจัยที่กำหนดไว้

เมื่อพิจารณาจากรายละเอียดทั้งหมดดังกล่าวข้างต้นแล้ว สามารถจัดทำเป็นตัวแบบเพื่อให้เห็นภาพรวมได้ชัดเจนขึ้นดังนี้ (โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมจากหัวข้อเรื่องรูปแบบของการได้มาซึ่งคะแนนเสียงที่ไม่เปิดเผยว่าด้วยเครือข่ายหัวหน้าของนักการเมืองในพื้นที่)

รูปที่ 4.5 : ตัวแบบปัจจัยทางด้านแรงสนับสนุนของนักการเมืองในพื้นที่

2. ความช่วยเหลือของสถาบันทางราชการ

ฐานของข้าราชการมีบทบาทอย่างมากต่อชัยชนะในการเลือกตั้งของสมาชิกวุฒิสภาสำหรับกรณีจังหวัดเชียงใหม่ นั้น ส่วนสำคัญจะมาจากฐานของข้าราชการต่าง ๆ ที่เข้าไปปฏิบัติงานในพื้นที่โดยมีหน้าที่ต้องทำงานสัมพันธ์กับประชาชนอยู่เป็นประจำ ดังเช่น ข้าราชการฝ่ายปกครอง ข้าราชการฝ่ายตำรวจ ข้าราชการฝ่ายทหาร อย่างชัดเจน

ส่งผลทำให้มีอดีตข้าราชการได้รับการเลือกตั้งเข้ามาเป็นสัดส่วนมากที่สุด ถึง 4 คน จากจำนวนสมาชิกวุฒิสภาของจังหวัดเชียงใหม่ทั้งหมด 5 คน หนึ่งในที่นี้จะทำการวิเคราะห์เฉพาะกรณีของสมาชิกวุฒิสภาเชียงใหม่ 2 คนที่เป็นอดีตข้าราชการประจำและได้รับการเลือกตั้งจากการเลือกตั้งครั้งที่สองเท่านั้น ได้แก่ พล.ต.อ.สวัสดิ์ อมรวิวัฒน์ กับ พล.ต.อินทรัตน์ ยอดบางเตย โดยที่ไม่รวมถึงกรณีของนายถาวร เกียรติไชยากร ซึ่งไม่เคยเป็นข้าราชการประจำมาก่อน และอีกทั้งจากการศึกษาวิจัยพบว่า ปัจจัยทางด้านนี้แทบจะไม่ผลใดๆ กับคะแนนของเขาเลยแม้แต่น้อย อาจพิจารณาได้ดังนี้

กรณีของ พล.ต.อินทรัตน์ ยอดบางเตย กำหนดคนหนึ่งในพื้นที่เขตเลือกตั้งที่ 4 มองคะแนนของเขาว่าส่วนมากจะมีที่มาจากทางทหารด้วยกันเอง “...เป็นพลทหารบ้างอะไรแบบนี้ คือคนที่เป็นลูกศิษย์เก่าของแก นั้นแหละที่ช่วย มันแบบนี้ ส่วนมากจะเป็นทหารเกณฑ์ ซึ่งที่ผ่านมามีค่อนข้างเยอะ เพราะว่าอย่าง ส.ว. ห้ามหาเสียง มันก็ต้องทำให้ใช้ระบบพรรคพวก ระบบนี้เองที่เป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่จะช่วยให้ใครชนะ...”⁴⁰

ขณะที่คะแนนอีกส่วนหนึ่งของเขา น่าจะมีที่มาจากฐานของทหารกองหนุนเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ ซึ่งคนเหล่านี้จะถูกฝึกอบรมโดยเครือข่ายของทหาร และเป็นผู้ที่ปลดประจำการไปแล้วโดยมีกำลังกระจายกันอยู่ในทุกหมู่บ้าน คนเหล่านี้จะช่วยคนที่เป็นเลือดเนื้อเชื้อไขทหารด้วยกัน โดยที่คนเหล่านี้ยังมีญาติพี่น้องอยู่อีกด้วย

สาเหตุหนึ่งที่ทำให้เครือข่ายของสถาบันทหารมีความได้เปรียบเครือข่ายจากสถาบันอื่นๆ เพราะว่าพฤติกรรมในการตัดสินใจลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของทหาร โดยเฉพาะพลทหาร มักจะเป็นไปตามคำแนะนำหรือคำชี้แนะของผู้บังคับบัญชา เพราะทหารได้รับเกร็ดมาให้ต้องเชื่อฟังผู้บังคับบัญชา ทหารพวกนี้ ถ้าเราชี้หน้าเขาไปว่า “...เบอร์นั้น เบอร์นี้นะ...” เขาก็จะตัดสินใจเลือกไป

⁴⁰ สัมภาษณ์ อรรณพ วิกัน, กำหนดำบลแม่ป๋อง อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่, 14 กรกฎาคม 2544.

ตามที่เรากล่าว⁴¹ ดังนั้น หากมีผู้สมัครซึ่งเป็นทหารด้วยกันไปขอร้องกลุ่มทหารให้ช่วย พวกทหารก็จะต้องช่วยเหลือพวกเดียวกันอยู่แล้วอย่างแน่นอน เพราะเห็นว่าเป็นทหารด้วยกันเองก็เลยสนับสนุนไป

ขณะที่กรณีของ พล.ต.อ.สวัสดิ์ อมรวิวัฒน์ ตำรวจชั้นสัญญาบัตรคนหนึ่ง เชื่อว่า “...องค์กรมีส่วนมากในการขับเคลื่อนคะแนนเสียงให้กับผู้สมัคร โดยมีลักษณะที่ว่า นายจะลง นายชลูกน้อง ลูกน้องก็ต้องช่วย ตรงนี้เป็นส่วนหนึ่งของคะแนนของพล.ต.อ.สวัสดิ์ อันนี้ยืนยันได้...”

นายตำรวจระดับนายพลคนหนึ่งได้อธิบายวิธีการที่ พล.ต.อ.สวัสดิ์ อมรวิวัฒน์ ใช้ในการหาคะแนนว่า มีการให้ผู้บังคับบัญชาของตำรวจ เชิญตำรวจมาประชุมชี้แจง โดยขอความร่วมมือกับตำรวจให้ตัดสินใจมาลงคะแนนให้กับผู้สมัครที่เป็นตำรวจด้วยกันเอง เพื่อเป็นตัวแทนของสถาบันตำรวจที่เข้าไปมีบทบาทในวุฒิสภา ซึ่งรวมถึงการชี้ให้ตำรวจไปหาคะแนนจากส่วนอื่นๆ มาให้อีกด้วย ทั้งที่มาจากครอบครัวญาติพี่น้องของตำรวจ หรือหาจากชาวบ้านประชาชนโดยทั่วไป การหาคะแนนจากส่วนหลังนั้น จะมีการส่งการกันไปตามลำดับชั้นโดยชี้ให้ตำรวจชุดชุมชนสัมพันธ์เข้ามามีบทบาทช่วยเหลือ ตำรวจชุดชุมชนสัมพันธ์นั้นชาวบ้านส่วนมากจะรู้จัก โดยที่รูปแบบของการขอความร่วมมือจะเป็นการสั่งการโดยทางวาจาหรือทางเอกสารแจกที่ไม่เป็นทางการอย่างเช่นเท่าที่พบคือ เอกสารว่าด้วยความสำคัญของวุฒิสมาชิกกับสำนักงานตำรวจแห่งชาติ และเอกสารว่าด้วยแผนการแนะนำตัวเพื่อลงเลือกตั้ง ส.ว. ของ พล.ต.อ.สวัสดิ์ อมรวิวัฒน์ เป็นต้น

ในทำนองเดียวกัน อนุกรรมการการเลือกตั้งประจำเขตเลือกตั้ง 1 จังหวัดเชียงใหม่คนหนึ่งมองว่า “...อันนี้เป็นเรื่องธรรมดาเลย พอตีผมมีเพื่อนเป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านหนึ่งในเขตอำเภอเมืองเขาแล้วให้ผมฟังว่า ตำรวจกองเมืองโทรมาบอกให้เขาช่วยท่านสวัสดิ์ ซึ่งเขาก็ช่วยหาคะแนนให้กับท่านสวัสดิ์จริงด้วย คงจะเป็นเพราะว่าท่านมีพรรคพวกลูกน้องมากนั่นเอง ดังนั้น ข้าราชการจึงมีส่วนช่วยมาก...”

สาเหตุที่เครือข่ายของสถาบันตำรวจมีบทบาทอย่างยิ่งกับการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา คือ ประการแรก ตำรวจมีจำนวนมาก และสถาบันตำรวจมีบุคลากรมากมาย อีกทั้งยังมีคะแนนจากครอบครัวของตำรวจไปช่วยเสริมอีกด้วย ประการที่สอง ตำรวจอยู่กับประชาชน อาชีพตำรวจเป็นอาชีพที่คลุกคลีและมีความใกล้ชิดกับประชาชน ประชาชนให้ความไว้วางใจ⁴²

⁴¹ สัมภาษณ์ ยุทธพงษ์ พวงทอง, ผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนาภาค 3 หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา, 11 สิงหาคม 2544.

⁴² สัมภาษณ์ สมโภชน์ สนกนก, รองผู้กำกับสืบสวนสอบสวน สถานีตำรวจภูธรอำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่, 10 กรกฎาคม 2544.

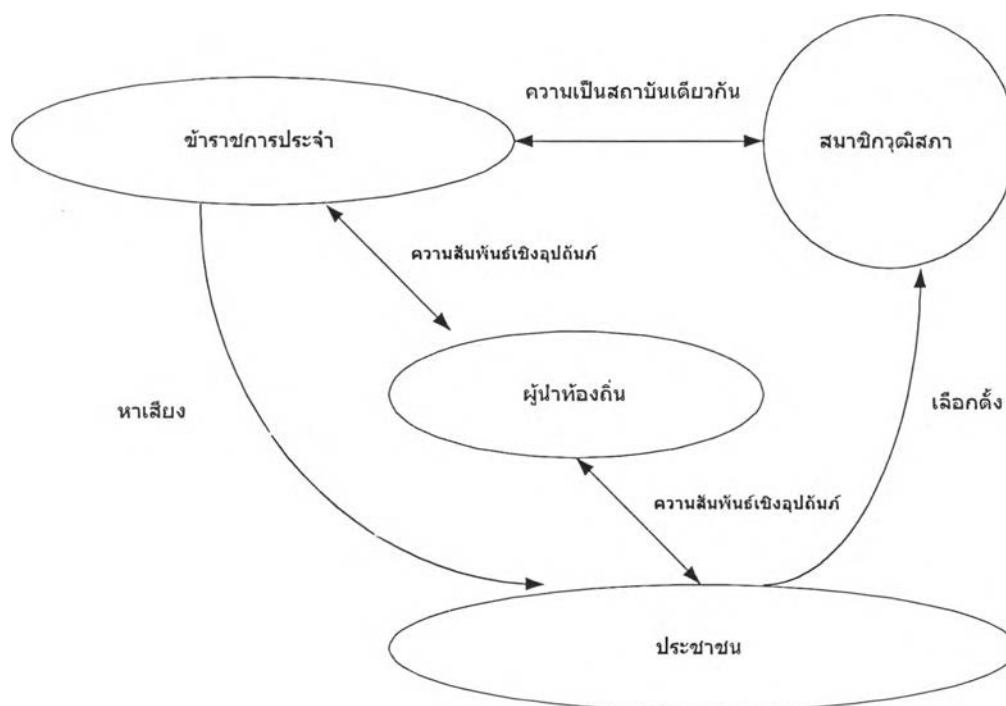
ยิ่งไปกว่านั้น ข้าราชการประจำจากสถาบันต่างๆ ที่ได้กล่าวมาแล้ว ยังมีบทบาทในแง่ที่ว่าไปขอความร่วมมือจากผู้นำท้องถิ่นให้มาสนับสนุนผู้สมัครซึ่งมีที่มาจากสถาบันเดียวกันกับตนได้อีกทางหนึ่งด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ข้าราชการตำรวจจะเข้ามามีบทบาทสูงมากในการชี้แนะผู้นำท้องถิ่น เป็นอิทธิพลของคนในเครื่องแบบที่มีต่อผู้นำท้องถิ่น เพราะว่า “..ผู้ใหญ่บ้านจะไม่ไปขอ ร้องสารวัตรใหญ่เกี่ยวกับคดีลูกบ้านบ้างเลยเหรอ ไม่ว่า รถชน รถเฉี่ยว ไม่ว่าจะ คดีอาญา อะไรพวกนี้ จะไม่มีเลยเหรอ มีแน่นอน...” ผู้ใหญ่บ้านจึงจำเป็นต้องมีความสัมพันธ์อันดีกันกับตำรวจ เพื่อที่จะได้ไปขอคดีให้กับลูกบ้านได้ ดังนั้น หากมีตำรวจมาขอให้ช่วยใคร คนใด ในการเลือกตั้ง ผู้ใหญ่บ้านก็มีอาจจะปฏิเสธได้เลย “..ลักษณะดังกล่าวเป็นเช่นเดียวกันกับระบบอุปถัมภ์ ระบบเจ้าขุนมูลนายที่ยังคงปกครองชาวบ้านอยู่ สั่งซ้าย สั่งขวาได้ เช่น ผู้ใหญ่บ้านถูกสั่งโดยกำนัน กำนันถูกสั่งโดยนายอำเภอ นายอำเภอถูกสั่งโดยผู้ว่าราชการจังหวัด หรือในระดับเหนือกว่านี้ขึ้นไปอีก...”

ขณะที่ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำท้องถิ่นกับชาวบ้านนั้นจะเป็นไปในลักษณะของความสัมพันธเชิงอุปถัมภ์เช่นเดียวกัน กล่าวคือ ผู้นำท้องถิ่นจะอยู่ในฐานะสูงกว่าชาวบ้าน และให้ความอุปการะช่วยเหลือแก่ชาวบ้านเสมอมา เช่น ช่วยเหลือในชีวิตประจำวัน ช่วยจัดหาโต๊ะ เก้าอี้ น้ำดื่ม ในงานมงคลหรืองานศพ เป็นต้น พอถึงเวลา เมื่อมีการเลือกตั้งขึ้นมาคราใด ผู้อยู่ภายใต้ความอุปถัมภ์มักจะตัดสินใจไปลงคะแนนเสียงเลือกผู้สมัครตามการชี้แนะของผู้นำท้องถิ่น เนื่องด้วยความสำนึกในบุญคุณ บ่งชี้ว่า ระบบอุปถัมภ์ยังคงมีอิทธิพลในการเลือกตั้งอยู่สูงมาก

สรุปได้ว่า ความช่วยเหลือของสถาบันทางราชการเดียวกันกับผู้สมัครนั้นเป็น 1 ใน 3 ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการเลือกตั้งของสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่ ไพรัช ตระการศิรินนท์⁴³ ก็เช่นเดียวกัน มีความเห็นในเรื่องนี้ว่า “..ความเป็นสี่เดียวกัน สถาบันเดียวกัน องค์กรเดียวกัน ย่อมมีผลแน่นอน สมมติฐานนี้จริง สถาบันมีผลต่อผู้สมัคร โดยเฉพาะกับผู้สมัครที่มีฐานมาจากสถาบันบางสถาบันอันเป็นที่ยอมรับหรือที่เขารู้จักกันกว้างขวางอยู่แต่เดิม...”

เมื่อพิจารณาจากรายละเอียดทั้งหมดดังกล่าวข้างต้นแล้ว สามารถจัดทำเป็นตัวแบบเพื่อให้เห็นภาพรวมได้ชัดเจนขึ้นดังนี้

⁴³ สัมภาษณ์ ไพรัช ตระการศิรินนท์, อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 26 มิถุนายน 2544.

รูปที่ 4.6 : ตัวแบบปัจจัยทางด้านความช่วยเหลือของสถาบันทางราชการ

3. ความมีชื่อเสียงของผู้สมัครรับเลือกตั้ง

สำหรับกรณีการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่ ปัจจัยทางด้านนี้จะมีความสำคัญมาก ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าปัจจัยทางด้านแรงสนับสนุนของนักการเมืองในพื้นที่ซึ่งเป็นเครือญาติกันกับผู้สมัครและปัจจัยจากความช่วยเหลือของสถาบันทางราชการเดียวกันกับผู้สมัครเท่าใดนัก หากพิจารณาให้ดีจะพบว่าสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่ รอบสอง ล้วนแล้วแต่จะเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงทั้งนั้น เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปและบางคนก็เป็นที่คุ้นหน้าคุ้นตากันดีตามสื่อต่างๆ โดยที่ไม่สำคัญว่าบุคคลนั้นจะต้องมีภาพพจน์อันดีด้วยเสมอไป เพราะจะเห็นได้ว่าผู้ที่มีชื่อเสียงแต่มีภาพพจน์ที่ไม่ดีไม่เป็นที่น่าเชื่อถือในสายตาของสื่อมวลชนโดยทั่วไปทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่นบางคน กลับได้รับเลือกตั้งนั่นเอง เจกเช่น พล.ต.อินทรัตน์ ยอดบางเตย หรือ เสธ.ม่อม นาย

ทหารคนดังกล่าวที่แม่จะมีข้อหาว่าเป็นทหารมาเฟีย และมีภาพของผู้มีอิทธิพลอยู่ แต่ทว่า กลับมีคะแนนเป็นที่ 1 ของจังหวัดเชียงใหม่⁴⁴

ความมีชื่อเสียง หมายถึง ชื่อเสียงที่รู้จักกันดีในหมู่ประชาชนทั่วไป เป็นส่วนประกอบ สำคัญที่เร่งเร้าให้บุคคลเข้าสมัครรับเลือกตั้ง โดยคาดว่าจะต้องมีหวังที่จะได้รับการเลือกตั้ง เช่น ผู้ที่ใช้นามสกุลที่เป็นที่รู้จัก เป็นต้น สำหรับประชาชนแล้ว จะรู้จักกับผู้สมัครได้ ผ่านทาง 2 ช่อง ทาง คือ การรู้จักเป็นการส่วนตัว และการรู้จักผ่านทางสื่อสารมวลชนต่างๆ

การรู้จักเป็นการส่วนตัว อย่างกรณีของนายถาวร เกียรติไชยากร ดังที่คนส่วนใหญ่ในพื้นที่ เขตเลือกตั้งที่ 7 เห็นคล้ายคลึงกันว่า “...นามสกุลของเกียรติไชยากรนั้น ไม่ว่าจะป็นพี่หรือน้อง เขาเข้าไปคลุกคลีกับชาวบ้านมาโดยตลอด เท่าที่เห็น เขาจะไปแทบทุกหนทุกแห่ง ไม่ว่าจะป็นงาน บุญ งานศพ เขาจะไปทั้งหมด และมีอยู่บ่อยครั้งที่เขาทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน ชาวบ้านโดยทั่วไป จะรู้จักเขาเป็นอย่างดี ทั้งพี่และน้อง...”⁴⁵ หรือกรณีของสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่คนอื่นๆ ตามความเห็นของประธานกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดเชียงใหม่ที่ว่า “...อย่างมีนายอำเภอ คนหนึ่ง ที่ท่านได้มา เพราะว่า ท่านอยู่มาหกอำเภอ ชาวบ้านเขารู้จัก เพราะว่าคนอื่นเขาไม่รู้จัก อย่างหลายๆคนที่มีชื่อเสียง อย่างหมอบางท่าน ก็เป็นคนดี แล้วช่วยชาวบ้านเยอะเยอะเลย แต่รู้จัก เฉพาะในวงภายใน แต่รอบนอกไม่รู้จัก เพราะไม่ได้เคยไปช่วยหรือไปช่วยก็ชั่วคราวชั่วคราว ชื่อไม่ได้ติดหูชาวบ้าน และชาวบ้านก็ไม่เคยเห็นรูปหน้าค่าตามาก่อน แต่อย่างนายอำเภอนั้น ที่เขาได้ เพราะเคยประชุมกับชาวบ้าน เขาเคยเห็น เคยรู้จักเป็นการส่วนตัวมาก่อน หรืออย่างตำรวจนั้น ได้ เพราะท่านเป็น ผู้กำกับ เป็นผู้กอง สารวัตรใหญ่ หลายแห่งในพื้นที่นี้ พวกนี้อาจจะไม่จำเป็นต้องหา เสียง มากมาย แค่ไปบอกให้รู้ว่าผมสมัครนะ หรืออย่างพลตำรวจเอกสวัสดิ์ ท่านก็เคยเป็นอธิบดีมา เก่า ใครก็รู้จัก โดยเฉพาะก็มีอิทธิพลของลูกน้อง ก็คงจะไปช่วยเป็นเรื่องธรรมดา ก็ต้องเกื้อหนุนกัน เขาถามว่าจะเลือกใครดี ก็คนนี้ดีนะ มันก็เป็นอย่างนี้ และความเป็นผู้นำระดับประเทศมา มันก็เป็น เพราะความเชื่อมาว่า เลือกคนนี้ เลือกมาก็ไม่ผิดหวัง อย่างกรณีพลตรีอินทรัตน์นั้นชัดเจนเลยว่า

⁴⁴ “ภาคเหนือถิ่นตัวแทนพรรค-เสธ.ม่อยมาวิน,” กรุงเทพธุรกิจ (6 มีนาคม 2543): 13. “วิบากกรรม เสธ.ม่อย ทางชีวิตที่ไม่ได้โรยด้วยกลีบกุหลาบ,” กรุงเทพธุรกิจ (15 มีนาคม 2543): 17.

⁴⁵ สัมภาษณ์ อำนวย สุนันตะ, อนุกรรมการการเลือกตั้งประจำเขตเลือกตั้งที่ 7 จังหวัด เชียงใหม่, 3 กรกฎาคม 2544.

เขาเป็นคนดัง ดังนั้นรูปของคนที่ได้ ส.ว. นี้ คือคนดังที่ชาวบ้านรู้จัก ติดหู ติดตามา ส่วนจะดีหรือไม่ ผมคิดว่าอันนี้เป็นเรื่องรอง...”⁴⁶

ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างกัน (personal relations) การรู้จักคุ้นเคยหรือชอบลักษณะของผู้สมัครและผู้เลือกตั้งรู้จักกันดีในฐานะเป็นสมาชิกของกลุ่ม ครอบครัว สถาบันการศึกษา อาชีพ สมาคม ชมรม และท้องถิ่น ผู้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง จึงไปลงคะแนนเสียงให้ผู้สมัครที่ตนคุ้นเคย อาจกล่าวได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างกันของผู้สมัครและผู้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเป็นปัจจัยส่วนหนึ่งที่มีผลต่อการได้มาซึ่งคะแนนในการเลือกตั้งของสมาชิกวุฒิสภา

ส่วนการรู้จักผ่านทางสื่อสารมวลชนต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสื่อมวลชนทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่นนั้น ผู้สมัครรับเลือกตั้งจะต้องเป็นผู้ที่ปรากฏบนสื่อสารมวลชนต่างๆ อยู่เสมอๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ของส่วนกลาง และหนังสือพิมพ์ของท้องถิ่น ซึ่งมักจะเป็นสื่อที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ข่าวสารทางการเมืองของคนไทยเป็นอย่างมาก ความมีชื่อเสียงจากส่วนนี้จะได้เปรียบความมีชื่อเสียงจากความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างผู้สมัครกับประชาชน ในแง่ที่ว่าสื่อมวลชนจะทำให้ประชาชนโดยทั่วไปจะรู้จักกับผู้สมัครได้อย่างกว้างขวาง แตกต่างกันกับความมีชื่อเสียงจากความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างผู้สมัครกับประชาชน ซึ่งจะถูกจำกัดให้อยู่แต่เฉพาะกับประชาชนบางกลุ่ม ในบางพื้นที่เท่านั้น

ความมีชื่อเสียงของสมาชิกวุฒิสภาเชียงใหม่ จากการเลือกตั้งในครั้งที่สอง ทั้ง 3 คน จะมีที่มาจากภูมิหลังทางด้านอาชีพเป็นหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับผู้สมัครที่มาจากอาชีพซึ่งมีโอกาสในการทำประโยชน์ให้ท้องถิ่นเสมอมา เช่น ทหาร นักการเมืองท้องถิ่น ตำรวจ เป็นต้น

กรณี พล.ต.อินทรัตน์ ยอดบางเตย มีทหารระดับนายพลคนหนึ่งกล่าวถึงปัจจัยทางด้านความมีชื่อเสียงของพล.ต.อินทรัตน์ที่ได้มาจากอาชีพทหารไว้ได้อย่างน่าสนใจว่า “...ที่สำคัญเลยคือ แกเคยเป็นผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนาภาคสามกรป.กลาง (ภาคเหนือ) มาก่อน ซึ่งหน่วยงานพัฒนานี้มันไม่มีโทษกับใครมันมีแต่บุญคุณ ชาวบ้านเดือดร้อนขออะไรมา เราก็ตกลงไปช่วย เออฉันเอานี้ไปให้ เช่น ทำถนนหนทาง ขุดน้ำบาดาล เขาก็รู้ว่าใครเป็นหัวหน้า รู้ว่าใครเป็นคนทำ ถือได้ว่า เป็นบุญคุณกับเขา ตรงนี้มีส่วนมาก ชาวบ้านก็ต้องคิดว่า คนคนนี้มาทำให้เขา เมื่อถึงเวลาเราขออะไรไปให้เขาช่วย เขาช่วยได้เขาก็ต้องช่วยตอบแทนเราอย่างแน่นอน ทั้งที่จริงๆ แล้ว ไม่ใช่เงินของแกหรอก แต่แกเป็นผู้ที่รวบรวมความต้องการแล้วเสนอขออนุมัติงบประมาณจากทางหน่วยบัญชาการทหารพัฒนาหรือกรป.กลางออกมา แล้วอย่าลืมนะว่า กรป.กลาง มันมีเครื่องมือเครื่องมือ เยอะ มันคลุกคลีกับชาวบ้านจริงๆ และชาวบ้านก็เห็นว่าเขาทำจริงๆ เท่าที่ถามๆดู ชาวบ้านเค้าติด

⁴⁶ สัมภาษณ์ บรูพา มหาบุญญานนท์, ประธานกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดเชียงใหม่, 25 มิถุนายน 2544.

ในชื่อ แล้วแกจลาต ทำเสร็จแกก็จะไปปรากฏตัวให้เห็น หรือระหว่างลูกน้องทำแกก็จะไปพูดคุยกับชาวบ้าน ว่าสิ่งเหล่านี้ ทรบ.กลาง เป็นคนดำเนินการให้ ชาวบ้านเขาก็เชื่อว่าแกเป็นคนทำ ถึงเวลาเขาก็เลือก การที่แกเคยทำงานอยู่ตรงจุดนี้ ทำให้แกได้เปรียบ มีโอกาสสัมผัสกับประชาชนโดยตลอด เพราะว่ามันเป็นงานที่เกี่ยวกับประชาชนจริงๆ ทั้งสื่อมวลชนส่วนใหญ่มักจะสนใจมาทำข่าว ดังกล่าวอีก...”⁴⁷ อีกทั้งพล.ต.อินทรัตน์ ยอดบางเตย ยังเคยดำรงตำแหน่งเป็นถึงนายกสมาคมกีฬาจังหวัดเชียงใหม่ด้วย

ส่วนกรณีนายถาวร เกียรติไชยากร มีผู้สมัครรับเลือกตั้งคนหนึ่งกล่าวถึงปัจจัยทางด้านความมีชื่อเสียงของเขาไว้ว่า “...เขาเป็น ส.จ. มาแล้วหลายสมัย (3 สมัย) และเป็น ส.จ. ที่รักของชาวบ้าน ส่งผลทำให้คะแนนของเขาในรอบที่สองพลิกกลับขึ้นมาจนชนะได้ คะแนนที่แกได้มาเป็นฐานเสียงเดิมของแกซึ่งชาวบ้านเชื่อถือ จะเห็นได้ว่าเขาจะได้คะแนนนำเฉพาะในเขตที่เขาเป็น ส.จ. เท่านั้น ความมีชื่อเสียงของแกจึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้แกได้รับเลือกตั้งในที่สุด...”⁴⁸ เพราะว่าเขาลงพื้นที่คลุกคลีกับชาวบ้านอย่างต่อเนื่อง จนทำให้คนส่วนใหญ่ในพื้นที่รู้จัก รวมถึงการมีพื้นฐานจากการเป็นนักการเมืองท้องถิ่นช่วย และมีผลงานในการทำประโยชน์ให้ท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่เขตเลือกตั้งที่ 7 อย่างมากมายมาโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นในนามส่วนตัว หรือในนามขององค์การบริหารส่วนจังหวัด ทั้งเขายังเป็นถึงอดีตรองนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่อีกด้วย

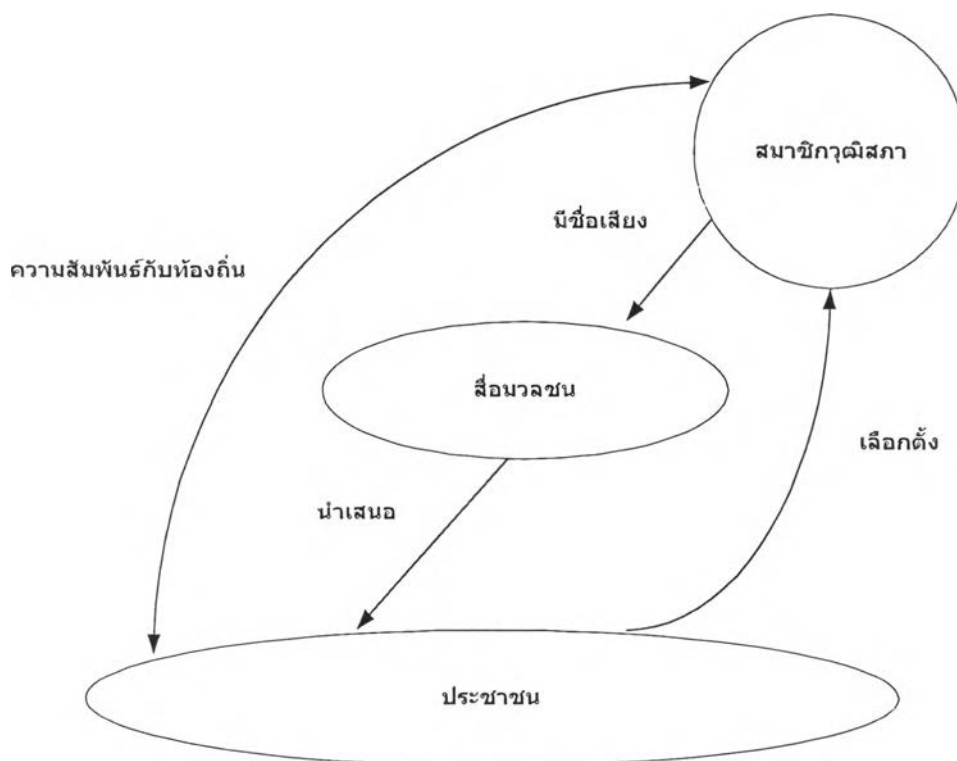
สุดท้ายกรณีของ พล.ต.อ.สวัสดิ์ อมรวิวัฒน์ ผู้ที่เคยดำรงตำแหน่งเป็นถึงอธิบดีกรมตำรวจมาก่อน ทั้งยังเป็นสมาชิกสภาาร่างรัฐธรรมนูญจังหวัดเชียงใหม่ ย่อมแน่นอนว่าความมีชื่อเสียงของแกนั้นเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปอยู่แล้ว อันปรากฏผ่านช่องทางของสื่อมวลชนต่างๆ ถึงแม้ว่าตัวของแกเองจะไม่ได้เป็นคนท้องถิ่นโดยกำเนิดและไม่เคยรับราชการตำรวจในพื้นที่ของจังหวัดเชียงใหม่มาก่อนเลยก็ตาม

เพราะฉะนั้นจึงสรุปได้ว่า นอกจากปัจจัยทางด้านแรงสนับสนุนของนักการเมืองในพื้นที่ซึ่งเป็นเครือญาติกันกับผู้สมัครและปัจจัยจากความช่วยเหลือของสถาบันทางราชการเดียวกันกับผู้สมัครแล้ว ความมีชื่อเสียงของผู้สมัครเองก็เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งแก่ผู้สมัครในการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาได้เช่นเดียวกัน

⁴⁷ สัมภาษณ์ ยุทธพงษ์ พวงทอง, ผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนาภาค 3 หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา, 11 สิงหาคม 2544.

⁴⁸ สัมภาษณ์ วินัย วินัยสถาพร, ผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่, 4 กรกฎาคม 2544.

เมื่อพิจารณาจากรายละเอียดทั้งหมดดังกล่าวข้างต้นแล้ว สามารถจัดทำเป็นตัวแบบเพื่อให้เห็นภาพรวมได้ชัดเจนขึ้นดังนี้

รูปที่ 4.7 : ตัวแบบปัจจัยทางด้านความมีชื่อเสียงของผู้สมัครรับเลือกตั้ง

สาเหตุที่ทำให้ปัจจัยทั้ง 3 ประการดังที่กล่าวมาแล้ว มีผลต่อการเลือกตั้งของสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่ นั้น มีเงื่อนไขหลายประการด้วยกัน ทั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรม ด้วยบทกฎหมาย ทิศนคติของผู้เกี่ยวข้อง ฯลฯ และแต่ละสาเหตุปัจจัยก็เชื่อมโยงกันและมีอิทธิพลต่อกัน และกันจนไม่อาจแยกแยะออกได้โดยง่าย อย่างไรก็ตาม เพื่อความสะดวกในการเข้าใจ สาเหตุปัจจัยเงื่อนไขเหล่านี้ อาจแยกแยะออกได้ดังต่อไปนี้คือ

(1) เงื่อนไขทางด้านกฎหมายต่าง ๆ ที่ซึ่งเกี่ยวข้องกับการเลือกตั้ง

การห้ามหาเสียง ความไม่เหมาะสมของกฎหมายเลือกตั้งบางส่วน พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. 2541 มาตรา 91 บัญญัติว่า ห้ามมิให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภา หรือบุคคลใดดำเนินการหาเสียงเลือกตั้ง เว้นแต่การแนะนำตัวผู้สมัคร จึงเท่ากับว่าการห้ามหาเสียงเป็นการปิดโอกาสการเรียนรู้ทางการเมืองครั้งสำคัญของประชาชน

เนื่องด้วยข้อจำกัดดังกล่าว ทำให้ผู้สมัครส่วนหนึ่งจำเป็นต้องอาศัยข้าราชการประจำ และหัวหน้าของนักการเมืองในพื้นที่ เป็นตัวแทนในการส่งข่าวสารไปถึงประชาชน โดยที่ส่วนใหญ่แล้วหัวหน้าจะเป็นกำนันผู้ใหญ่บ้าน และด้วยเหตุนี้ จึงไม่น่าแปลกใจอะไรที่จะพบว่า การเลือกตั้ง ส.ว. ในครั้งนี้ กลวิธีในการหาคะแนนของผู้สมัครโดยทั่วไป ทั้งที่สอบได้ และทั้งที่สอบตก ใช้นั่นเป็นไปในลักษณะคาบลูกคาบดอกระหว่างถูกกับผิด เนื่องจากเงื่อนไขทางกฎหมายที่บีบบังคับมิให้ทำอะไรๆ ได้มากนักเอง

อีกทั้งการห้ามหาเสียงยังจะทำให้ผู้สมัครที่ไม่มีปัจจัยทางด้านความมีชื่อเสียงหนุนอยู่เสียเปรียบผู้สมัครที่มีชื่อเสียง และเป็นที่รู้จักของประชาชนโดยทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับผู้สมัครที่มาจากอาชีพซึ่งมีโอกาสในการทำประโยชน์ให้ท้องถิ่นมาโดยตลอด เนื่องจากประชาชนไม่รู้จักผู้สมัครคนอื่น ๆ อย่างเพียงพอ แม้ว่าลักษณะดังกล่าวจะสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญที่ต้องการให้สมาชิกวุฒิสภาเป็นผู้ที่มีชื่อเสียงยอมรับของสังคมอย่างแท้จริง แต่ทว่าเอาเข้าจริงๆ แล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีจังหวัดเชียงใหม่ จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ผู้ที่ได้รับการเลือกตั้งบางคน ถือได้ว่าเป็นผู้ที่มีชื่อเสียงจริง แต่สังคมโดยรวมไม่อาจยอมรับได้ จะมีประชาชนเพียงบางส่วนที่ยอมรับได้เท่านั้น เพราะวาระรู้จักกันเป็นการส่วนตัว หรือเป็นไปในลักษณะของการช่วยเหลือเกื้อกูลแบบอุปถัมภ์ต่อกัน “...การห้ามหาเสียงไม่สอดคล้องกับธรรมชาติของการเมืองในการเลือกตั้ง เพราะว่าแท้จริงแล้ว การเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา คือการเมืองอย่างหนึ่งนั่นเอง...”

เขตเลือกตั้งที่ใหญ่จนเกินไป ข้อห้ามของกฎหมายเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาของไทย ในส่วนที่เกี่ยวกับวิธีการในการหาเสียงเลือกตั้ง บ่งชี้ว่า วิธีการหาเสียงเลือกตั้งที่ถูกต้องตามกฎหมายจะได้แก่ การแนะนำตัวในรูปแบบต่างๆ เท่านั้น แต่ในทางปฏิบัติแล้ว เขตเลือกตั้งจังหวัดเชียงใหม่มีพื้นที่กว้างใหญ่มาก ตามรัฐธรรมนูญมาตรา 122 ที่กำหนดไว้ว่า การเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา ให้ใช้เขตจังหวัดเป็นเขตเลือกตั้ง ทั้งยังมีประชากรที่มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งอีกจำนวนมาก ไม่ใช่เรื่องง่ายที่ผู้สมัครจะเข้าถึงผู้เลือกตั้งได้อย่างทั่วถึง หากผู้สมัครดำเนินการโดยวิธีการดังกล่าว จะเสียเวลาและสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมาก นอกจากนี้ระยะเวลาที่ค่อนข้างจำกัดก็เป็นเงื่อนไขอีกประการหนึ่งที่ทำให้ผู้สมัครนิยมใช้วิธีการหาคะแนนเสียงที่ไม่เปิดเผยในรูปแบบต่างๆ แทน ทั้งจากแรงสนับสนุนของนักการเมืองในพื้นที่ และความช่วยเหลือของสถาบันทางราชการ แต่ที่สำคัญที่สุดน่า

จะได้แก่ความจริงที่ว่าวิธีการหาคะแนนเสียงโดยการแนะนำตัวในรูปแบบต่างๆ ให้ผลลัพธ์ที่ไม่น่าพึงพอใจ กล่าวคือ การแนะนำตัวโดยวิธีการที่ถูกต่อนั้น ไม่สามารถคำนวณออกมาเป็นจำนวนคะแนนที่แน่นอนได้ ซึ่งต่างจากใช้วิธีการหาคะแนนเสียงที่ไม่เปิดเผยในรูปแบบต่างๆ ที่สามารถพอจะคาดคะเนออกมาเป็นคะแนนได้ และสามารถหาคะแนนได้อย่างทั่วถึง หรือเท่าที่ต้องการได้ แม้ภายในเวลาอันจำกัด ข้อกำหนดทางกฎหมายว่าด้วยการห้ามหาเสียงและเขตเลือกตั้งเอง จึงถูกเสริมด้วยการย่อหย่อนของการบังคับใช้กฎหมายเลือกตั้งที่ส่งเสริมให้ผู้สมัครใช้วิธีการหาเสียงที่ขัดต่อกฎหมาย

(2) การจัดการเลือกตั้งของคณะกรรมการการเลือกตั้ง

ความย่อหย่อนของการบังคับใช้กฎหมาย ในขณะที่กฎหมายเลือกตั้งของไทยที่เน้นหลักความเสมอภาคของผู้แข่งขันและเสรีภาพของผู้เลือกตั้ง แต่ในทางปฏิบัติแล้วอาจกล่าวได้ว่าการบังคับการให้เป็นไปตามกฎหมายเลือกตั้งในส่วนที่ว่าด้วยการห้ามหาเสียงนั้น ไม่มีผลบังคับเลย วิธีการหาคะแนนเสียงที่ไม่เปิดเผยในรูปแบบต่างๆ อันเป็นแบบปฏิบัติที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทย จึงดูเหมือนว่าเป็นสิ่งที่สังคมไทยยอมรับได้

ดังจะเห็นได้ว่า การเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา เมื่อปี 2543 ยังปรากฏว่ามีการกระทำที่เป็น การฝ่าฝืนกฎหมายจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเลือกตั้งอยู่มาก ทั้งจากประชาชน ผู้สมัคร นักการเมือง ข้าราชการ โดยพบว่าการกระทำผิดเกิดขึ้นมากมายในหลากหลายรูปแบบกัน ออกไป แต่ทว่าทางคณะกรรมการการเลือกตั้งก็ยังประกาศรับรองผลการเลือกตั้ง ทั้งที่หากพิจารณาให้ดีแล้วจะพบว่าการเลือกตั้งและผลของการเลือกตั้งดังกล่าว หาได้เป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรมตามกฎหมายและเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแต่อย่างใด

สาเหตุของการที่กฎหมายเลือกตั้งย่อหย่อนในการบังคับใช้จนวิธีการหาคะแนนเสียงที่ไม่เปิดเผยในรูปแบบต่างๆ กลายเป็นแบบปฏิบัติที่กระทำกันอย่างกว้างขวางเป็นวัฒนธรรมไปนั้น ส่วนหนึ่งน่าจะเนื่องมาจากลักษณะของพฤติกรรมเบี่ยงเบนในการหาเสียงเลือกตั้งเองที่มีลักษณะเป็น victimless crime คือเป็นการกระทำที่กฎหมายถือว่าผิดแต่ผู้กระทำการดังกล่าวทั้งผู้สมัครรับเลือกตั้งและพรรคพวก และโดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนโดยส่วนใหญ่ไม่เห็นว่ามีใครเป็นผู้เสียหายหรือเป็นผู้กระทำความผิด⁴⁹

⁴⁹ สมบัติ จันทรวงศ์, เลือกตั้งวิกฤต : ปัญหาและทางออก, หน้า 233.

สาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้ไม่มีการบังคับใช้กฎหมายเลือกตั้งได้อย่างเต็มที่สำหรับกรณีของจังหวัดเชียงใหม่ นั้น น่าจะเกิดจากการที่คณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดยังมีปัญหา และอุปสรรคจากการปฏิบัติงานต่างๆ⁵⁰ ดังนี้ (1) ปัญหาด้านโครงสร้างทางกฎหมายที่ขาดความชัดเจน และมีข้อบกพร่องมากมายในทางปฏิบัติ เนื่องจากว่านำมาใช้เป็นครั้งแรกในการเลือกตั้งครั้งนี้ ส่งผลทำให้คณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดเชียงใหม่จะต้องตีความเอาเองในหลายเรื่องซึ่งอาจจะผิดพลาดได้ (2) ปัญหาด้านบุคลากรที่ปฏิบัติงานประจำ ณ สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดเชียงใหม่ มีจำนวนน้อย ไม่เพียงพอต่อความรับผิดชอบงานจัดการเลือกตั้งทั้งจังหวัดถึง 2,216 หน่วยเลือกตั้ง (3) ปัญหาด้านงบประมาณ ซึ่งได้น้อยไม่เพียงพอต่อการดำเนินงานในบางกิจกรรม

โดยที่ปัญหาด้านบุคลากรและด้านงบประมาณนั้นเป็นข้อจำกัดสำคัญที่มีผลต่อบทบาทของคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดในการตรวจสอบการทุจริตการเลือกตั้ง ไม่ให้สามารถจะดำเนินการได้อย่างทั่วถึงในทุกพื้นที่ของจังหวัดเชียงใหม่ อย่างแท้จริง ปัญหาดังกล่าวข้างต้นเป็นอุปสรรคสำคัญในการจัดการเลือกตั้งของคณะกรรมการการเลือกตั้งโดยทั่วไป และเป็นช่องว่างสำคัญที่ส่งผลทำให้ผู้สมัครที่ใช้วิธีการหาคะแนนเสียงที่ไม่เปิดเผยในรูปแบบต่างๆ ได้รับการรับรองผลการเลือกตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่ในที่สุด

นอกจากนี้การทุจริตการเลือกตั้งที่นิยมกระทำกันโดยมากนั้น เป็นการกระทำความผิดที่สลับซับซ้อนเป็นการยากที่จะจับได้คาหนังคาเขา คณะกรรมการการเลือกตั้งจึงมักพอใจที่วางตัวเป็นกลางแล้วหันไปทำหน้าที่ทางด้านการกระตุ้นส่งเสริมประชาชนให้ออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งกันมากๆ ตามบทบัญญัติของกฎหมาย มากกว่าการทำหน้าที่ทางด้านอื่นๆ อย่างไรก็ตาม เมื่อประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีความรู้ความเข้าใจในหน้าที่บทบาทของสมาชิกวุฒิสภา และขาดจิตสำนึกทางการเมืองแล้ว จึงเป็นการง่ายที่ประชาชนส่วนนี้จะถูกชี้นำและชักจูงโดยบุคคลที่มีบทบาทและอิทธิพลทางสังคมได้ ซึ่งอีกนัยหนึ่งคือ หัวคะแนน นั่นเอง อันเป็นลักษณะที่ไม่พึงประสงค์ตามเจตนารมณ์หลักของการเลือกตั้ง

⁵⁰ สัมภาษณ์ บวรพา มหาบุญญานนท์, ประธานกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดเชียงใหม่, 25 มิถุนายน 2544.

(3) ลักษณะวัฒนธรรมการเมืองไทย

ความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์ (patron-client system) จริงอยู่ แม้ว่ากฎหมายจะห้ามหาเสียง แต่หากผู้สมัครคนใดมีคนรู้จัก หรือมีความสัมพันธ์กับท้องถิ่น หรือมี connection มาก ผู้สมัครคนนั้นจะมีโอกาสได้รับเลือกมากกว่าคนที่ต้องการเข้ามาทำงานอย่างจริงจัง สะท้อนให้เห็นว่าระบบอุปถัมภ์และวัฒนธรรมในเรื่องบุญคุณนั้นเป็นเครื่องมือสำคัญในการหาคะแนนเสียงในการเลือกตั้งอย่างที่มีอาจจะหลีกเลี่ยงได้เลย

จากการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่ที่ผ่านมา บ่งชี้ชัดเจนว่า วัฒนธรรมเห็นแก่ระบบอุปถัมภ์ ทั้งความเป็นพรรคพวก คนในสีเดียวกัน ความเป็นเครือญาติ คนในครอบครัวเดียวกัน ฯลฯ ล้วนแล้วแต่ถูกผู้สมัครนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการหาเครือข่ายของคะแนนเสียงในการเลือกตั้งทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ด้านหลักระหว่างผู้สมัคร ส.ว. กับ ส.ส. ซึ่งเป็นพี่เป็นน้องกัน เจ้านาย กับ ลูกน้อง ซึ่งสังกัดสถาบันเดียวกัน ทั้งยังมีความสัมพันธ์ด้านรองอื่นๆ อีกมากมาย อย่างเช่น ความสัมพันธ์ระหว่าง ส.ส. กับ พรรคการเมือง, ส.ส. กับ หัวคะแนน, หัวคะแนนกับ ประชาชน, ข้าราชการประจำ กับ ประชาชน, ข้าราชการ กับ ผู้นำท้องถิ่น, ผู้นำท้องถิ่น กับ ประชาชน เป็นต้น โดยที่ส่วนใหญ่แล้วเป็นไปในลักษณะช่วยเหลือเกื้อกูลแบบผู้อุปถัมภ์กับผู้ใต้อุปถัมภ์ต่อกัน ทั้งก่อนและภายหลังการเลือกตั้ง โดยที่บางครั้งจะเป็นไปในลักษณะของการให้ผลประโยชน์ตอบแทน อีกทั้งความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์ ยังรวมถึงการเคารพผู้อาวุโสด้วย ส่งผลทำให้ผู้นำหมู่บ้านสามารถสั่งคนในท้องถิ่นให้ไปเลือกผู้สมัครคนใดก็ได้ตามความต้องการของตน เนื่องจากคนไทยเคยชินกับระบบอุปถัมภ์ไม่ค่อยมีโอกาสที่จะพัฒนาตนเองให้มีอำนาจต่อรองได้ทัดเทียมกับชนชั้นผู้นำ ซึ่งกุมปัจจัยทางด้านต่างๆ ของท้องถิ่นเอาไว้ เพราะฉะนั้นเมื่อชนชั้นนำในท้องถิ่น ชักจูงให้ปฏิบัติประการใด ชาวบ้านก็ยอมกระทำโดยเต็มใจ นอกจากนี้ คนไทยยังมีความรู้สึกถึงบาป บุญ คุณ โทษ อย่างเช่นว่า เมื่อรับเงินเข้ามาแล้วก็ต้องลงคะแนนให้เขาด้วย มิฉะนั้นจะกลายเป็นคนอกตัญญู เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์ที่ส่งผลไม่ดีต่อสังคมการเมืองไทยโดยรวมทั้งสิ้น

จากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดจะพบว่า ผลการศึกษา มีความสอดคล้องกับสมมติฐานว่า อิทธิพลของนักการเมืองและพรรคการเมืองมีความสัมพันธ์กับการได้มาซึ่งคะแนนเสียงในการเลือกตั้งของสมาชิกวุฒิสภา กล่าวคือ ปัจจัยทางด้านแรงสนับสนุนของนักการเมืองในพื้นที่ผ่านทางเครือข่ายหัวคะแนนของเขานั้น คือปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่มีผลต่อการตัดสินใจลงคะแนนเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาของประชาชน ทว่านอกจากนั้นยังมีปัจจัยสำคัญอีกสองประการที่มีผลต่อการเลือกตั้งของสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดเชียงใหม่ด้วยเช่นกัน ได้แก่ ปัจจัยทางด้านความช่วยเหลือของสถาบันทางราชการ และปัจจัยทางด้านความมีชื่อเสียงของผู้สมัครรับเลือกตั้งนั่นเอง